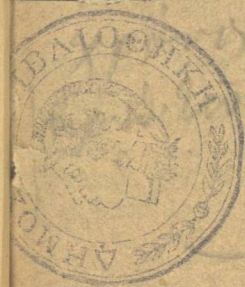

87

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑ¹⁾ ΓΡΑΜΜΑΤΑ²⁾

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Εθνικὴν Βιβλιοθήκην

3) 1944

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
Δ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΙΑΓΚΑΣ

11/10
K.

Π
ΜΟ
1061

ΓΙΑΝΝΙΝΑ
ΓΕΝΑΡΗΣ 1944

ΧΡΟΝΙΑ Α'.
ΤΕΥΧΟΣ Ι

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐκδότης: ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΙΑΓΚΑΣ

Συνδρομές, συνεργασία καὶ ἀλληλογραφία στὸν κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟ ΣΑΛΑ-
ΜΑΓΚΑ, Γραμματέα τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁδὸς Δωδώνης 29
Ἰωάννινα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δημοτικὸ Τραγοῦδι	
Κ. Δ. Στεργιόπουλος	Τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια (μελέτη)
Νίκος Σημηριώτης	Τὸ κομμένο τζαμί (ποίημα)
J. Vignaud (μεταφρ. Δ. Σαλαμάγκας)	Ὁ Σιδεράς (ποίημα)
Χρ. Χρηστοβασιλῆς	Τὸ Κάστρο τῆς Νεράιδας (διήγημα)
Λεάντρος Παπαβρανούσης	Θλίψη (ποίημα)
Δημ. Β. Σιωμόπουλος	Διάλογος (ποίημα)
Χρῖστος Ι. Σούλης	Δημήτριος Μ. Σάρρος (μελέτη)
Νίκος Λεβέτσος	Τῆς νύχτας (ποίημα)
Μάρκος Κρόκος	Ἀτλαντίδα (ποίημα)
Δημ. Σαλαμάγκας	Περίπατοι στὰ Γιάννινα (μελέτη)
Ἀθανάσιος Γιαγκας	Ἑαρνὴ Βακχεία (ποίημα)
Κίμων Τζάλλας	Εἰρήνη (διήγημα)
W. V. Goethe (μεταφρ. Ν. Σημηριώτης)	Μινιόν (ποίημα)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Οἱ Ἐπιδιώξεις μας. — Μιά δωρεά. — Ἡ Ζώσιμαία Βιβλιοθήκη. — Βιβλιο-
κρισιές: (Λ. Παπαβρανούσης: «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», Δημ. Β. Σιωμ. «Νεώ-
τερη Ἡπειρωτικὴ Μοῦσα», Χ. Ι. Σ. «Οἱ Θεοβάδιστοι Τόποι», Κ. Δ. Σ. «Ἡ
Ἡλιογέννητη τοῦ Κ Παλαμά»). — Μιά συμπλήρωση. — Νέα Βιβλία. — Ἀλλη-
λογραφία.

Οἱ ξυλογραφίες τοῦ τεύχους τούτου ὀφείλονται στὴν εὐγενικὴ καλωσύνη
τῶν κ. κ. Στ. Παπαβρανούση καὶ Ν. Σημηριώτη.

Τυπώθηκε στὰ Καλλιτεχνικὰ Τυπογραφεῖα «Ἑρμῆς» Εὐθυμίου Τζάλλα
Δαγκλῆ 10 — Γιάννινα

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΕΝΑ, ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1943

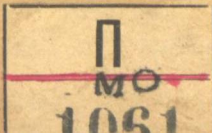
ΤΕΥΧΟΣ 1

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τ' αἰθόνια τῆς ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς δύσης
βιγλίζουν τὴν ἀνατολή, τὴν ὁμορφὴ τῆ δύση,
βιγλίζουν κ' ἕναν νιό καλὸν ποῦ πάει νὰ μεταλάβη.
Μπροστὰ πηγαίν' ἡ μάννα του καὶ πίσω ἡ ἀδερφή του,
στὴ μέση πάει ὁ νιούτσικος σὰ μῆλο μαραμένο.
Ὅντας τὸν γλέπουν οἱ ἐκκλησιές ἄκρη σ' ἄκρη ραγιοῦνται,
τ' ἅγια κομίσματα λαλοῦν καὶ τ' ἅγιο πνεῦμα κρένει.
Γυρνάει ἡ μάννα καὶ τοῦ λέει, κρυφὰ τὸν κουβεντιάζει:
— Δῆμο μου, τί κακὸ ἔκαμες κ' οἱ ἐκκλησιές μᾶς διώχνουν,
τ' ἅγια κομίσματα λαλοῦν καὶ τ' ἅγιο πνεῦμα κρένει;
— Ἐθυμάσαι τὸν παλιὸν καιρὸ καὶ τὰ παλιὰ ζαμάνια,
ποῦ μουν στὴ χώρα προεστός, ὀπὸρριχνα τὰ χρέη;
Στοὺς πλοῦσιους ῥίχνα λιγοστὰ καὶ στοὺς φτωχοὺς πεντέξι,
στὶς χῆρες τίς κακότυχες ἔρριχνα δεκάπεντε.
Ὅλ' ἔσφαζαν μικρὰ ἀρνιά κ' ἐγὼ μικρὰ παιδάκια,
ὄλ' ἔπιναν γλυκὸ κοασὶ καὶ γῶπινα τὸ αἷμα,
ὄλοι κουρσέβαν πρόβατα ὄλοι κουρσέβαν γίδια
κ' ἐγὼ μὲ τὸν πατέρα μου ἔκκλησιές καὶ μοναστήρια.
Ὅλ' ἔδεσαν τοὺς μάρκους τῶν στοὺς κάμπους, στὰ λιβάδια
κ' ἐγῶδενα τὸ μάρκο μου πίσω τὸν ἅγιο δῆμα.
Κι ὁ μάρκος μὲ τὰ πέταλα κ' ἐγὼ μὲ τὸ σπαθὶ μου
ἔσκάψαμε κ' ἐβγάλαμε τριῶν μερῶν νυφοῦλα.
Ἐγραφ' ἡ ἀρραβώνα τῆς Παπακονόμου νύφη
κ' ἐγράφαν τὰ σιαγάκια τῆς παπαδοθυγατέρα.

(Ἀπὸ ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ κ. Χρ. Σούλη)

Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Διάγραμμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, πού δημιουργήθηκε στήν Ἡπειρώτα τελευταία τριάντα χρόνια, δέν εἶναι ἄσκοπο καί ἀνώφελο· μάς δείχνει ποιούς δρόμους ἀκολούθησαν ὅσοι ἀσχολοῦνται μέ τὰ γράμματα καί τί ἄλλο χρειάζεται, γιά νά δλοκληρωθεῖ μιὰ πνευματική ζωή, πού, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀποτελεῖ ἀπαραίτητο συντελεστή πολιτισμοῦ γιά κάθε χώρα. Οἱ περιστάσεις κ' ἡ σπουδή γιά τήν ἐκδόση τοῦ περιοδικοῦ δέν ἐπιτρέπουν τὸ βλέμμα αὐτὸ νά ἀποσπάσει τὴν ἀναγκαία πληρότητα, πού θά ὄφειλε νά παρουσιάσει γι' αὐτὸ—καί ὄχι ἀπὸ σκοπὸ— ἀσφαλῶς θ' ἀποσιωπηθοῦν πρόσωπα καί πράγματα πού δικαιοματικά πρέπει νά πάρουν θέση στίς γραμμές αὐτές, ἀφοῦ αὐτὰ ἔδωσαν σπουδαία καί σημαντικὴ συμβολὴ στήν τόνωση τῶν γραμμάτων. Δέν ἔχουν θέση ἐδῶ μόνο ἐκεῖνοι οἱ Ἡπειρώτες, πού μένοντας ἔξω ἀπὸ τὸ ἠπειρωτικὸ ἔδαφος ἀσχολήθηκαν μέ τὰ γράμματα καί ὕπῃρξαν συντάκτες περιοδικῶν καί τοπικῶν ἐφημερίδων· ἔχουν ὁμως θέση καί ξένοι, πού μένοντας γιά ὁποιοδήποτε λόγο στήν Ἡπειρὸ ἐδημιούργησαν καί ὤθησαν στήν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς ζωῆς καί ἡ ἄσκησαν ἐπίδραση σ' αὐτὴ ἢ δέχτηκαν τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος καί παρουσίασαν ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν τόπο.

Τέτοιο σχέδιο πού ἀποβλέπει στὴν εἰλοτέχνηση χρονογραφικῆς εἰκόνας

τῆς πνευματικῆς ζωῆς, μάς ὑποχρεώνει νά περιλάβουμε ὅ,τι ἀπὸ Ἡπειρωτῆ καί μὴ δημιουργήθηκε στὸν ἠπειρωτικὸ τόπο καί ὄχι ἄλλοῦ. Τὰ τριάντα χρόνια πού πέρασαν ἀπὸ τότε πού λευτερώθηκε τὸ μεγαλύτερο κομμάτι τῆς ἠπειρωτικῆς γῆς, χωρίζονται σὲ δύο ἐποχὲς ἢ πρώτῃ τελειώνοντας στὰ 1922 ὑστερεῖ ἀπέναντι τῆς ἄλλης μέ τὰ εἴκοσι χρόνια, πού τὴν κλείνουν.

* * *

Ἡ πρώτη δεκαετία γιά τὰ Γιάννινα εἶχε βαρῖα κληρονομὰ δημιουργημένη ἀπὸ αἰῶνες στίς ποικιλῶντες σχολές τῆς πόλης καί γιά τὴν Ἄρτα μιὰ βραχύχρονη παράδοση, στηριγμένη στὴ δράση τοῦ σιλλόγου «Σκουρῆς» μέ τὴν ὀργάνωση τῆς φιλαρμονικῆς καί τῆς διενέργεια σειρῶν διαλέξεων. Παρὰ τὰ τότε πολιτικά γεγονότα, τὸ βρεισηπειρωτικὸ ἀγῶνα καί τοὺς γνωστὸς πολέμους, ἔμεινε χρόνος καί ὕπῃρξε διάθεση γιά τὴν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων. Ὁ Σ. Γ. Παπᾶς, ὁ Κ. Κιούρης κι ὁ Δ. Γ. Νικολαΐδης τυπῶνουν στὰ Γιάννινα ἡμερολόγιο μέ τὸν τίτλο «Ἡπειρωτικὴ ψυχὴ». Ὁ «Κατῆς» κ' ἢ «Καραβίδα» εἶναι δύο σατιρικά φύλλα, πού κυκλοφοροῦν

(1) Τὸ ἡμερολόγιο αὐτὸ ἄρχισε νά τυπῶνεται λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐλευθέρωση, τελείωσε δὲ καί κυκλοφόρησε μετὰ τὴν 21 τοῦ Φλεβάρη τ. 1918.

σὴν πόλῃ ἀποπνέοντας κάποια λογοτεχνικὴ διάθεση. Ἀλλὰ δύο πρόπαντων πρόσωπα, πού πῆραν σιγά-σιγά θέση στὸ νεοελληνικὸ Παρνασσὸ, συγκεντρώνουν τὴν πνευματικὴ κίνηση τῆς ἐποχῆς, ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης κι ὁ Γ. Χατζῆς (Πελλερὲν). Ὁ πρῶτος πού ἔκαμὲ τὴν ἐγκατάστασὴ του στὰ Γιάννινα, μόλις εἶδε τὸν οὐρανὸ λεύτερο, ἂν καί εἶχε προηγούμενη ἀρκετὴ ἀνάπτυξη στὴ λογοτεχνία, παρασύρθηκε ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, πού προσπύριζε εὐκολες δάφνες καί πρόχειρα θέληγτρα· ὁ βρεισηπειρωτικὸς ἀγῶνας κ' οἱ ἐθνικὲς διεκδικήσεις τὸν ἀπορροφοῦν καί ἐνα μόνον ποιητικὸ ἔργο· κατόρθωσε νά δημοσιεύσει καί δύο μελέτες μέ περιεχόμενον ἐθνολογικόν.² Πενιχρὴ ἐπίσης εἶναι κ' ἡ λογοτεχνικὴ δράση τοῦ Πελλερὲν, πού ἐμφανίζεται μέ τὴ συλλογὴ «Μέλι καί φαρμάκι» (Λευκάς 1918), γιὰ τὴν ἡ ἀνάμειξη στὴ δημοσιογραφία τὸν παρέσυρε στήν πολιτικὴ καί τὸν ἀπερρόφησε. Ὁ λόγιος Κ. Καζαντζῆς πού ἀργότερα δείχνει καλύτερα σημάδια τῆς πνευματικῆς του ἀξίας, ἐδημοσίευσε στὴν Ἀκρόπολη στὰ 1915 ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ Ζαγόρι. Στίς ἐφημερίδες «Ἡπειρος» καί «Κήρυξ» κάνει τὴν ἐμφάνισή του ὁ Δ. Σαλαμάγκας· στὰ 1921 μέ ἠθογραφικὲς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ Μικρασία.

Μέ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ, πού ἀποτελεῖ τὴ χρονικὴ ἀφειτηρία τῆς δεύτερης ἐποχῆς γιά τὴν πνευματικὴ ζωὴ στήν Ἡπειρὸ, τὰ πράγματα ἀλλάζουν· οἱ δύο ἀναγνωρισμένοι Ἡπειρωτῆς λογοτέχνες, πού μένουν στὸν τόπο καί παίρνοντας τὴν ἐπίδραση τοῦ ἠπειρωτικοῦ περιβάλλοντος προσφέρουν τὴν προσωπικὴ

τους ἀκτινοβολία ταυτόχρονα, ἐξακολουθοῦν νά ἐργάζονται λογοτεχνικά. Ὁ Πελλερὲν συνεχίζοντας τὸ ἔργο-του ἐπάνω στὰ πλαίσια καί στήν προοπτικὴ, πού εἶχε χαράξει, παρουσιάζει στὰ 1923 τὸ θεατρικὸ ἔργο «Κίρκη», πού παίχτηκε, στὰ 1926 τὸ θεατρικὸ ἔργο «Λιάνα Ἀρσᾶ»,¹ τὸ 1930 τὸ μονόπρακτο «Ὑπερτάτη θυσία»,² πολλὰ καί ἀξιόλογα κριτονογραφήματα, διηγήματα καί κριτικὴ μελέτη γιά τὸ Βηλαρά. Ὅπως ὁ Πελλερὲν ὑπῆρξε δημοσιογράφος καί ἔβγαζε τὴν ἐφημερίδα «Ἡπειρος»,³ ὁπου δημοσίευε καί δικὰ του ἔργα, ἱστορικά καί λογοτεχνικά, ἔτσι κι ὁ Χρηστοβασίλης ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1923 νά τυπῶναι τὴν δισεβδομαδιαία ἐφημερίδα μέ τὸν τίτλο «Ἐλευθερία», παρουσίασε δὲ δύο σειρὲς διηγημάτων σὲ αὐτοτελῆ ἔργα (τὰ διηγήματα Ἄπο τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς», Ἀθῆναι, 1927 καί τὰ «Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολειοῦ», Ἀθῆναι 1935), πολλὰ ποιήματα καταχωρισμένα σ' ἐφημερίδες καί περιοδικὰ, ὅπως ὁ Μάρκος Μπότσαρης (Ἀθῆναι, 1923), οἱ Θερίστρες (Νέα Ἐστία 1933), Ἡ ὁμορφὴ νύφη (Ἐλλοπία 1931), διηγήματα καί μεταφρασμένες τοῦ Θεοκρίτου ᾠδὲς (Ἐλλοπία 1930 — 31), μελέτη γιά τὸν Πέρση ποιητὴ Φιδουσί (Καθημερινὴ 1936) καί ἄλλα.

Κοντὰ στοὺς δύο αὐτοὺς μεγαλύτερους λογοτέχνες ἀρχίζουν νά παίρουν θέση καί νά ξεφυτρώνουν κ' οἱ νεώτεροι. Περισσότερη εἶναι ἡ ἐπίδοσι σὴν ποίηση, στήν ἱστορία καί γενικώτερα στοὺς φιλολογικοὺς κλάδους, παρὰ στήν καθαρὴ λογοτεχνικὴ πεζογραφία. Ἀπὸ τὸ 1926 χρονολογοῦνται οἱ ἐκδόσεις ἀνεξάρτητων ποιητικῶν ἔργων καί συλλογῶν. Τὴν ἀρχὴ σὲ τοῦτο ἔκαμε ὁ Σπυρ. Μου-

(1) Οἱ δύο Κατσαντανοῖσι, Ἀθῆναι 1917.

(2) α) Ἱστορικὰ τῆς ἀπογῆς τῶν 16 χωριῶν τῆς ἐπαρχίας Φιλιατῶν. Ἀθῆναι 1914. β) Ἡ ἱμπλιακοποίηση τῶν 79 χωριῶν τῆς Ἡπειροῦ καί οἱ ἀγῶνες τῶν κατοίκων τῶν πρὸς ἀνάγκη αὐτῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας καί ἑλληνοκρατίας. Ἀθῆναι, 1915.

(1) Τὸ ἔργο τοῦτο παίχτηκε στὰ Γιάννινα.

(2) Δημοσιεύτηκε στήν «Ἐλλοπία» τ. Α' (1930—31). Τὰ χρονογραφήματα βρέσκονται δημοσιευμένα στήν «Ἡπειρ».

σελίμης δημοσιεύοντας τότε στα Γιάννινα τὴν ποιητικὴ του συλλογὴ με τὸν τίτλο «οἱ Χωριανὲς μου». Σιγά-σιγά ἀπὸ τότε ἄρχισε ἡ καλλιέργεια ὄλων τῶν εἰδῶν τῆς λογοτεχνίας. Τὸ χρονολόγημα ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὸ Δ. Σαλαμάγκα στὶς ἑφημερίδες «Πρόδοτος», «Ἡπειρος» κλπ., ἀπὸ τὸν Π. Φάντη, ποὺ δημοσίευε στὴν «Ἐλλοπία», ἀπὸ τὸν Γ. Ἀνοικονόμητο, ἀπὸ τὸ Νουσταλγὸ, ἀπὸ τὸ Φ. Ματσόπουλο κ. ἄ., ποὺ ἐποίκιλλαν τὴν ὕλη τῶν ἑφημερίδων. Μὲ τὸ διήγημα ἀσχολήθηκαν ὁ Τάκης Σιωμόπουλος, ὁ Γ. Παπαγεωργίου, ὁ Λάκης Κολβάτσος, ὁ Δ. Σαλαμάγκας καὶ ἄλλοι· ὁ πρῶτος δημοσίευσε μερικὰ στὴν «Ἐλλοπία», ὁ δεῦτερος σὲ περιοδικὰ κ' ἑφημερίδες, ὁ τρίτος σὲ τόμο αὐτοτελῆ μαζί με δυὸ μυθιστορήματα, ποὺ μόνο αὐτὸς καλλιέργησε, τυπώνοντας τὸ ἔργο «Οἱ ξερὶ ζωμένοι» στὰ 1940· ὁ τέταρτος δημοσίευσε τρεῖς μεγάλες ἠθογραφίες στὴν «Κραυγὴ» στὰ 1938—39. Ξεχωριστὴ θέση στη διηγηματογραφία ἔχει ὁ Κ. Καζαντζῆς με τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου «Ἀπ' τὰ σκλαβωμένα Γιάννινα», ποὺ εἶναι ἑπτὰ ἠθογραφήματα (Ἀθήναι, 1926). Ἡ κριτικὴ τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου βρῆκε δυὸ ἐργάτες· ὁ Τάκης Σιωμόπουλος φανερώνει τὶς κρίσεις του στὴν «Ἐλλοπία» γιὰ τὴ μετάφραση τῶν αἰσχυλικῶν δραμάτων ἀπὸ τὸν Γριπάρη καὶ γιὰ ἄλλα σ' ἑφημερίδες· ὁ Π. Φάντης κρίνει στὸ ἴδιο περιοδικὸ τὸ μυθιστόρημα «Ἡ σάρκα» τοῦ Μανώλη-Κανελλῆ καὶ τὸ συνολικὸ ἔργο τοῦ Πελλερῆν' ἡ τελευταία κριτικὴ μελέτη ἔμεινε ἀτελείωτη, γιὰτὶ ἐμεσολάβησε ἡ διακοπὴ τοῦ περιοδικοῦ. Ἡ περὶ αὐτὴ ἐνασχόληση, στὴν ὁποία ἀριθμοῦμε καὶ τὴν κριτικὴ σὲ ξεχωριστὸ βιβλίο τοῦ Τάκη Σιωμοπούλου γιὰ τὴν Ἡλιογέννητη τοῦ Παλαμᾶ (Γιάννινα, 1943), εἶναι μικρὴ σχετικὰ με τὰ πολυάριθμα ποιήματα ποὺ δημοσιεύονται στὶς ἑφημε

ρίδες τὴν περασμένη εἰκοσαετία¹ καὶ τὰ αὐτοτελῆ ποιητικὰ ἔργα. Ὁ Σπυρ. Μουσελίμης τυπώνει στὰ 1929 τὴ συλλογὴ «Ἡ Χρῦσω», ὁ Γ. Παπαδόπουλος (Passager) στὰ 1930 τὰ «Θλιμμένα τραγούδια», ὁ Τάκης Σιωμόπουλος στὰ 1937 τὶς «Εἰκόνες καὶ σύμβολα», ὁ Βασίλης Μάκης τὶς «Φλόγες στὴν ἄβυσσος» στὰ 1937· στὰ 1939 κυκλοφοροῦν τοῦ Θάνου Κοκκινιώτη (Ἀθαν. Γιάνγκα) οἱ «Σιωπηλὲς ἀγάπες», τοῦ Γιάννη Νικολαΐδη οἱ «Ρυθμοὶ ψυχῆς», τοῦ Λάκη Κολβάτσου οἱ «Καινούργιοι δρόμοι», τοῦ Φρίξου Τζιόβα ἡ συλλογὴ «Ἐντελβάις». Ὁ Γιώργος Ἀράκης τυπώνει συλλογὴ σατιρικῶν ποιημάτων με τὸν τίτλο «οἱ Κάνθαροι». Ὁ μακαρίτης Κ. Σιωμόπουλος τυπώνει στὴν Ἄρτα στὰ 1930 τὸ θεατρικὸ ἔργο «Ἡ κατεργάρα», ὁ Θεοχ. Τσουτίνος ἀπὸ τὴν Ἄρτα τὸ θεατρικὸ ἐπισημῆς ἔργο «Τὸ δράμα τῶν Λεύκτρων». Λογοτεχνικὴ μετάφραση με ἀξιώσεις ἐτύπωσε ὁ Γ. Παπαγεωργίου στὰ 1939 τοῦ «Οἰδίποδος Τυράννου» τοῦ Σοφοκλή. Τὸ Μάη τοῦ 1943 κυκλοφόρησε ἡ ἀνθολογία «Ἡπειρωτικὴ μοῦσα» με γνωστὰ καὶ μὴ ἕως τότε ποιήματα· αὐτὲς τὶς ἡμέρες ἐκυκλοφόρησε τοῦ Δ. Σαλαμάγκα τὸ βιβλίο «οἱ Θεοβάδιστοι τόποι», ἐντυπώσεις τῆς μητέρας του ἀπὸ τοὺς ἀγίους τόπους καὶ μερικὰ ποιήματα με θρησκευτικὸ περιεχόμενο.²

Διάφορες ἀτομικὲς ἢ συλλογικὲς ἐνέργειες προσφέρουν ἀρκετὰ στὴν

(1) Τέτοια ἐδημοσίευσαν ὁ Γ. Λόκας, ὁ Φ. Ματσόπουλος, ὁ Γάκης, ὁ Μπέχλης, ἡ Αἴθρα Μυράντα κ. ἄ. Ἰδιαιτέρου λόγου κανὼν γιὰ τὸ Δ. Σαλαμάγκα, ποὺ ἀπὸ τὸ 1913 ἄρχισε νὰ ἀναμειγνύεται με τὰ γράμματα, γιὰτὶ ξεχωριστὰ ἀπὸ ὄλους ἐπιδόθηκε καὶ στὴ μετάφραση ἀπὸ τὴ γολκικὴ ποιημάτων, ποὺ δημοσιεύτηκαν στὰ «Ἡπειρωτικὰ Νέα».

(2) Ἐμμεσα μόνο συνέβαλον καὶ ἄλλοι Ἡπειρωτὲς, ὅπως ὁ Γ. Κοιζιούλας, ὁ Ὁλμ. Περάνθη, ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαία, ὁ Τάκης Τσάκος κ. ἄ. στέλλοντας συνεργασίαν σὲ ἑφημερίδες καὶ περιοδικὰ ποὺ κυκλοφοροῦσαν στὴν Ἄρτα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν τόπο τῆς ἐκδόσεως τους.

τόνωση τῆς πνευματικῆς κίνησης. Θίασοι ἀθηναῖκοι ἐπισκέπτονται τὶς ἠπειρωτικὲς πόλεις ἢ μόνο μερικὲς παλαιότερα τοῦ Βεᾶκη, ἀργότερα τῆς Κοτοπούλη (τὸ 1937). Μιά φορά ἦρθε καὶ τὸ ἑλληνικὸ μελόδραμα, στὰ 1923, ἀνθυμᾶμαι καλά. Οἱ παραστάσεις τῶν γυμνασίων καὶ τοῦ διδασκαλείου καὶ οἱ γιορτὲς γενικώτερα στὰ ἀνώτερα σχολεῖα γιὰ τὶς ἐπαρχιακὲς πόλεις εἶχαν πολὺ ἢ λίγο ἴχνος καλλιτεχνικῆς προῆς, γιὰτὶ ἢ ἀφοροῦσαν ἔργα ἀναγνωρισμένης ἀξίας ἢ ἦταν ἀπαύγασμα καλλιτεχνικῆς διάθεσης τῶν μαθητῶν, ποὺ φοιτοῦσαν τότε. Πρέπει νὰ μὴν ἀποσιωπηθεῖ, ὅτι κάποια ἄλλη σημαντικώτερη προσφορὰ ἔδωσαν τὰ σχολεῖα στὴ λογοτεχνία· παύροντας κατεύθυνση νὰ δώσουν ἀνεση στοὺς τρόφιμους γιὰ τὴν ἐκδήλωση τῶν σκέψεων τους ὠργάνωσαν ἔτσι τὴν ἐσωτερικὴ ἐργασία, ὥστε φάνηκαν ἄμεσα οἱ ἰδιαίτερες κλίσεις καὶ ἐπιδόσεις, ποὺ κατὰλληλα ἐνισχύθηκαν ἕνα βλέμμα στῶν νέων τὰ ὀνόματα πείθει γιὰ τὴν ἀντικειμενικὴ αὐτὴ κρίση. Ἀλλὰ καὶ ὀργανισμοὶ ἰδιωτικοὶ ἔδωσαν χερί βοηθητικὸ. Τὸ Λύκειο τῶν Ἑλληνίδων ὀργανώνει διαλέξεις, ὥδειο, σχολὴ ζωγραφικῆς· στὰ Γιάννινα καὶ παίρνοντας παράδειγμα ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα δίδει μιὰ σχετικὴ ὥθηση στὴν ἀνάπτυξη τῆς λαϊκῆς τέχνης. Στὰ 1932 ἰδρύθηκε ἡ Λέσχη Ἰωαννίνων, ποὺ στὸ καταστατικὸ τῆς ἔβαλε ἀπὸ τοὺς πρωταρχικοὺς σκοποὺς τῆς τὴν τόνωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς· ἡ Λέσχη αὐτὴ ὀργάνωσε διαλέξεις καὶ λογοτεχνικοὺς διαγωνισμοὺς προκήρυξε με καλὰ ἀποτελέσματα καὶ τὰ 50 χρόνια τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου τοῦ Χρηστοβασίλη γιόρτασε με σοβαρότητα. Μιὰ ὁμάδα ἀπὸ νέους, ποὺ φιλοδόχησαν νὰ κινηθοῦν πνευματικὰ, ὠργάνωσε μερικὲς διαλέξεις· μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἔκαμε καὶ ὁ ὑποφαινόμενος. Ἄλλη ἐπίσης ἀπόπειρα ἔγινε ἀργότερα γιὰ τὴν ἰδρυση φιλολογικοῦ ὀ-

μίλου· ἀλλὰ τὰ ἐσωτερικὰ πολιτικὰ γεγονότα τοῦ 1935 τὸν περιορίσαν σὲ δυὸ τρία μαθήματα τοῦ Τάκη Σιωμόπουλου κριτικὰ τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου. Ἡ ἐπίσκεψη τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Πανεπιστημίου στὰ 1939 προκάλεσε τὸ πνευματικὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ νὰ γίνῃ διάλεξη τοῦ καθηγητῆ Σ. Κουγέα γιὰ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Γ. Σταύρου, ποὺ δημοσιεύτηκε στὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά». Ἀρκετὴ ἐπιτυχία εἶχε τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Κωστή Παλαμᾶ ποὺ ἔγινε με τὴν πρωτοβουλία νέων στὶς 8 Αὐγούστου τοῦ 1943. Μὲ ὅμοιες κατευθύνσεις κίνηση, στὴν ὁποία πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τὶς ἐκθέσεις ζωγραφικῆς, ποὺ ἔκαμαν δύο ζωγράφοι, ὁ Χρ. Ἀρώνης παλιότερα, ἡ δίδα Μανιᾶ τὸ 1939, (ποὺ συνοδεύτηκε με σχετικὴ κριτικὴ τοῦ Δ. Σαλαμάγκα στὴν «Ἡπειρο») καὶ ὁ Κ. Μαλάμος τὴν περασμένη χρονιά, παρατηρεῖται καὶ στὴν Ἄρτα, ἀλλὰ σὲ μικρότερη ἔνταση. Μιὰ ὁμάδα ἀπὸ νέους τὸ καλοκαίρι τοῦ 1926 ὀργάνωσε διάλεξη γιὰ τὸν Κρυστάλλη. Μικρὸς ὁμιλος ἔπειτα καμωμένος ἀπὸ νεαροὺς ἐπιστήμονες ὀργανώνει συστηματικὰ τὴν πνευματικὴ κίνηση, με διαλέξεις λαϊκῆς καὶ μὴ, με τὴν ἰδρυση βιβλιοθήκης καὶ με ἄλλα μέσα, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν κατόρθωσε νὰ ἐπιζήσει· ἀποτέλεσμα τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ ἦταν ἡ ἰδρυση τῆς προτομῆς τοῦ ποιητῆ Κρυστάλλη. Ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» ποὺ στὰ παλιότερα χρόνια εἶχε μεγαλύτερη δράση ξαναζωντάνεψε καὶ ἔδωσε ζωὴ στὴ φιλαρμονικὴ του, ἔν καὶ ἀρκετὰ χρόνια ἀπὸ τὸν πόλεμο εἶχε ξεπέσει, Ἐκθεση ζωγραφικῆς τοῦ Γιώργου Ἀράκη ὀργανώθηκε στὴν Ἄρτα, ὅπου ἕνας ἄλλος Σύλλογος, τῶρα τελευταῖα, πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, με τὸν τίτλο «Φίλοι τῆς Ἄρτης» συστήθηκε, γιὰ νὰ φροντίζει νὰ συγγραφῆ μιὰ ἱστορία τῆς πόλης· τὰ γεγονότα ποὺ μεσολάβησαν ἐνέκρωσαν τὴν δράση

τους. Στην Πρέβεζα ένας «Μικρός δμίλος» ιδρύεται με ζηλευτή δράση, αλλά γρήγορα πάλι έσβησε ή εκεί παρουσία του Καρυωτάκη και ο θάνατός του δίνουν στην πύλη αυτή, στην οποία οφείλεται ομώνυμο ποίημά του, ενδιαφέρον πνευματικό. Τήν προσοχή του πνευματικού ανθρώπου συγκεντρώνουν κ' οι ανασκαφές που άρχισαν παλιότερα από τον Άλ. Φιλαδελφέα και έξακολούθησαν από τους καθηγητές Γ. Σωτηρίου και Ά. Ορλάνδο. Στόν τελευταίο οφείλεται μεγάλη κίνηση στην Άρτα από την άφορμή της συστηματικής έρευνας των σημαντικών μεσαιωνικών μνημείων της πόλης και της περιοχής της. Στίς Ήπειρωτικές κωμοπόλεις δέν έπαυσαν οι διαλέξεις, αλλά τά πλαίσια ήταν στενά.

Κοντά στην καθαρή όμως λογοτεχνική κίνηση κάποια άλλη επίσης σημαντική παράγεται και συμπληρώνει την πνευματική ζωή. Η έκδοση της Μεγάλης Έλληνικής Έγκυκλοπαιδείας δίνει την άφορμή της ένασχόλησης με την ήπειρωτική ιστορία, που άργότερα συστηματοποιούν τά «Ήπειρωτικά Χρονικά». Στους τόμους της έγκυκλοπαιδείας καταχωρίζονται από τό Χρ. Σούλη πολλά άρθρα σχετικά με την Ήπειρο, από τά όποια πολλά είναι πρωτότυπα και από τά όποια ή Ήπειρος έγινε γνωστή. Τήν επίδοση στην ήπειρωτολογία, έκτός από τό Γ. Χατζή, που τύπωσε στά 1926 στην Άθήνα τό «Μουσικό του Κάστρου» και δημοσίευσε στη «Ήπειρο» για τό ίδιο θέμα τη μελέτη «Τό περί την Ήπειρον άστου», συγκεντρώνει γύρω του προπαντός ο Χρ. Σούλης, που αφιέρωσε χρόνια και κόπους, για να συλλέξει κάθε τι που άφορούσε την Ήπειρο, γιατί και πολλά σχετικά έγραψε, και με δλους τους κλάδους της φιλολογίας, που αναφέρονται στην ελληνική αυτή γωνιά, ασχολήθηκε, ώστε να του άξιζει δίκαια και νόμιμα ο τίτλος του ήπειρωτολόγου. Γύρω άπ' αυτόν

ανακύπτουν και άλλοι· ο Νικ. Νίτσος έγραψε για την κώμη του Τσαμαντά, ο Ίω. Νικολαΐδης για τό χωριό του Βίτσα, ο Κ. Στεργιόπουλος παρατηρήσεις στη νεώτερη γεωγραφία της Ήπείρου, και άλλη μελέτη ιστοικογεωγραφική για την άρχαία Αιτωλία. Αύτά είναι τά ιδιαίτερα έργα που αναφέρονται στην ιστορία και τυπώθηκαν στά διάστημα της είκοσαετίας από Ήπειρώτες που έμειναν σ' αυτό τό διάστημα στο ήπειρωτικό έδαφος. Υπάρχουν πολλές άλλες μελέτες σχετικές με τη λαογραφία, με τη γλωσσολογία, με την ιστορία της τέχνης, με τη φιλοσοφία, με την ιστορία, που καταχωρίστηκαν σ' έφημερίδες κ' έχουν πολύ λίγη σημασία γενικότερη ή σε περιοδικά κ' έχουν βαρύτητα διαφορετική. Η μνεία όλων αυτών θά μας όδηγοσε σε μεγάλο μέρος, που αντίβαινει στο σκοπό μας. Θά μπορούσαμε μόνο να μνημονεύσουμε τη μεγάλη σχετική συμβολή του Παράμυθιας Άθηνάγορα και τη διατύπωση νομικών σκέψεων σε σχετικό περιοδικό από τό δικηγόρο Ξεν. Κοτσαρίδα.

Όργανα, που χρησιμοποιήθηκαν, για να δημιουργηθεί ή πνευματική αυτή ζωή, υπήρξαν πολλά και διάφορα, έφημερίδες και περιοδικά. Όπως είναι φυσικό, οι έφημερίδες αποτελούν τό προχειρότερο μέσο και στην Ήπειρο για την καταχώριση υλικού λογοτεχνικού. Στίς στήλες τους καταχωρίστηκαν μελέτες με ποικίλο περιεχόμενο, διηγήματα, ποιήματα, χρονογραφήματα, κριτικές, πολλές φορές χωρίς τον άρμόζοντα έλεγχο. Οι στήλες της «Ήπείρου», της «Προόδου», του «Ήπειρωτικού Άγώνος», του «Κήρυκος», της «Έλευθερίας», της «Κραυγής», της «Ήπειρωτικής

(1) Ένδιαφέρον παρουσιάζουν τά δημοσιεύματα του Δ. Σαλαμάγκα, «Η Κυρά ή Κοισοβίτσα» (έφ. Ήπειρος 1937) και οι «Περιπέτοι στα Γιάννινα» (Κραυγή 1949), είναι ιστορικοί κλασολογικοί λογοτεχνήματα.

Ήχοδς», των «Ήπειρωτικών Νέων», που βγαίνουν στα Γιάννινα, του «Άράχθου», του «Ήπειρωτικού Βήματος», της «Φωνής της Άρτης» και του «Έλευθέρου Λόγου» που βγαίνουν στην Άρτα, διαποικίλλονται έναμεσα στο άλλο υλικό και με άλλο, που αναφέρεται στην πνευματική ζωή. Άπλό ξεφύλλισμα θά μπορούσε να δώσει μιá εικόνα της ζωής αυτής. Τόυτο προβάλλει άδήριτη την ύποχρέωση να συγκεντρωθούν σε τόμους οι έφημερίδες στη βιβλιοθήκη της πόλεως, άφου αυτές θά αποτελούν τά μοναδικά τεκμήρια της ιστορίας της.

Έκτός άπ' αυτές και μερικές άλλες ακόμα, σαν την «Φωνή του Πωγωνίου», τον «Άφον» κλπ., βγαίνουν διάφορα περιοδικά, μερικά με καθαρή λογοτεχνική προοπτική, άλλα με καθαρή επιστημονική και άλλα με συνδυασμό των δυο αυτών άπόψεων. Στην πρώτη κατηγορία είναι τά «Ήπειρωτικά φύλλα». Σ' αυτήν μπορούν να ύπολογισθούν ο «Δαίμων» κι άργότερα ο «Σατανάς» του Γρ. Σακκά και ο «Πολύξερος» του Ε. Φακατσέλη. Στην τρίτη κατατάσσεται ή «Έλλοπία» και τά «Τζουμερκιώτικα και Άρτινά Νέα». Τό πρώτο βγήκε ένα χρόνο, από τον Αύγουστο του 1930 μέχρι του Ίουλίου του 1931· λόγοι άνώτεροι από τη θέληση και τη δύναμη των δυο νέων τότε διευθυντών του άνάγκασαν αυτούς να διακόψουν την έκδοση, άν και πολλές άγαθές έλλοπια έμπούσε να στηρίζε κανείς σ' αυτό. Τ' άλλο περιοδικό, που βγήκε μόνο έξ μήνες τό 1933 είχε υπό περιωρισμένο τοπικό πλαίσιο κοντά στην άνάλυση τοπικών ζητημάτων καταχωρίζονται συλλογές

(1) Τέ ξενητεινά πινελιά δέν αναφέρουμε, γιατί δέν βγαίνουν στην Ήπειρο, και ταχωρίστηκαν όμως σ' αυτά συνεργασίες πολλών, που έμειναν στην Ήπειρο. Τέτοια πρόκληση για πνευματική εργασία προκάλεσε και ή έκδοση των «Ήπειρωτικών», που έγινε στη Θεσσαλονίκη από τον Μ. Οικονομίδη στα 1938 και 1939.

και μελέτες φιλολογικές και λίγα λογοτεχνικά κομμάτια.

Τά «Ήπειρωτικά Χρονικά», που άνήκουν στην τρίτη κατηγορία των περιοδικών και ενίαι άρκετά μακρόβια, έχουν τό μειονέκτημα—μειονέκτημα προερχόμενο από άδυσώπητη άνάγκη—ότι δέν τυπώνονται έδω· αποτελούν όμως σπουδαίο στίβο για τον Ήπειρωτή ιστορικό, άρχαιολόγο, Ιατρό, λαογράφο, νομικό, γλωσσολόγο, οικονομολόγο και γενικά για κάθε λόγιο, που φιλοδοξεί να άσχολείται με τά περασμένα χρόνια της Ήπείρου. Άποτελώντας για τον ιδρυτή τους μοναδικό—σαν άφθαρτο—μνημείο και τίτλο τιμής σημαντικό, γιατί έγιναν ο πρωτοπόρος για άλλα δμοια περιοδικά, έπρόσφεραν στην έρευνα της ήπειρωτικής ιστορίας μεγάλη ύπηρεσία. αυτή είναι διττή· μερικές μελέτες διαλευκαίνουν ώρισμένα σκοτεινά ή σφαλερά γνωστά τμήματα της ιστορίας, άρχαίας, μεσαιωνικής και νεώτερης, οι περισσότεροι όμως τόμοι είναι γιομάτοι από υλικό άγνωστο, υλικό γλωσσικό, λαογραφικό, μνημειακό, άρχαιακό, που αναφέρεται στη μεσαιωνική περίοδο σε λίγο ποσοστό και στη νεώτερη κατά τό μεγαλύτερο μέρος. Πολύ απέχουμε ακόμα από τη συνολική συγκέντρωση όλου του υλικού, που ή βρίσκεται ακόμα κάτω από τη γή—τά λείψανα του άρχαίου βίου—ή μεταφέρεται από στόμα σε στόμα και αλλοιώνεται με τόν καιρό ή κατακείται έρειπωμένο επάνω στην επιφάνεια του ήπειρωτικού έδάφους. Στη δημιουργία της πνευματικής κίνησης ή προσφορά έπρεπε να ήταν μεγαλύτερη· δυστυχώς λίγοι είναι οι Ήπειρώτες, που άσχολήθηκαν στίς στήλες του περιοδικού και πολύ λιγότεροι εκείνοι, που μένοντας μόνιμα στην Ήπειρο φιλοδόξησαν να έμφανίσουν ένα κομμάτι από τόν περασμένο ή ά-

πό τον τωρινό ήπειρωτικό βίο. Οι λαογραφικοί διαγωνισμοί, που προκήρυξαν τὰ « Ἡπειρωτικά Χρονικά» εἶχαν σχετικὰ καλὴ ἀπόδοση· θὰ ἔπρεπε ὅμως ὁ κύκλος τῶν δέκα περίπου προσώπων¹, πού ἀσχολήθηκαν ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ μὲ ἱστορικές, γλωσσολογικές, ἀρχαιολογικές, λαογραφικές μελέτες καὶ συλλογές, νὰ ἦταν εὐρύτερος.

Αὐτὴ εἶναι πολὺ σύντομα ἡ ἀπεικόνιση τῆς πνευματικῆς ζωῆς κατὰ τὴν τελευταία τριακονταετία· δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς μας τώρα νὰ κρίνουμε τὰ ἔργα· ὁ χρόνος κ' οἱ εἰδικοί θὰ κρίνουν τὴν ὅλη παραγωγή· κάμποσὴ ἔχει πιά κριθεῖν· ἔχει πάρει κάποια θέση.² Τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς κίνησος αὐτῆς εἶναι ὅτι παρ' ὅλες τὶς ἐπιθέσεις, πού κάνουμε ἐμεῖς οἱ παλιότεροι στὴ σύγχρονη κατάσταση, —εἶναι παλιὰ συνήθεια νὰ βλέπουμε τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ὄχι ἰσάζια ἢ ἀντάξια τοῦ παρελθόντος— ἡ πνευματικὴ κίνηση εἶναι ἔντονη. Ἄλλὰ δὲν ὑπῆρξε σύστημα στὴν ὀργάνωση, πού θὰ δημιουργοῦσε σχολή, πα-

ράδαση· Ἐλειψε ὁ πυρήνας, γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσε συστηματικὰ νὰ καλλιεργηθοῦν τὰ γράμματα κι οἱ καλὲς τέχνες, μὲ τελικὸ σκοπὸ νὰ ἀνυψώσει τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἀποκαλύψει τοὺς μελλοντικούς λογοτέχνες καὶ ἐπιστήμονες.

Τὸν πυρήνα αὐτὸ σκοπεύουν νὰ συγκροτήσουν τὰ « Ἡπειρωτικά Γράμματα»· στὴν πρόσκληση τῶν νέων, στῶν ὁποίων τὴν πρωτοβουλία ὀφείλεται ἡ ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, ἔχουμε ὑποχρέωση οἱ παλιοὶ νὰ ἀνταποκριθοῦμε πρόθυμα καὶ νὰ παράσχουμε τὴ ζητούμενη συμβολή, ἀφοῦ παρυσιάζεται μὲ τὴ διάθεση νὰ συμπικνώσει τὶς ἀτομικὲς προσπάθειες, νὰ κάμει συνειδητὴ τὴν παραγόμενη πνευματικὴ ἐργασία καὶ νὰ κατευθύνει κάθε ἐκδήλωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς, παρέχοντας φιλοξενία σ' ὁποῖο νέο· ἢ παλιό, Ἡττιρώτη καὶ μὴ, λόγιό κ' ἐπιστήμονα, θέλει νὰ ἐπιδοθεῖ πρωτότυπα μὲ τὶς καλὲς τέχνες, μὲ τὴ λογοτεχνία, μὲ τὴ φιλολογία καὶ τὴν ἐπιστήμη.

Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

(1) Αὐτὰ εἶναι ὁ Χρ. Σούλης, Χρ. Χρηστίδης, ὁ Γ. Βλινελίδης, ὁ Σ. Πυρρινέλας, ὁ Ν. Νίτσιος, ὁ Χρ. Ρεϊπέτης, ὁ Π. Παπασπύρου, ὁ Ν. Γεωργίου κ. ἄ.

(2) Τοῦ Σπ. Μουσελίμη «Ἡ Χρῆσις» κριθῆκε ἀπὸ τὸν Ρο.σιέλ σὲ περιοδικὸν Λίστε σὰ 1930. Τὰ «Ἡπειρωτικά Χρονικά» κριθῆκαν πολλὰ φορὰς ἀπὸ ἄλλοι ὁμιλῆτες καὶ σ' ἐφημερίδας· Τοῦ Κ. Στεργιοπούλου οἱ «Παρηγήσεις εἰς τὴν νεωτέραν γεωγραφίαν

τῆς Ἡπείρου» κριθῆκεν σὲ ἄ Byzant-Neugr Jahrb. τοῦ καθηγητῆ Ν. Βίη, τοῦ Δ. Σιωματοῦλου οἱ «Εἰκόνες καὶ σύμβολα» κριθῆκαν ἀπὸ τὸν Κλ. Παράσχο σὲ «Νέα Ἑστία», ἀπὸ τὸ Σ. Σκίπη σὲ «Βοῦνη», ἀπὸ τὸ Χιτζίνη σὲ «Πνευματικὴ Ζωή», ἀπὸ τὸν Ὁλιό Περάνθη σὲ «Ἔθνος» κ.τ. τοῦ Δ. Σελιμάζι τρία, πημῆται καὶ οἱ περιπτῶσι σὰ Γιάννινα (χειρόγραφα) κριθῆκαν ἰκανοποιητικὰ ἀπὸ τὸ Μ. Ριζά σὲ «Ἐλεύθερο Βῆμα» τὰ 194 (Ἰούλιος), κ.τ.

ΤΟ ΚΟΜΜΕΝΟ ΤΖΑΜΙ

Κάτω ἀπὸ τὴ θερμὴ ἀντηλιά
Τ' ἀρχαῖο τζαμί πού εἶχε κοπεῖ ἀπ' τ' ἀστροπελέμια
Ἐπέκει, ἀπ' τὰ χρόνια τὰ παλιά,
Κ' ἔχουνε χτίσει τὴ φωλιά
Πάνω στὸ γκρέμιο μιναρῆ του τὰ λελέκια.

Ἄγια ἐκκλησιά βυζαντινὴ,
Κ' εἶχε χτιστεῖ θαυματοργὴ γιὰ κάποια εἰκόνα:
Στὴν βαλμωδία τὴν ὀρθρινὴ
Γλυκειά τοῦ σήμαντροῦ ἢ φωνῆ
Τὸν Σαβαῶθ ὕμναλογοῦσε στὸν αἰῶνα.

Στὴ γιορτερὴ τὴν ξαστεριά, —
Πάσχα, Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Θεοφάνεια, —
Μύρια τὴ φῶτιζαν κεριά,
Κι ἀχνὴ λιβανωτοῦ εὐωδιά
Κλωθογυρνώντας ἀνυψώνονταν στὰ Οὐράνια...

Περάσαν χρόνια, καὶ μι' αὐγὴ
Τοῦρκοι γκρεμίσαν τ' ἀψηλὸ καμπαναριὸ τῆς,
Πύργωσαν μιναρῆ ἀπ' τὴ γῆ,
Κι ὦ! ἡ ἐκκλησιά ἡ θαυματοργὴ
Τὸ μισοφέγγαρο εἶχε τώρα γιὰ σταυρὸ τῆς!

Τοῦ Ἄλλάχ διαβαίνανε οἱ πιστοὶ
Κάτω ἀπ' τ' ὄχρὸ τρεμόφεγγο τοῦ Ἀποσπερίτη,
Καὶ σ' ἔκσταση, γονατιστοὶ,
Μὲ μιὰ φωνὴ τρεμουλιαστὴ
Τὸν ἕνα Θεὸ δοξάζανε καὶ τὸν Προφήτη.

Κι ὅταν, σὲ Μπαϊραμιοῦ ἐποχῇ
Τοῦ Μιναρῆ τὰ φῶτα ἀνάφταν σὰν ἀστέρια,
Τοῦ μουεζίνη ἢ προσευχῇ
Βοερὴ ἀκουγόταν ν' ἀντηχεῖ,
Καὶ πρὸς τὴ Μέκκα τὴν ταξίδευαν τ' ἀγέρια.

Μὰ κάποιες νύχτες σκυθρωπές,
Ποῦ ὁ Κύριος στὴ ζηλότυπη ξεποδσε ὀργή του,
Κύκλωναν τὸ τζαμί ἀστραπές,
Καὶ μὲς σὲ ὄχρες ἀναλαμπές
Βροντόλαλοι ἀντιβοοῦσαν γύρω οἱ κερανοὶ του.

Ός που ένα βράδυ οκοτεινό,
Πού άπ' τὸ Σταυρὸ φεύγαν διωγμένοι οἱ Μουσουλμάνοι,
Μέσ' άπ' τὸν πένθιμο οὐρανὸ
Ξεσπᾶ άστραπόβροντο στερνὸ,
Καί τὴν κορφή τοῦ μιναρῆ συντριμμια κάνει.

Μὰ τὸ ἔρμιο τέμενος, νεκρὸ
Νά στέκει, δὲν τὸ θέλησε ἡ μητέρα Φύση:
Κάτω άπ' τὸ μάτι τὸ άστυρὸ
Τοῦ Ἰεχωβά, τὸ καρπερὸ
Πάνω του άπλωσε χέρι της νά τὸ εὐλογῆσει.

Καί κάτω άπ' τὴ θερμὴ άντηλιά,
Στ' άρχαῖο τζαμί πού εἶχε κοπεῖ άπ' τ' άστροπελέκια,
Τοῦ Μωάμεθ τὰ ἱερά πουλιά
Νά χτίσουν ἤρθανε φωλιά
Πάνω στὸ γκρέμιο μιναρῆ του, τὰ λελέκια.

ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

JEAN VIGNAUD

Ο ΣΙΔΕΡΑΣ

Όλημερίς τοῦ σιδερά τὰ χέρια
ύψώνουν τὴ βαριά, κι ὡς τὴν καμπύλη
τὴ μαύρη γράφουν, πρῶινὸ καὶ δεῖλι,
ἡ γειτονιά τρεμοσαλεύει άκέρια.

Βογγάει τὸ φυσερὸ στὰ μεσημέρια
σάν καταιγίδας μανιασμένο άχειλι
τὸ σίδερο στενάζει (ποιὸ κοντύλι
τὰ πάθη του θά γράψει): μύρια άστέρια

σπιθίζουν—ἤλιοι νέοι—στὸν άέρα.
Καθῶς τὴ ρωμαλέα γύμνια στήνει
κι ὁ γδοῦπος τῆς βαριάς ἡχάει ὡς πέρα,

ὁ σιδεράς φαντάζει στὸ καμίνι
σάν Προμηθέας, πού τὸ πῦρ άρπάζει
τὸ οὐράνιο, καὶ τὸ σίδερο δαμάζει.

Μεταφρ. Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΝΕΡΑΪΔΑΣ

ΠΑΛΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΕ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Αφιερωμένο στὸν κ. Χρ. Ι. Σούλη

Μιά φορά κι' έναν καιρό, τὸν παλιὸν καιρό, ζοῦσαν μέσα στὲς θάλασσες, στὲς λίμνες καὶ στὰ ποτάμια κάτι πανώριες κορασιές χωρὶς νάχουν μάννα κα' πατέρα ἢ κι' άδέρφια, πού δὲν γέραζαν ποτέ, δσα χρόνια κι' αν περνοῦσαν άπό πάνω τους, κι' αὐτὲς οἱ κορασιές λέγονταν Νεραΐδες.¹

Σ' ἐκεῖνα τὰ μακρινά χρόνια, πού ζοῦσαν οἱ Νεραΐδες στὰ διάφορα στεκούμενα καὶ τρεχούμενα νερά, ζοῦσαν κι' άλλες πανώριες κορασιές, μέσα σι' άπάτητα λόγγα, στὰ λαγκάδια καὶ γύρα στὲς κρουστάλλινες καὶ καθαρογάργαρες βρύσες καὶ στὲς νεροσυρμές, οἱ Ξωτικιές², κι' αὐτὲς χωρὶς μάννα καὶ πατέρα κι' άδέρφια, πού δὲν γνώριζαν ποτέ τὰ γεράματα κι' εἶχαν άπάνω-κάτω τὰ ἴδια ἰδιώματα μὲ τὲς Νεραΐδες.

Κάμμιά φορά Νεραΐδες καὶ Ξωτικιές, πού θεωροῦνταν συναμεταξύ τους ὡς πρωτοξαδέρφες, ανταμόνουν-

ταν, ὅπως τὲς ἔφερναν οἱ άνέμοι: ἡ στὴν θάλασσα καὶ στὲς λίμνες, αν ὁ άνεμος εἶταν βουνήσιος, ἡ στοὺς λόγγους αν ὁ άνεμος εἶταν θαλασσινός. Τότε γένονταν μεγάλο πανηγύρι καὶ μεγάλη χαροκοπιά. Αν ὁ άνεμος εἶταν βουνήσιος, τότε Νεραΐδες καὶ Ξωτικιές ανταμόνονταν μέσα στὴν θάλασσα, σηκώνονταν τότε βουνά τὰ κύματα, άφριζε ὅλη ἡ θάλασσα, σάν χιονισμένη, κι' αὐτὲς χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν άπάνω σι' άγριεμένα κύματα, κι' αλοὶ καὶ αλοῖμονο, αν διάβαινε τὴν ὥρα ἐκεῖνη κάνένα καράβι κοντά τους! Τὸ βούλιαζαν μέσα στὰ κύματα σύψυχο καὶ σύξυλο, μ' ὄλους τοὺς ανθρώπους, πούχε μέσα του! Τὸ ἴδιο κι' ὅταν ὁ άνεμος εἶταν θαλασσινός, ανταμόνονταν οἱ Ξωτικιές καὶ οἱ Νεραΐδες στοὺς άπάτητους λόγγους. Καὶ τότε πάλε γένονταν μεγάλο πανηγύρι καὶ μεγάλη χαροκοπιά. Ξωτικιές καὶ Νεραΐ-

* Τὸ διήγημα αὐτὸ γράφτηκε στὰ 1930. Τότε τὸ Διδασκαλεῖο τῶν Ἰωαννίνων, στὸ ὁποῖο ὑπηρετοῦσα, ἔδωσε μιά σχολικὴ γιορτὴ μὲ τὴν «Ἠπειρωτοποῦλι τῶν παραμυθιῶν», ἕνα παραμυθόδρομα μὲ ὑπόθεση κάποιο παραμῦθι πού ἀναφέρεται στὴν ἴδρυση τῆς πόλης μας. Ὁ Χρηστοβασίλης τότε ἀπὸ τὴ γιορτὴ ἐκεῖνη ἐμπνεύστηκε τὸ διήγημα αὐτὸ, πού μοῦ ἔστειλε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα λίγες μέρες προτοῦ πεθάνει. Δὲ βρῖσκει βέβαια κανεὶς στὸ διήγημα αὐτὸ τὸν παλιὸ Χρηστοβασίλη, τὸν ἀμίμητο ἠθογράφου τῆς ἡ-

πειρωτικῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὸ δημοσιεύουμε, διατηρώντας καὶ τὴν ὀρθογραφία τοῦ χειρογράφου, ὡς τὸ κόνειο ἔσμα τοῦ διαλεκτοῦ ἐκείνου Ἠπειρωτῆ λογοτέχνη. Τὸ διήγημα αὐτὸ ἀνήκει σὲ μιά συλλογὴ πού ἐτοίμαζε νά ἐκδώσει ἡ «Ἄεσχη διανοουμένων Ἰωαννίνων», τῆς ὁποίας τότε ἤμουν πρόεδρος, μὲ τὸν τίτλο «Γιαννιώτικα διηγήματα». Ὁ θάνατος τοῦ Χρηστοβασίλη ἐματαιῶσε τότε τὴν ἔκδοση τῶν διηγημάτων ἐκείνων.

ΧΡ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

δες άνταμόνονταν σ' ένα μεγάλο ξέφωτο μεγάλου κι' άπάτητου λόγγου, άγκαλιάζονταν και φιλιώνταν κι' άρχιζαν τόν χορό και τὰ τραγούδια. Τότε ζωντάνευαν τὰ ξηραμένα φύλλα τών δέντρων, ποῦ εἶταν στρωμένα καταγής, κι' έμπαιναν κι' αυτά στον χορό τών Ξωτικιών και τών Νεράϊδων, σηκώνονταν ένας μεγάλος άνεμοστρόφυλλας, πῶφτανε ὡς τὰ σύννεφα! 'Αλοι κι' αλοίμονο τότε, άν έπεφτε άπάνω στον χορό τους κάνενας πιστικός με τὸ κοπάδι του! Τὸν σήκωνε ὁ-χορός τους ὡς τὰ σύννεφα κι' ένῶ οἱ Ξωτικές κι' οἱ Νεράϊδες χωρίζονταν, έκείνες για τὰ λόγγα τους, και τοῦτες για τὰ νερά τους, ὁ πιστικός και τὰ πρόβατά του έπεφταν από τὰ σύννεφα, στήν θάλασσα και πνίγονταν, ἢ στὰ λόγγα και σκοτόνονταν και τὰ τρώγαν τὰ ὄρνια και τὰ κοράκια.

Σήμερα, στὰ πεζὰ χρόνια ποῦ ζοῦμε έμεῖς, δέν υπάρχουν πλειά Νεράϊδες και Ξωτικές, άλλ' ἢ θύμησή τους σώζεται ακόμα στὰ χεῖλια τοῦ Λαοῦ, κι' ὄλος ὁ Κόσμος, όταν θέλη νὰ παινήση μιάν ὤμορφη γυναῖκα, ἢ κορασιά, λέγει:

—'Ὁμορφη, σάν Νεράϊδα

—'Ὁμορφη σάν Ξωτικιά.

Εἶταν οἱ Νεράϊδες πανώριες, σάν άγγελοι, και δέν έβγαιναν τὴν ἡμέρα, παρὰ τὴν μεσημέρια τοῦ καλοκαιριοῦ, όταν ζάριζε άπάνω στο ἡλιοστάσι ὁ ἥλιος, άπ' τὸ μεγάλο κάμα, κι' ἡσύχαζε ὁ κόσμος και μεσημέριαζε μέσα στὰ σπίτια ἢ κάτω από τὰ πυκνά φύλλα και τὰ πολυκλώναρα δέντρα, και τές νύχτες με τὸ φεγγάρι, ἢ με τὴν άστροφεγγιά. Τές άλλες ὄρες βρισκονταν μέσα στὰ νερά, σάν τὰ ψάρια. Φοροῦσαν μόνον από ένα κατάσπρο άραχνοῦφαντο μεταξωτὸ πέπλο και τίποτε άλλο. Εἶχαν μαῦρα και μακρὰ ξέπλεκα μαλλιά, ποῦ χύνονταν, τὰ μισὰ πίσω από τές πλάτες τους, και τ'άλλα τὰ μισὰ, χωρισμένα πάλε σέ'δυό, μισὰ από τὸ δεξί τ'αὔτι και τ' άλλα μισὰ από τὸ ζερβί

και φαίνονταν τὰ ὀλόγυμνα στήθια τους και τὰ ὀλόγυμνα καλαμοπόδαρά τους. Κολυμποῦσαν, σάν τὰ βουτηχτάρια, σάν τές νερόκοττες, σάν τές φαλαρίδες και σάν τές πάπιες και τές χήνες, ακόμα και σάν τὰ ψάρια μέσα στὰ νερά τὴν ἡμέρα, μακρὰ ὅμως από μάτι ανθρώπου, και έβγαιναν τές νύχτες με τὸ φεγγάρι στές άκροθαλασιές, στές άκρολιμιές και στές άκροποταμιές και χόρευαν και τραγουδοῦσαν, άλλ' αλοι κι' αλοίμονο σ' εκείνον τὸν άντρα ἢ και σ' εκείνην τὴν γυναῖκα ακόμα, ποῦ θὰ ζύγοναν κοντὰ τους νὰ τές ἴδουν. "Αν εἶταν γυναῖκα τὴν στραγγάλιζαν στὴ στιγμή, κι' άν εἶταν άνδρας, τὸν πήγαιναν μέσα στὰ σπήλια τοῦ νεροῦ, ὅπου εἶχαν τὰ κατοικειά τους. "Ερριχναν εκεί λαχνό, κι' ὅποιανἢς έτεφτε, αὐτὴ και τὸν έπαιρνε άντρα τῆς κι' άν εκανε νεραϊδόπαιδο, τῶρριχνε άμέσως τὰ μεσάνυχτα σ' ένα σταυρόδρομο ἢ άπάνω σ' ένα πέτρινο γεφύρι, κι' ὅποιος τῶβρισκε, τὸ λεημονιῶνταν, τῶπαιρνε, τὸ βάφτιζε και τῶκανε ψυχοπαῖδι του.

'Ὁ νεραϊδάντρας ζοῦσε εκεί μέσα στὰ σπήλια τοῦ νεροῦ, χωρὶς νὰ τοῦ λείπη τίποτε, άλλὰ μαραίνονταν από τὸν πόθο τοῦ κόσμου, ποῦ εἶχε χάσει, ὡς τὴν ἡμέρα ποῦ θάβγαζε τὴν πρώτη άσπρη τρίχα στο κεφάλι του, ἢ στο πρόσωπό του. Τότε πέθαινε άμέσως και μαζεῦονταν ὄλες οἱ Νεράϊδες, τὸν μοιρολογοῦσαν και τὸν έθαφταν τὰ μεσάνυχτα, μέσα στοῦς καλαμιῶνες ἢ στήν άμμουδιά.

Τὰ νεραϊδόπαιδα, άγόρια ἢ κορίτσια, γένονταν άγγελόμορφα. Τὰ νεραϊδόπαιδα ζούρλαιναν τές άρχοντοπούλες και τές βασιλοπούλες και τὰ νεραϊδοκόριτσα, τ' άρχοντόπουλα και τὰ βασιλόπουλα με τὴν ὤμορφιά τους.

Οἱ Νεράϊδες έβγαιναν κατὰ τὰ μεσάνυχτα από τές κοιτές τους, ποῦ εἶχαν μέσα στὰ νερά, άπλοναν τὰ πέπλα τους άπάνω στοῦς καλαμιῶνες νὰ στεγνώσουν κι' άρχιζαν νὰ

χορεύουν και νὰ τραγουδοῦν ὀλόγυμνες, κάτω από τὴ χρυσαφένια λάμψη τοῦ φεγγαριοῦ ἢ τῆς άστροφεγγιάς, ὡς ποῦ λαλοῦσε:

«Κυκυρίκου ου ου ου ου !!!» ὁ πρῶτος μαῦρος πετεινός.³ Τότε άρπαζαν γλήγορα—γλήγορα ἢ κάθε μιὰ τὸ πέπλο τῆς, ρίχνονταν στο νερό, σάν τρομαγμένες, πήγαιναν στές κοιτές τους, ὅπου κοιμῶνταν ὡς τὸ μεσημέρι κι' ὕστερα έξακλουθοῦσαν τὰ ἴδια και τὰ ἴδια.

Τὸν καιρὸ εκείνο, ποῦ εἶχαν τὰ ποτάμια, οἱ λίμνες κι' οἱ θάλασσες Νεράϊδες, και τὰ λόγγα, οἱ λαγκαδιές, οἱ νεροσυρμές κι' οἱ βρύσες Ξωτικές, ὑπῆρχαν κι' έδῶ στήν λίμνη μας τέτοιες Νεράϊδες και στὰ λόγγα μας, στὰ λαγκάδια μας, στές νεροσυρμές μας και στές βρύσες μας τέτοιες Ξωτικές. Τότε πολλά παράτολμα παλληκάρια, ποῦ αἰστάνονταν μέσα στήν καρδιά τους φλογερὸν πόθο για τὴν γυναῖκα τὴν ὠμορφιά, κρύβονταν κάπου στές άκροθαλασιές, στές άκρολιμιές ἢ στές άκροποταμιές για ν' άρπάξουν Νεράϊδες και νὰ τές κάνουν γυναῖκές τους, άλλὰ πολὺ σπάνια τὸ κατῶρθοναν αὐτό, γιατί προφυλάγονταν πολὺ οἱ Νεράϊδες, όταν έβγαιναν από τὰ νερά, ποῦ ξεγυμνόνονταν κι' άπλοναν τὰ πέπλα τους στὰ καλάμιατές νύχτες, ἢ τὰ μεσημέρια και χόρευαν. Κι' όταν ένας νέος κατῶρθονε ν' άρπάξη από τὰ καλάμια τὸ πέπλο κάμμιῶς Νεραϊδας, τότε αὐτὴ ἢ Νεραϊδα, εκανε τὴν ἰδιότητά τῆς, ὡς Νεραϊδα, έτρεχε από κοντὰ του σκοῦζοντας και παρακαλῶντας νὰ τῆς δώκη πίσω τὸ πέπλο τῆς κι' έφτανε εἶτσι ὡς τὸ σπίτι του, κι' άν δέν τῆς τῶδινε—ὅπως και δέν τῆς τῶδινε—έμενε εκεί και γένονταν γυναῖκά του, παραδοκῶντας νὰ τοῦ τὸν κλέψη και νὰ γυρίση στές Νεραϊδες...

**

Τὸν καιρὸ εκείνο, ποῦ ὑπῆρχαν οἱ

Νεραϊδες κι' οἱ Ξωτικές στὰ νερά και στὰ λόγγα, δέν εἶταν ακόμα χτισμένα τὰ Γιάννινα μας αὐτοῦ, ποῦ βρισκονται σήμερα. Δέν ὑπῆρχε καθόλου πολιτεία με τέτοιο ὄνομα. Ὑπῆρχε ὅμως μιὰ παλιὰ πολιτεία, κάτω από τὸ Κάστρο τών Ἑλλήνων⁴, ποῦ λέγεται σήμερα Καστρίτσα και τῶχε γκρεμίσει ἢ Μονοβύζα⁵ ὕστερα από πολλά χρόνια. Αὐτὴ ἢ πολιτεία λέγονταν Ἐροιβιά⁶. Τὴν ὠριζε ένα πανέμορφο Βασιλόπουλο, μ' ὄλον τὸν τόπο: βουνὰ και κάμπους, ποῦ βρισκονταν ὀλόγυρα. Αὐτὸ τὸ Βασιλόπουλο, ένῶ εἶχε ὄλα τὰ καλὰ του και τ' άγαθά του ὡς βασιλεῖας, στέρνες γεμάτες φλωριά, άμέτρητα κεπάδια γιδοπρόβατα, χιλιάδες άλογοφόραδα, μουλάρια και βῶδια, δέν γνώριζε ποτὲ καλὴ μέρα. Τῶτρωγε μέρα—νύχτα ἢ πίκρα τὴν καρδιά. Δέν γελοῦσε, δέν τραγουδοῦσε, δέν χαιρόνταν τὰ νειάτα του και δέν παντρεύονταν, γιατί δέν μποροῦσε νὰ βρῆ γυναῖκα τῆς άρεσιῶς του, τὴν γυναῖκα, πῶβλεπε κάθε νύχτα στον ὕπνο του. Περβάτησε Ἄνατολές και Δύσες γυρεύοντάς τὴν, άλλὰ δέν τὴν άπαντοῦσε πουθενά, πουθενά, ὅπου κι' άν πήγαινε, ὅπου κι' άν γύριζε. Τοῦ προξένευαν πολλές άρχοντοπούλλες και βασιλοπούλλες, ὤμορφες σάν τὸν αὔγερινό, τὸν άποσπερίτη, σάν τὴ χρυσαυγή, άλλὰ κῶμμιά—κάμμιά δέν ὤμοιαζε εκείνης, ποῦ ὄνειρεύονταν, και γι' αὐτὸ έλυθνε κάθε μέρα, σάν τὴν άναμμένη τὴν λαμπάδα...

"Ενας παλιός δοῦλος τοῦ παλατιοῦ του, εκατοχρονιάρης, βλέποντας τὸ Βασιλόπουλο νὰ μαραίνεται μέρα με τὴν ἡμέρα, τὸν πόνεσε ἢ καρδιά του και τὸν ρώτησε:

—Βασιλόπουλό μου! Ὁ Θεός σῶδωκε ὄλα τὰ καλὰ κι' ὄλα τ' άγαθά: βασιλείο, βιό, φλωριά φορτώματα, ὤμορφιά, νειάτα κι' ὁ λόγος σου δυὸ δέν γένεται... Γιατί δέν γελάς

καί δέν χαίρεσαι, μόν στέκεσαι πάντα μελαγχολικός καί μαραίνεσαι; Γίε μου τόν καυμό σου, γιατί εἶμαι ἑκατό χρονῶν γέροντας κι' ἔχουν ἰδεῖ πολλά τὰ μάτια μου στήν ζωή μου, καί ξέρω πολλά πράματα. . . "Ἴσως καί μπορέσω καί σοῦ δώκω κάμμιαν ὀρμήνεια. . .

— Ἀγαπῶ μιὰ πανέμορφη κορασιά, πλειὸ ὡμορφη κι' ἀπ' τόν αὐγερινό, καί τόν ἀποσπερίτη, πλειὸ ὡμορφη κι' ἀπὸ τὴν χρυσαυγή. . . Μιά κορασιά, ποῦ τὴν βλέπω κάθε νύχτα στὸν ὕπνο μου, κι' ἔχω γυρίσει ὄλον τὸν Κόσμο, Ἀνατολή καί Δύση, καί δέν μπόρεσα, οὔτε μπορῶ νὰ τὴν βρῶ! . . .

Τὶ τὰ θέλω, λοιπόν, τὰ καλά, πῶχω; Τὶ τὴν θέλω τὴ ζωή, ἀφοῦ δέν μπορῶ νὰ βρῶ καί ν' ἀποχτήσω ἐκείνη, ποῦ κάνει τὴν καρδιά μου νὰ ματόνη; Ὁλος ὁ Κόσμος εἶν' ἐρημιὰ γιὰ μένα, χωρὶς ἐκείνη! Καλύτερα νὰ πεθάνω, μιὰ γιὰ πάντα, παρά νὰ πεθαίνω κάθε μέρα καί νὰ ζῶ ἔτσι, ποῦ ζῶ, πεθαμένος κι' ἄθαφτος!

Τότε τοῦ ἀπάντησε ὁ γέρος:

— Ἀφοῦ δέν σοῦ ἀρέσει κάμμιὰ γυναῖκα στὸν Κόσμο, τότε νὰ προσπαθήσης καί νὰ μπορέσης νὰ πάρης κάμμιὰ Νεράϊδα γυναῖκά σου. Δύσκολο πρᾶγμα αὐτό, ἀλλὰ δέν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ βρῆς καί νὰ πάρης τὴν γυναῖκα, ποῦ εἰνορεύεσαι. Γιὰ νὰ τὸ κατορθώσης αὐτό, πρέπει νὰ πᾶς μιὰ νύχτα, πρὶν ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, σὲ μιὰν ἀκρολιμνιά τῆς Λίμνης μας, πρὶν βγοῦν οἱ Νεράϊδες νὰ στήσουν τὸν χορὸ τους καί νὰ κρυφθῆς σ' ἕναν καλάμιωνα, ἔτσι ποῦ νὰ μὴν μπορῆ νὰ σὲ ἰδῆ μάτι καί νὰ περιμένῃς ἐκεῖ ὡς ποῦ νὰ βγοῦν, κατὰ τὴν συνήθειά τους ἀπὸ τὴν Λίμνη, νὰ ξεγυμνωθοῦν καί νὰ ρίξουν ἀπάνω στὰ καλάμια τὰ πέπλα τους. Τότε, ἄμα τὲς ἰδῆς νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὴν λίμνη, νὰ δίχνουν τὰ πέπλα τους ἀπάνω στὰ καλάμια καί ν' ἀρχίζουν νὰ χορεύουν, καί νὰ τὲς ἀκούσης νὰ τραγουδοῦν, νὰ πεταχτῆς ἀπ' τὴν κρυψώνά σου, σ' ἄν γεράκι γλήγορος,

καί ν' ἀρπάξης ἕνα πέπλο, ὅποιο κι' ἄν εἶναι, ἀπὸ τ' ἀπλωμένα στὰ καλάμια καί νὰ φύγῃς πρὸς τὸ παλάτι σου. Νὰ φυλαχτῆς ὅμως καλὰ νὰ μὴ σὲ νοιώσουν οἱ Νεράϊδες, ὅτι εἶσαι κρυμμένος μὲ κακὸν σκοπὸ, γιατί, ἂν σὲ νοιώσουν, θὰ σ' ἀρπάξουν αὐτές, ἀντὶ ν' ἀρπάξης ἐσὺ μιὰ τους, καί τότε ἀλοῖμόν σου! "Ἄν κατορθώσης κι' ἀρπάξης ἕνα πέπλο τους, τότε ἐκείνη ποῦ θὰ τῆς πάρῃς τὸ πέπλο τῆς θὰ τρέξῃ ἀπὸ κοντά σου, παρακαλώντας καί κλαίγοντας νὰ τῆς τὸ δώκῃς, ἀλλ' ἐσὺ νὰ μὴν λυπηθῆς ἀπὸ τὰ κλαψίματά τῆς, κι' οὔτε νὰ δώκῃς προσοχὴ στὲς παρακαλιές τῆς, ἀλλὰ ἄκαρδος καί κούφος, νὰ τραβήξῃς ἴσια στὸ παλάτι σου. . . Φτάνοντας στὸ παλάτι νὰ πετάξῃς ἀμέσως τὸν πέπλο στὴ φωτιά νὰ γίνῃ στάχτη. . . Τότε ἡ Νεράϊδα ἐκείνη θὰ γίνῃ γυναῖκα σου! Ἀκούοντας αὐτὰ τὰ λόγια τὸ Βασιλόπουλο, πῆγε τὴν ἴδια νύχτα σὲ μιὰ ἀκρολιμνιά, ὅπως τὸν εἶχε δασκαλέψει ὁ γέρος, κρύφτηκε καλὰ καλὰ, καί τὴν ὥρα, ποῦ βγήκαν οἱ Νεράϊδες ἀπὸ τὴν λίμνη, σαράντα ὄλες ὄλες, κι' ἀπλώσαν τὰ πέπλα τους στὰ καλάμια κι' ἄρχισαν τὸν χορὸ καί τὰ τραγούδια, αὐτὸ πετάχτηκε, σ' ἄν γεράκι, ἀπὸ τὴν κρυψώνά του, ἄρπαξε ἕνα πέπλο ἀπὸ τὰ σαράντα, ποῦ εἶταν ἀπλωμένα, καί δρόμιό, σ' ἄν ἀλάφι, γιὰ τὸ παλάτι του.

Βλέποντας αὐτὸ ἡ Νεράϊδα, ποῦ τῆς εἶχε ἀρπαχτῆ τὸ πέπλο, ἔτρεξε, σ' ἄν τρελλή, ἀπὸ κοντά του, παρακαλώντας καί κλαίγοντας, νὰ τῆς τὸ δώκῃ, ἀλλὰ ποῦ τῆς τῶδινε αὐτὸς, καί τὴν σιγμῆ, ποῦ μῆκε στὴν αὐλὴ τοῦ παλατιοῦ του, αὐτὸς μπροστὰ κι' ἐκείνη πίσω, βρῆκε τοὺς ζυμωτάδες νὰ ζυμώνουν ψωμί καί τοὺς φούρνους ἀναμμένους κι' ἔρριξε τὸ πέπλο τῆς Νεράϊδας σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀναμμένους φούρνους, κι' ἔγεινε στὰ χτη.

- Τότε ἡ Νεράϊδα ἔπαψε τὲς παρα-

κάλιες καί τὰ κλάματα, ἔπωσε στὰ γόνατά του, κι' ὤμωσε ὅτι γέρονταν γυναῖκά του. Τὸ Βασιλόπουλο τὴν κύτταξε τότε κατάματα τὴν Νεράϊδα στὸ πρόσωπό τῆς, τὴν γνώρισε ὅτι εἶταν ἐκείνη, πῶβλεπε τόσον καιρὸ στὰ εἰνορά του, καί, μαγεμένος ἀπὸ τὴν ἄρρητη ὡμορφιά τῆς, διαλάλησε τὴν ἄλλη μέρα σ' ὄλο τὸ Βασιλεῖό του, ὅτι βρῆκε τὴν γυναῖκα, ποῦ γύρευε, κάλεσε στὸν γάμο του ὄλην τὴν ἀρχοντολογία ἄντρες, γυναῖκες καί παιδιὰ, κι' ἔγεινε ὁ γάμος κι' χαρὰ τοῦ βᾶσταξαν βδομάδες. . .

"Ἔτσι πλειὰ ἢ καυμένη ἢ Νεράϊδα ἔγεινε βασίλισσα κι' ἔχασε κάθε ἐλπίδα νὰ γυρίσῃ στὰ νερόχτιστα καί νεροθεμέλιωτα σπῆλια τῆς Λίμνης καί νὰ ζῆσῃ ἀθάνατη κι' ἀγέραστη μὲ τὲς τριάντα ἐννιά Νεράϊδες ἀδερφές τῆς.

Γενόμενη βασίλισσα ἡ Νεράϊδα, βαπτίστηκε Χριστιανὴ Ὁρθόδοξη κι' ὠνομάστηκε Γιάννω.⁸ Ἐτρεξαν ἀπ' ὄλες τὲς ἄκρες τοῦ Βασιλείου τῆς Ἐροβιάς ἄντρες καί γυναῖκες γιὰ νὰ θυμαμάξουν τὴν ὡμορφιά τῆς Νεραϊδοβασίλισσας, κι' ὄλοι καλοτύχιζαν τὸν Βασιλεῖα τὸν ἄντρα τῆς, ποῦ κατῶρθωσε νὰ πάρῃ γυναῖκα τέτοιαν ἀσύγκριτη στὰ κάλλη καί στὴν ὡμορφιά.

Ἡ Νεραϊδοβασίλισσα Γιάννω, εἶταν, κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον, εὐτυχισμένη κι' εὐχαριστημένη μὲ τὴν νέαν κατάστασιν τῆς ζωῆς τῆς. Ἀγαποῦσε βέβαια τὲς τιμὲς καί τὲς δόξες, ποῦχε ὡς βασίλισσα, ἀγαποῦσε τὸν ἄντρα τῆς μ' ὄλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς τῆς καί τῆς καρδιᾶς τῆς, ἀλλὰ δέν μποροῦσε νὰ λησμονήσῃ τὲς τριάντα ἐννιά Νεράϊδες ἀδερφές τῆς, ποῦ ξεχωρίστηκε ἔτσι ἄξαφνα, κι' ἀθέλῃτα κι' ἀνέλπιστο. Τὸ κατάλαβε αὐτὸ ὁ ἄντρας τῆς, ὁ Βασιλεὺς, γιατί τὲς ὠνειρεύονταν πάντα στὸν ὕπνο τῆς κι' ἔκλαιγε.

Μὴν μπορῶντας ὁ Βασιλεὺς νὰ

τὴν βλέπῃ νὰ ὑποφέρῃ καί νὰ μαραίνεται, ἔκραξε τὸν ἑκατόχρονο γερο-δοῦλο τοῦ καί τὸν ρώτησε πῶς θὰ μποροῦσε νὰ τὴν κἀνῃ νὰ ξεχάσῃ τὲς τριάντα ἐννιά ἀδερφές τῆς καί νὰ γιαιτρευτῆ ὁ πόνος, ποῦ τῆς ἔτρωγε τὴν καρδιά. . .

Ἀκούοντας τὸ ρώτημα τοῦ Βασιλεῖα του, ὁ γερο-δοῦλος τοῦ ἀπάντησε:

— Κάνενα ἄλλο γιαιτρικὸ καί κάνενα ἄλλο βοτάνι δέν μπορεῖ νὰ γιαιτρέψῃ τὴν Νεραϊδοβασίλισσά σου, παρά ὁ ἀμάραντος⁹, τὸ βοτάνι τῆς λησμονιάς, ποῦ βρίσκεται στὸν γκρεμὸ ποῦ κατεβαίνει στὸν Κάτω—Κόσμο.¹⁰ Ἐκεῖ εἶναι ἕνας ἀπέραντος λόγγος ἀπὸ ἀμάραντο, καί κάθε ψυχὴ πεθαμένου, ποῦ κατεβαίνει στὸν Κάτω—Κόσμο, θυμούμενη μὲ μεγάλη πίκρα τοὺς δικούς τῆς, ποῦ ἔφησε στὸν Ἀπάνω Κόσμο,¹¹ κόβει καί τρώγει ἀπ' αὐτὸ καί λησμονοῦν ἢ μάννα κι' ὁ πατέρας τὰ παιδιὰ τους, κι' ἡ νειόφυη κι' ὁ νειόγαμπος τ' ἀγαπημένο τους ταίρι. Ἄλλ' ὅποιος, Βασιλεῖα μου, καταβῆ ζωντανὸς στὸν Κάτω Κόσμο, δέν ξαναγυρίζει στὸν Ἀπάνω. Μόνον ἕνας κατέβηκε ζωντανὸς στὸν Κάτω—Κόσμο καί μπόρεσε νὰ ξαναγυρίσῃ στὸν Ἀπάνω, κι' αὐτὸς εἶταν ὁ Μέγας Ἀλέξαντρος¹², κι' ἀπὸ τότε κάνενας ἄλλος δέν μπόρεσε, οὔτε θὰ μπορέσῃ νὰ τὸ κἀνῃ. . .

Αὐτὸ τοῦ εἶπε ὁ γερο-δοῦλος τοῦ Βασιλεῖα, κι' ὁ Βασιλεὺς διαλάλησε σ' ὄλο τὸ Βασιλεῖό του καί σ' ὄλα τὰ περίγυρα Βασιλεία:

— Ὅποιος μπορέσῃ νὰ καταβῆ τὸν γκρεμὸ τοῦ Κάτω—Κόσμου, νὰ κόψῃ καί νὰ μοῦ φέρῃ τὸ βοτάνι τῆς λησμονιάς, τὸν Ἀμάραντο, θὰ τοῦ δώκω γιὰ πληρωμὴ τοῦ ὄλο μου τὸ Βασιλεῖο. . .

Ἀλλὰ κάνενας δέν παρουσιάστηκε κι' ἡ Νεραϊδοβασίλισσα, ἔκλαιγε καί μοίρονταν κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα τῆς, θυμούμενη τὲς τριάντα ἐννιά ἀδερφές τῆς. . .

Μιά μέρα τήν έπιασε ό Βασιλειάς ν' άγναντεύη τήν Λίμνη, νά κλαίγη και νά μοιρολογάη και νά τρέχουν τά δάκρυά της, σάν βρύσες, άπάνω στά κάτασπρα μάγουλά της.

— Δέν μ' άγαπάς, Βασίλισσα γυναικά μου, τής ειπε. Δέν μ' άγαπάς . . .

— Σ' άγαπώ, άντρα μου Βασιλειά, τοῦ άπάντησε εκείνη, σ' άγαπάω και σέ λατρεύω, αλλά μέ τρώει κι' ό πόνος τών τριάντα έννια άδερφάδων μου, ποῦ τές ξεχωρίστηκα και τές έχασα έτοι άξαφνα κι' άνεπάντεχα. . .

— Άλλ' άφοῦ κήκε τό πέπλο σου και δέν μπορεῖς νά ζήσης πλειό μαζή τους, μέσα στά νερά τής Λίμνης, όπως ζούσες έναν καιρό, γιατί κλαῖς στά χαμένα :

— Άλήθεια λές, άντρα μου Βασιλειά, θά μποροῦσα όμως νά παρηγορηθῶ λίγο, αν μῶχτιζες ένα παλάτι άπάνω σ' εκείνον τόν μεγάλο βράχο, ποῦ βρίσκεται ψηλά από τήν Λίμνη κι' άντίκρου στό Νησί. "Ετσι θά μποροῦσα νά βλέπω και ν' άκούω τές άδερφές μου τά μεσάνυχτα μέ τό φεγγάρι, ή μέ τήν άστροφεγγιά και τά μεσημέρια τό καλοκαίρι, κάτω από τό ήλιοστάλαγμα¹³.

— Μετά χαράς σου, Βασίλισσα γυναικά μου ! θά γίνη τό θέλημά σου. . .

Τής άπάντησε ό Βασιλειάς κι' άμέσως διαλάλησε σ' όλα τά μαστροχώρια¹⁴ και μαζεύτηκαν στήν 'Εροιβιά χίλιοι μαστόροι και σέ τρία χρόνια έχτισαν τό Κάστρο τής Νεραΐδοβασιλίσσας Γιάννως, ποῦ σῶζεται ως τά σήμερα, και στήν άκρη τοῦ Κάστρου, ψηλά από τήν Λίμνη, όπου είναι σήμερα τό Τζιάμι τοῦ 'Ασλάν— Πασιά, τής έχτισαν κι' ένα πανώριο παλάτι μέ γυάλινον έξώστη, για νά κάθεται αυτή μέσα, μέ σαράντα δοῦλες, ν' άγναντεύη τές τριάντα έννια άδερφές της τές ὄρες ποῦ βγαίνδον, νύχτα ή μέρα, από τό νερό . . .

Από τό ὄνομα λοιπόν, τής νεραΐδοβασιλίσσας Γιάννως, ὠνομάστηκε τό Κάστρο «Κάστρο τής Νεραΐδας»

κι' ή πολιτεία ποῦ χτίστηκε άργότερα, Γιάννινα.

"Όταν τέλειωσε τό χτίσιμο τοῦ Κάστρου και τοῦ Παλατιοῦ και έγκαιεστάθηκε εκεί μέσα τό βασιλικό άντρόγυνο, άρχισε νά ζή κάπως εὔτυχισμένα ή Νεραΐδοβασιλίσσα, γιατί κάθε νύχτα έβγαине τά μεσάνυχτα μέ τό φεγγάρι, ή μέ τήν άστροφεγγιά, κάθονταν στόν γυάλινον έξώστη, άπάνω από τόν θεόρατον βρρο, πῶς χύνεται μονοκόμματος και φοβερός ὡς τήν άκρολιμιά, κι' έβλεπε απ' εκεί τές άδερφές της τές ὄρες πῶβγαιναν από τό νερό, και τής έβγαине ό πόνος γι' αυτές και τήν ζωή, ποῦ είχαν μ' ά φορά κι' αυτή εὔτυχισμένη Νεραΐδα.

* * *

Δέν πέρασαν όμως πολλά χρόνια ποῦ ζούσε κατ' αυτόν τόν τρόπο, σάν εὔτυχισμένη, ή Νεραΐδοβασιλίσσα, όταν μία μέρα μαθεύτηκε, ότι έρχονται οἱ Σκυλοκέφαλοι¹⁵ μέ τόν σκυλοκέφαλο Βασιλειά τους, ποῦ άρπαζαν τό βιό τοῦ Κόσμου, έκαιγαν χωριά και πολιτείες, έτρῶγαν άνθρώπους ζωντανούς, γκρέμιζαν πύργους και κάστρα, ρήμαζαν τόπους και κατ' άστρεφαν μέ φωτιά και μέ σίδηρο, τι κι' αν εῦρισκαν μπροστά τους. Τό πέρασμά τους ειταν φωτιά, καπνός, στάχτη, αίμα και μοιρολόγι ! "Όπου φύγοι-φύγοι ό κόσμος από τόν δρόμο τους. Πήραν ὄρη και βουνά¹⁶ για νά γλυτώσουν από τόν φοβερόν στρατόν τών Σκυλοκέφαλων. Κάμια δύναμη δέν μπορούσε νά τοῦς άντικόψη στό διΰβα τους ! "Ός και τα πουλλιά άκόμα και τ' άγρίμια άφιναν τές φωλιές τους και μονιές τους, κι' έφευγαν για νά μη πέσουν στά δόντια τους !

Σ' αυτό ὄλο τό διοσημιό¹⁷ τοῦ Κόσμου, ό Βασιλειάς τής 'Εροιβιάς, ὄντας πολῦ γενναῖος άνθρωπος, ντρέπονταν νά φύγη, όπως έφευγε ὄλος ό Λαός και θέλησε ν' άντισταθῆ μέ τόν στρατό του έναντίον τών

Σκυλοκεφάλων. . . Τότε όμως οἱ στρατοῖ δέν είχαν ντουφέκια, κανόνια και χειροβομβίδες, όπως σήμερα, αλλά δοξάρια, κοντάρια, άσπίδες και σπαθιά, άλλ' οἱ Σκυλοκέφαλοι ρίχτηκαν άπάνω στόν Βασιλειά και στόν στρατό του, σάν φοβερή πλημμύρα κι' ὄργη Θεοῦ και τοῦς έφαγαν ὄλους ζωντανούς ! Τριγύρισαν ὡστερα τό Κάστρο, ποῦ κάθονταν μέσα ή Νεραΐδοβασιλίσσα, μέ τές σαράντα δοῦλές της, άλλ' ειταν ψηλοί σάν και σήμερα οἱ τοῖχοι του, ή θύρα σιδερένια και δέν μπορούσαν νά μποῦν μέσα νά φάνε και τήν Νεραΐδοβασιλίσσα μ' ὄλες τές δοῦλές της. Μην μπορῶντας, λοιπόν, νά κάνουν τίποτε άλλο, γκρεμοτσακίστηκαν κι' έφυγαν !

Δέν πέρασε από τότε πολῦς καιρός κι' ό κόσμος, ποῦχε πάρει τά ὄρη και τά βουνά, από τόν φόβο του, για νά γλυτώση, άρχισε νά κατεβαίνη λίγο, λίγο στά καμένα κι' έρειπωμένα σπίτια του. Τότε κι' ή Γιάννω, ή Νεραΐδοβασιλίσσα, μη άκούοντας βουή πολέμου, πήρε θάρρος κι' άνοιξε πλειά τήν σιδερένια θύρα τοῦ Κάστρου για νά ρωτήση ποῦ βρίσκονταν ό Βασιλειάς, ό άντρας

της, και, μαθόντας τήν κατοστροφή του μ' ὄλον τοῦτόν στρατό, ένοίωσε τέτοια λύπη στήν καρδιά της, ὡστε άσπρισαν μόνομιές ὄλα τά μάλλιά τοῦ κεφαλιοῦ της και πέθανε άνάμεσα στες σαράντα δοῦλες της !

Στήν στιγμή άγρευε ή Λίμνη, σηκωσε κύματα μεγάλα, και άσπρισε από τόν άφρό τών κυμάτων, σάν νά ειταν χιονισμένη. Τότες άκούστηκε ένα μεγάλο και θλιβερό μοιρολόγι, απ' άκρη σ' άκρη τής Λίμνης, κι' ή πεθαμένη Νεραδοΐβασιλίσσα έγινε καπνός και στάχτη !

Είπε ό κόσμος ότι τήν ειχαν άρπάξει οἱ τριάντα έννια άδελφές της και τήν έθαψαν, ποιός ξέρει ποῦ. . .

"Όστερα από τόν θάνατο τής Νεραΐδοβασιλίσσας, τής Γιάννως, άρχισαν οἱ 'Εροιβιώτες νά μαζεῦνται λίγο-λίγοι, μέσα στό Κάστρο, ποῦ ὠνομάστηκε από τότε «Κάστρο τής Νεραΐδας», για νάξανα άσφαλισμένοι από άλλες έπιδρομές. "Εχτισαν εκεί πολλά σπίτια και έφκιασαν άκόρια Πολιτεία, ποῦ ὠνομάστηκε Γιάννινα,¹⁸ για τιμή τής Νεραΐδοβασιλίσσας τής Γιάννως ! . . .

Χ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ

1) Νεραΐδα - δες : Πηροφθορά τής άρχαίας λέξης «Νηρηΐ» = νύμφη - ες τών νερών, φημισμένες για τήν άρτιαση ὡσεφίτου. Παραμένει άκόμα στό στόμα τοῦ έλληνοῦ Λαοῦ, ή φράση ὡσεφί ασίν νεραΐδα. «Είδα μία ταιούτη ὡμορφη, σάν νεραΐδα».

2) Εωτικά - ές : νύμφη - ες τών δεισών, ὄρυάδες, φημισμένες κι' αυτές για τήν άρτιαση ὡσεφίτου. Παραμένει και κι' αυτές άκόμα στό στόμα τοῦ Λαοῦ μας ή φράση : «Ὁμορφή σάν εωτικά».

3) Ὁ πρώτος μαῦρος πετεινός : Ὁ έλληνικός Λαός πιστεύει ότι ή φωνή τοῦ μαῦρου πετεινοῦ, κατά τό πρώτο εωθινό του λάλημα (πρώτη ηλεκτροφωνία) είναι τό σύνθημα νά φύγουν και νά εξαφανισοῦν τά πονηρά πνεύματα και νά κρησῶν στα κατα-

κλειδιά τής Γῆς. Πονηρά πνεύματα θεωροῦνται κι' οἱ Νεραΐδες κι' οἱ Εωτικές.

4) Κάστρο τών 'Ελλήνων : Κάστρο, λέξη βυζαντινολατινική = φρούριο. "Όλες οἱ σωζόμενες άκόμπολες θεωροῦνται από τόν 'Ηπειρωτικό Λαό ως έργα τών 'Αρχαίων 'Ελλήνων, οἱ ὁποῖοι ειταν ὑπερόνθρωποι. Μποροῦσαν νά σηκάνουν στους ὄμους τους θεόρατους βράχους και νά χτίζουν μέ αὐτοῦς σπίτια και κάστρα, κι' ειχαν τόσο μεγάλοι, ὡστε μελοῦσαν και κουβέντιαζαν ὁ ένας από τό ένα βουνό κι' ὁ άλλος από τό άλλο, κι' άπλωναν κι' έπιαναν ὁ ένας τά χέρια τοῦ άλλου.

5) Μονοβύζα : Βουναίκα κακοπαία, ή ὁποία πέρασε από τήν 'Ηπειρο ὡς κακό Στοιχειό, κι' έκανε πολλές καταστροφές. Είχε

μόνον ένα μεγάλο βυζί, σάν βωϊδίσι, που τώρριχνε πισώπλατα, όταν περζιτούσε. Ριζωνταν πάνω στον κόσμο, τον ράνιζε με το γάλα του βυζιού της; και τόν φριμάκινε, ράνιζε και τα στίπια και τα κάστρα και το γκούτσε. Σώζεται ακόμα στην δοξασία του 'Ηπειρωτικού λαού, ότι όλες οι αρχιές άκρόπολες κι όλα τα έρειπωμένα βυζαντινά φρούρια είναι γκεμισμένα από την Μονοβύζα. Έπει φρονίμε ότι ή θουλούμενη Μονοβύζα είναι κάποια γυναίκα, ιστορικό πρόσωπο, αρχηγός; κακούργων επιδρομών, ή όποια είχε διαπράξει πολλές καταστροφές στην 'Ηπειρο, και έως υπό το τρώσωπ) τής; Μονοβύζας, να κριφτεται ή κιοκονά βασίλισσα των 'Αλκυριών Τεύθα, ή όποια ειχεν επιδράμει και καταστρέψει όλα τα 'Ηπειρωτικά παράλια.

6) 'Εροιβιά : Παρθενιά του ονόματος της άρχιας 'Ηπειρωτικής πολιτείας Εύροια ή Εύροία, της όποιας ή τοποθεσία πιστεύεται να είναι κάτω από την άκρόπολη τής; Καστριτσας, προς την Λίμνην της Λαφισας. Τ' όνομα τής 'Εροιβιάς, σώζονται άλλοιες, πριν πενήντα χρόνια, σ' ένα δημοτικό τραγούδι, του όποιου θυμούμι μερικους στίχους:

«Ποιός ειδε και έν τρέμοζε τής 'Εροιβιάς
[τόν κομπο...
'Εκει σνν πέντε δέν πατιούν, σνν δέκα δέν
[δισβαίνουν,
Γιατί φωλάζουνε θεριά, με πέντε πήχε;
[δόντια,
Φείδια με σαρντάπηχες οδός; και δυό
[κεφάλια...]

7) Παλάτι : Λέξη βυζαντινολατινική = βασιλική καιοικία, ήγεμονικό μέγαρο.

8) Γιάννω : 'Ιωάνν, και θαπεινός Γιαννοίλα.
Υπάχει σχετική παράδοση, ότι ειταν τρεις αδερφές; βρασιλοπούλες, που ώριζαν την 'Ηπειρο. 'Ηρθε καιρός; που χώρισαν το βρασιλειό τους σε τρία : 'Η μεγαλύτερη λέγονταν Γιάννω, κι έχτισε τα Γιάννινα, ή δεύτερη λέγονταν 'Αρ ήρω κι έχτισε τ' Αργυρόκιστρο κι ή- μικρότερη; Λένη, κι άσχη έτι ει το Τεπελένι.

9) 'Αμάραντος : Μυθικό βότανο, που λέγονταν και βοτάνι τής 'ημεριιάς, κι όποιος τώρριχνε λησμο σπασε τα πάντα; μίνα πατέρα, γυναίκα, παιδιά, άξέφια. 'Ισαν και ανάλογο; ή το «βωϊ τής; Σαγής». Μυθολογείται ότι το βοτάνι αυτό φυτόνεται και βρείο σκεται σ' άπάτητους γκεμιούς; σνν βυζωνών, που δέν μπορεί ν' ανεβή κανένας; κι στον γκεμιό που κινεβαίνει στον Κάτω-Κόσμο, τόν 'Αδη των 'Αρχαίων 'Ελλήνων. Όσοι ψυχές; κινεβαίνοντας, στον Κάτω-Κόσμο, έλοβιαν αυτό το βοτάνι, λησμονούσαν; ό, τι άγαπημένα πρόσωπα ειχαν στον 'Απάνω Κόσμο. Σώζεται ακόμα στο στόμα του 'Ηπειρωτικού λαού ένα

παιδί και μιά; μολογούσαν οι γκιές; τές; νύχτες του χειμώνα διάφορα παραμύθια των Σκυλοκεφάλων, κοιμώντου κι όνειρευόμενου; δλην την νύχτα του; φοβερούς Σκυλοκεφάλους.

> Ποιός; ειζε τον 'Αμάραντο σε τι γκεμιό
[φριμάκινε,
Τόν τρών; τ' άκουδία και ψροφόν, τ' άλλα
[φια κι ήμερεύουν.
Τόν τρών; τα μαύρα πρόβατα και λησμονού
[νούν; τ' άρνιά τους;
Τόν τρών; μαννάδες; κι άδερφές; τόν τρώς
[και χηρεμένε

Και λησμονούσε τα παιδιά και λησμονούν
[τ' άδερφια
Και λησμονούν; τους άντρες; τους, τα ποιο
[κοστέφιν; τους;
'Ας ήξερα; κι έ,ώ ή πικρη; κι ή γυροχη
[ρημένη,

Όπώγεινα κουρεμαδιά; τριών; μερών; νυφούλ
[λα
Σε πιόν; γκεμιό; να βρίζεται; σε πιόν; [γκεμιό; φριμάκινε
Ν' άναίβω; σάν; άγριόγυδο; ν' άπλάσσω; να
[το κόψω
Και να το φάγω; ή άμωρη; γά; πάντα; να
[εξαάσω
Τόν; άντρα; μου; τόν; μωφρονιόν; ό; κου; μου; [πηρε; ό; Χάρος; ! *

10) Κάτω-Κόσμος : 'Αδης, μύθο και σκοτεινό; βρεκό; ενν; σού; κέν; τρον; τής; Γής; «στής; Γή; τα κατακλεί; νια» ό; του; ό; ηγηγύ; ντα; σί; ψυχές; φίνοντα; το; κουρά; νι; τους; στον; 'Απάνω; Κόσμο.

11) 'Απάνω-Κόσμος : ή; Γή; που; φωτι; ζει; ό; ή; τι; και; κινεγκών; οι; ζωντανά; ά; θρώ; ποι.

12) Μέγας 'Αλέξαντρος : Μυθολογείται; ότι; ό; μέγας; 'Αλέξαντρος; από; κυρία; ψε; όλον; τόν; Κόσμο; τόν; 'Απάνω; κατεβηκε; και; κυρία; και; τόν; Κάτω; Κόσμο; για; να; ίξη; και; να; χριφτε; ση; του; σκουληκού; και; σκουληκός; του; που; ειχαν; σκοτωθή; σκουληκός; του; του; Κι; τρεβάν; ντας; ό; ω; στον; Κάτω; Κόσμο; ό; Μέγας; 'Αλέξ; ατρος; κι; ίδόντα; το; μαύρο; σκουληκό; γύμνος; πίσω; στο; 'Απάνω; Κόσμο; χι; ρις; στην; άράπικη; φοράδα; του; ποδός; αφήσει; εκεί; το; πουλησράκι; της; και; την; έκανε; ό; μη; τρικός; πόθος; να; βρη; στα; σκοτεινά; τόν; δρόμο; και; ν'; αναίβη;.

13) 'Ηλιοστάλαγμα : μεσημέρι.

14) Μαστροχώρια και κοινότερα Μαστροχώρια : χωριά; που; τρέφουν; και; βγάζουν; μαπόρους; = χτιστές. Υπάρχουν; και; σήμερα; μαστροχώρια; στην; 'Ηπειρο; και; προ; πάντων; στην; 'Ελαρχία; τής; Κόνιτσας; των; όποι; ων; οι; κίτικοι; μετέρχονται; τόν; χτιστην.

15) Σκυλοκέφαλοι : άνθρωποι; με; σκύ; λινω; κεφάλι. Σώζεται; ζση; ρή; ακόμα; στην; 'Ηπειρο; ή; τρομερή; παράδοση; τής; 'Ειδηρομής; των; Σκυλοκεφάλων; υπό; την; έγγλη; του; Σκυ; λοκέφλου; Βασιλιά; τους; 'Ο; και; είμω; μικρό;

παιδί και μιά; μολογούσαν οι γκιές; τές; νύχτες του χειμώνα διάφορα παραμύθια των Σκυλοκεφάλων, κοιμώντου κι όνειρευόμενου; δλην την νύχτα του; φοβερούς Σκυλοκεφάλους.

'Οδηγούμενος από τον Προκόπιο, συγγράφια του 'Εκτου αιώνα, έτι 'Ιουστινιανού(527-565) ό όποιος; έγραψε; το; Χρονικό; : «'Ιουστινιανού; Κτίσματα» (περί; τής; 550 μ.Χ.), στο; ό; τι; ον; αναφέρει; την; καταστροφήν; των; δύο; πόλεων; «Τέκμωνας» ανατολικώς; των; 'Ιωαννίνων, στον; λόφο; τής; Γαστριτσας; όπου; φαίνονται; έρειπια; αρχαίας; πολιτείας; και; Εύροίας; δ; τικώς; κατά; την; άκρόπολη; τής; Καστριτσας; από; του; κατοίκους; των; ό; ποιων; συνοικιστηκαν; τα; Γιάννινα; (και; δέν; αναφέρει; μόν; ον; μασαικώς; τα; Γιάννινα; άλλ; από; την; περιγραφή; που; κάνει; είναι; άσφαλώς; τα; Γιάννινα) ταύτως; την; καταστροφή; αυτών; των; δύο; πόλεων; με; την; έπιβλή; των; Οστρογόθων; (523 μ.Χ.) υπό; την; άρχηγία; του; Τωτίλα; οι; ό; τοις; 'Ο; προγόθων; κατέστρεψαν; στο; διαβα; τους; απ'; άκρη; σ'; άκρη; την; 'Ηπειρο; . Οι; 'Οστρογόθοι; λοιπόν; κατά; την; εικοσιάν; μου; είναι; οι; «Σκυλοκέφαλοι» των; 'Ηπειρωτικών; παραδόσεων; ή; παραμυθίων; διότι; δέν; μπορούμεν; να; τους; ταύτισου; με; τους; Σέρβου; , που; έπέ; τραμ; εν; στην; 'Ηπειρο; με; φωτιά; και; σίδηρο; υπό; την; άρχηγία; του; βασιλιά; τους; Στεφάνου; Δουσιάν; (1331-1388) διότι; οι; Σέρβοι; ειταν; γνωστοί; ως; έθνος;

κι' όχι άγριοι στην μορφή, και δέν μπορούσαν να ονομαστούν Σκυλοκέφαλοι.

Τόν καιρό; μάλιστα; που; είμω; μικρός; τραγουδούσαν; στο; χωριό; μου; (Σούλι; Χρηστοβοσίλη) και; στα; περιχώρα; του; πολλά; τραγούδια; που; δέν; σώζονται; σήμερα; (Τσερκοβίτσα; Κρετούνιστα; Ράϊ; του); Θυμούμι; ή; ξη; μόνον; στίχους; ενός; τραγουδιού; που; έλεγε; :

> Κάτω; στη; 'Α; Πιρασκειή; με; τους; πα; χουούς; τους; ήσκιους;
Χορός; μεγάλος; γένονταν; μεγάλο; πανηγύρι;
Σαράντα; δίπλες; ό; χορός; σαράντα; και; πε; ρίττο
Κι; ή; Σερβοπούλλα; χόρευε; πρώτη; κι; απ'; ό; λες; πρώτη;
'Α; ειταν; να; χόρευε; κοντά; στη; Σερβοπού; λ; α;
Νάτινα; το; χεράκι; της; το; μουκομυρισμέ; λ; α;
[ο...]

16) 'Ορη και βουνά : ή; λέξη; ό; ρος; υπάχει; μόνον; σ'; αυτήν; την; φράση; και; σε; καμιά; άλλη;

17) Διασημειό : διοσημεί; καταστροφής;

18) Γιάννινα : 'Ιωάννινα.

X. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

ΘΛΙΨΗ

Την ήδυπάθεια τρύγησα του όνειρου
κι απόψε που; πνιγμένοι; σβηούν; οι; πόθοι;
στη; συντριβή; βουβά; ψυχή; μου; δδύρου;
σάν; κυπαρίσσι; έντός; μου; ή; θλιψη; ώρθώθη; . . .

ΛΕΑΝΤΡΟΣ Π-ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

—Ευμάσαι ;

—Τι ;

—Τὴν ξωτική βραδεία, πού μιὰ γαλήνη
τριγύρω μας ἀπλώνονταν κ' ἦταν ἡ νύχτα μέλι.
Κ' ἔλεγες : « Ὁμορφ' εἶναι ἡ γῆ· στὴν ἀπεραντοσύνη
τοῦ σύμπαντος κάτι τρανὸ κι αὐτὴ νὰ πλάσει θέλει ».

Κ' εἶπες : « Ὁ κόσμος· σήμερα στὸ φῶς ἦταν λουσομένο
καὶ τώρα τ' ἄστρα ἀπὸ ψηλά τὰ ὄνειρατα σκαρίζουν.
Ἔτσι ὁ μέγας Ἑρώτας σὰ γείρει ναρκωμένος,
μύριες ἀγάπες τὴν ψυχὴ μὲ χάρη νανουρίζουν ».

Ὅμως δὲν εἶπες, ἄμοιρε, σὰν ἔρθουνε τὰ μίση,
σὰν πέσουν βαρυχειμωνιές, στὴ γῆ καὶ στὴν καρδιά μας,
ποιὸ καλυβάκι ταπεινὸ θὰ μᾶς φιλοξεγήσει
σ' ὄλην αὐτὴ τὴν ἔρημιά, πού θᾶναι σὰ φώλιά μας.

Δὲν εἶπες γιὰ τίς ὄχεντρες, πού ζοῦν νὰ φαρμακῶνουν
καὶ γιὰ τὰ σκυλοβότνια, πού μᾶς χαρίζει ἡ μοῖρα.
Καὶ νὰ τὰ χρόνια τὰ σκληρὰ μᾶς ἤρθαν καὶ μᾶς λυώνουν
καὶ μοιάζουν οἱ ἄνθρωποι· τρελοὶ μπρὸς στοῦ χαμοῦ τῆ θύρα.

—Γιὰ σκέψου, πόσο ἀφρόντιδα τὴ λιγοστὴ διαβαίνει
ζωὴ τῆς μεσ' σ' ἀνθόκηπους σὰ φτερωτὸ λουλουδι
ἢ πεταλούδα ! Τῶν ἀνθῶν τὸ μύρο τὴν εὐφραίνει
καὶ τῶν καρπῶν τ' ἀέρινο τὸ φευγαλέο χνούδι.

Ἡ ἄνοιξη τὸν ὕπνο τῆς μυρώνει· καὶ τ' ἀέρι
λικνίζει τὴ γαλήνη τῆς κ' ἴσως τὰ ὄνειρατά τῆς.
Κάτι σὰν πῶθος ἀνοιωθὸς κρυφὸ ρίγος τῆς φέρει,
τὰ χρώματα τῆς ἱριδας ἔχει γιὰ φόρεμά τῆς.

Ὅχι, δὲν εἶν' ἀνθρώπινος ὁ βίος τῆς· ἐκεῖνος
θησαυριστὴς τοῦ εἶναι του, μὲ ἀγάπες καὶ λαχτάρες
ζεῖ τὴ δική του τὴ ζωὴ καὶ νομοθέτης Μίνως
ὀρίζει αὐτὸς τὴ μοῖρα του μὲ χαλασμοὺς κι ἀντάρες.

Μιὰ πεταλούδα τί μπορεῖ νὰ νοιώσει ἀπ' τὴν ἀγάπη ;
Ἄπο τὴ δόξα τί μπορεῖ νὰ ζήσει μιὰ στιγμούλα ;
Δὲν ξέρει ἀπὸ τὴ μοῖρα μας, τοῦ πόνου τὸ δρολάπι
δὲ γνώρισε· καὶ ζεῖ, θαρρεῖς, σὰ μιὰς οἰγμῆς δροσοῦλα.

Ὅμως ὁ πόνος φώλιασε μέσ' στῶν θνητῶν τὰ στήθη
πού θέλουν πρὸς τ' ἀπέραντα τοὺς πῶθος τῶν ν' ἀπλώσουν,
μέτῶν θεῶν τὴ συντροφιά νὰ ζήσουν ἄξια πλήθη
κι ὀπὸνος εἶναι ἡ πληρωμὴ, πού πρέπει νὰ πληρώσουν.

Τὸ ξέρου καὶ κρυφά, θαρρεῖς, τὸ χαίρονται πού ζοῦνε
ἔτσι στὸ θρίαμβο κ' ὕστερα στὴ θλίψη βουτηγμένοι.
Μποροῦν τὴν ἐκηδένηση σὰ νέκταρ νὰ τὴν πιοῦνε
κι ἄς μοιάζει πάντα ὁ θάνατος σὰν κόλαση ἀνοιγμένη.

Πρὸ πάντων ξέρου ν' ἀνεβοῦν ψηλά πρὸς τὴ θυσία
καὶ δέχονται μὲ ἀπάθεια τοὺς φθόνους καὶ τὰ μίση,
τὴν ἀποθέωση σκέπτονται καὶ τὴν ἀνυπαρξία
σὰν καταστάσεις τοῦ εἶναι τους μὲς στὴ διπλὴ τους φύση.

Στὴ φύση πού τολμάει ψυλά στὸν Ὀλυμπον' ἀνέβη
καὶ μάχεται μὲ τὰ στοιχεῖα, μὲ δράκους καὶ μὲ φίδια
καὶ τ' ἀτσαλένιο τῆς σπαθὶ ν' ἀφήσει δὲ σκοπεύει
μὴδὲ στὴ χώρα τῶν ψυχῶν καὶ στὴν Ἑδέμ τὴν ἴδια.

Κι ἀπὲ στὴν ἄλλη, πού ἔρχεται καὶ λέει : « Τὰ πάντα ξένα !
Μηδὲ θεῶν ὀράματα, μηδὲ δαιμόνων ρίγη,
δὲ συγκινοῦν καὶ δὲν κρατοῦν ὑπνωτισμένη ἔμένα.
Ἐξω ἀπ' τοὺς δρόμους τῶν παθῶν ζωὴ δική μου, λίγη.

ζωὴ μου, σὲ μιὰ σκοτεινὴ, πού ρεῦεις χαμοκέλλα,
παλάτι ἐσὺ μοῦ γίνεσαι βασιλικό· κ' ἐντὸς σου
ἢ θέλησή μου κυβερνᾷ. Θεέ μου, ἂν κράξεις : « Ἐλα ! »
θὰ σοῦ φωνάξω : « Ἐλα κ' Ἐσὺ, νὰ βρεῖς τὸν ἄνθρωπό σου ! »

Τέτοια ζωὴ, γιὰ πὲς μου, ποῖος δὲ ζήλεψε ἐδῶ πέρα ;
Τέτοιας ζωῆς ἢ πληρωμὴ δὲν εἶναι οἱ συμφορές μας,
οἱ νίκες μας, ὁ χάρος μας, τοῦ σκοτώμοῦ ἢ φοβέρα
καὶ δὲ ζυμώνονται γλυκὰ μέσα σ' αὐτὰ οἱ χαρές μας ;

—Ὡ πῶς ραγίζεται ἡ καρδιά, πῶς καίονται τὰ χεῖλη,
πῶς τὸ κορμί μου ἀναρριγεῖ καὶ πῶς πεθαίν' ἢ πλάση...
Τί νὰ τὴν κάμω τῶν ποιητῶν τὴ λύρα καὶ τὴ σμίλη
τῶν πλαστοουργῶν ; Ἐγὼ πονῶ καὶ σβήνω σ' ἄγρια δάση...

—Μὴν τρέμεις, τίποτε πάντοῦ τὸ φοβερὸ δὲν εἶναι.
Εἶναι ἢ καλύβα ἀπ' ἄνθρωπο φκιαγμένη, ἢ ἐρημιὰ μας
ἀνθρώπινη, τὸ φῶς γλυκὰ φωτίζει. Πρῶτος μείνε
μέσ' στὴ γαλήνη τῆς νυχτὸς πού πέφτει ὀλόγουρά μας.

—Πεθαίνω ! Βάλε ἓνα σταυρὸ στὸ μνημα μου καὶ κάνε
τὴν προσευχή σου στὸ Θεὸ γιὰ τὴν πικρὴ ψυχὴ μου.
Κάτι καμπάνες μακρυὰ χτυπᾶνε, πῶς χτυπᾶνε!...
Σκιές νεκρῶν ὀλόγουρα προσμένουν τὴ δική μου...

—Μ' ἀφήνεις μόνον στὴ νυχτιὰ καὶ στὴν ἀποστολή μου.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Μ. ΣΑΡΡΟΣ *

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Το Σεπτέμβριο του 1883 γράφτηκε στη Ζωσιμαία Σχολή ένας μικρός μαθητής από τη Βίτσα του Ζαγορίου. Κηδεμόνας του υπογράφεται στο μαθητολόγιο ο Γεώργιος Τσιγαράς. Τον Ιούλιο του 1890 αποφοιτούσε από τη Σχολή ο ίδιος ο νέος γεμάτος από πατριωτικό ένθουσιασμό, γεμάτος από δνείρα μεγάλα. Ο νέος αυτός ήταν ο Δημήτριος Σάρρος.

Είναι η εποχή που οι μαθηταί της Ζωσιμαίας Σχολής ζουν με τη δύνατη επίδραση των στίχων του Κρυστάλλη, ο οποίος εκείνα τα χρόνια είχε δραπετεύσει από τη Ζωσιμαία Σχολή και από τα Γιάννινα, ύστερα από τις «Σκιές του 'Αδου», που είχε γράψει μαθητής ακόμη της Ζωσιμαίας Σχολής. Όπως τον Κρυστάλλη, έτσι και το Σάρρο τον έφλόγιζε ο πόνος της πατρίδας και τον έκαιε ο πόνος του 'Ηπειρωτικού χωριού. 'Αλλά δεν ήταν ο Κρυστάλλης που έδωσε στο Σάρρο το πρώτο ποιητικό ξεπέταγμα. 'Η παράδοση του Βηλαρά, του Ψαλίδα, του 'Αραβαντινού

ήταν έναυλη ακόμη την εποχή εκείνη στην πόλη αυτή και φλόγιζε τις ψυχές των μαθητών της Ζωσιμαίας Σχολής.

Όπως ο Κρυστάλλης, έτσι και ο Σάρρος, μαθητής ακόμη της Σχολής αυτής δημοσίευσε σε δημοτική γλώσσα στα 1891 τα «Πρώδια του Τραγούδια». 'Στα τραγούδια αυτά τα παιδικά και άφελη ζωγραφίζεται ολοκάρθαρα ολόκληρος ο κατοπινός ο Σάρρος, ο 'Ηπειρολάτρης, ο έλληνολάτρης, ο πατριδολάτρης, ο φωτισμένος 'Ηπειρώτης δάσκαλος. Στον πρόλογο των παιδικών εκείνων τραγουδιών του τάχει με τους δασκάλους του, κ' είχε τότε δασκάλους σοφούς, το Σαγκριώτη, στον όποιον αφιερώνει και ένα ποίημα, τον Πανταζίδη, το Σωτηριάδη, τον Καλούδη. Ο Βηλαράς όμως τον είχε ποτίσει με τη Γιαννιώτικη σατυρική διάθεση κ' έτσι γεμάτος παράπονο γράφει:

Δοιπόν, καλό σχολείο μου, με τους καθηγητάς σου, με δουλικούς σου νόμους, με παπαγαλικά σου

σάος Γιαννίδης, πεθαμένοι και οι δυο τόμα ο Κωσταντινουπολίτης ποιητής Κ. Κωσταντινίδης — Σε άκης και οι καθηγηταί 'Αγγ. Παπικώστας και 'Αθ. Παπαχιρίσης. 'Στά έπομένα τεύχη θα δημοσιεύσουμε μερικά από τα άρθρα αυτά σε μνημόσυνο για τα πέντε χρόνια που πέρασαν από το θάνατο του αλησμόνητου Σάρρου. Για τις εργασίες και τις μελέτες του Σάρρου μπορεί να ιδεί κανένας λεπτομερή πίνακα στη νεκρολογία που δημοσίευσα στα «'Ηπειρωτικά Χρονικά» (τομ. ΙΓ' [1933] σ. 191-196).

1) Δημ. Μ. Σάρρου, Πρώτα τραγούδια. Έθθυμα, πόνου, άρχαία, 'Αθήναι Τύποις 'Αγαστασίου Ν. Τρίμη 1891.

σ' αφίνω σ' ώρεςέ με και νύσαι σχωρεμένο
κ' εγώ πλεό με τη Μούσα μου σε άλλο δρόμο
μπαίνω.

Έτσι μπηκε σ' άλλο δρόμο, στο δρόμο της λογοτεχνίας.

Δέν ήταν όμως μονάχα αυτές οι αιτίες που τραβούσαν το Σάρροσε κάτι άνωτερο. Ήταν και η οικογενειακή του παράδοση. Οι πρόγονοί του είχαν δημιουργήσει θέση μεγάλη στο έθνος. Ο Νικόλαος Σάρρος είχε ιδρύσει το 1681 στη Βενετία σπουδαίο τυπογραφείο, το όποιο μαζί με τα άλλα ήπειρωτικά τυπογραφεία του Θεοδοσίου και του Γλυκή παρεσκεύασαν τη Νεοελληνική αναγέννηση. Ο πάππος του Δημήτριος Σάρρος ήταν μαθητής του Ψαλίδα και έδρασε ένθικώτατα στην Κωνσταντινούπολη κατά την επανάσταση. Σ' ένα έγγραφο αναφέρεται «ότι ανεφάνη άξιος της ευγενείας των προγόνων του διαπραξάμενος κοινάς άγαθοεργίας και συνεργήσας εις τε βιβλίων ώφελιμμάτων εκδόσεις, και εις επιμέλειαν των Μουσών και εις πολλας ευεργεσίας των όμοφύλων του» 2. Ο Έμμανουήλ Σάρρος είχε λάβει μέρος στα 'Ορλωφικά. Οι Χριστιός και Κωνσταντίνος Σάρρος ήταν άρχιγραμματείς των βιλαετιών 'Ιωαννίνων και 'Αδριανουπόλεως από το 1830. Ο Γεώργιος Σάρρος ήταν έγκριτος νομομαθής και Πρόξενος της 'Ελλάδος, οι δέ Στέφανος και Γεώργιος Σάρρος Ιατροί.

Αλλά περισσότερο απ' όλα συγκινούσε και τραβούσε το Δημήτριο Σάρρο, το μικρό απόγονο της μεγάλης εκείνης γενεάς, η άρχαία 'Ελληνική Λογοτεχνία 'Η άρχαία όμως 'Ελληνική Λογοτεχνία η ζωντανή, αυτή που βγαίνει από τους άρχαίους συγγραφείς, για όσους ξέρουν το μυστικό της, σαν το δροσερό νερό από την πηγή. Έτσι ο Σάρρος επιδόθηκε με ζήλο και επιμονή στη μελέτη των άρχαίων συγγραφέων και

μάλιστα των ποιητών. Τον συγκινοεί όμως επίσης η άγάπη της πατρίδας, ο πόνος του χωριού, εκείνος ο πόνος που έτρωγε και τον Κρυστάλλη. Βαρέθηκα την ξενιτιά με τα καμώματά της. Θά πάνω στην πατρίδα μου, θά πάνω στο χωριό μου. Κάλλια στο σπίτι πιστικός, παρά στα ξένα έφέντης.

2) Δημ. Μ. Σάρρου, Παλιολογικά έθρανος. Κων/πολις 1914 σ. 99.

Είχε γράψει σ' ένα ποίημά του. 'Ωτλισμένος λοιπόν ο Σάρρος με μιά γερή και χορτάτη φιλολογική μόρφωση βγαλμένη από τη μελέτη της άρχαίας λογοτεχνίας μας και το προσεχτικό κόιταγμα του δημοτικού μας τραγουδιού, που το πρωτογνώρισε στο χωριό του και στην 'Ηπειρο, την πατρίδα της δημοτικής μας ποιήσεως, ξεκίνησε για τον 'Ηπειρωτικό μισμο και γράφτηκε φοιτητής στο Πανεπιστήμιο των 'Αθηνών. Φοιτητής ακόμα πρωτοετής της φιλολογίας στα 1892 δημοσίευσε μετάφραση του ώραίου ποιήματος του Μουσαίου «Τά καθ' 'Ηρώ και Λέανδρον» 3. Οι στίχοι της μεταφράσεως αυτής του φοιτητού Σάρρου και σήμερα ακόμα στέκουν. Είναι έμπνευσμένοι από το 'Ηπειρωτικό δημοτικό τραγούδι, που τόσο βαθειά είχε μελετήσει, είχε άγαπήσει και είχε νοιώσει ο Σάρρος:

Ήταν τιμή στη θείλτσχ δυό χώους ξηκουσμένους, ή 'Αβδος και ή Σητιός, ή μιέ στη 'άλλη αντίκρυ. 'Ο 'Ερώς το δούξέι του το πέντωτα και ρίχνει απόνα βόλι και σεις δυό κ' ελιθώσε λελβέντη και κροσιέν απέρλεση. 'Αέανδρο λέν εκείνον κ' 'Ηρώ τη νιά την όμορφη. Στην 'Αβδο καθόνταν

Είχε γράψει σ' ένα ποίημά του.

Ήταν τιμή στη θείλτσχ δυό χώους ξηκουσμένους, ή 'Αβδος και ή Σητιός, ή μιέ στη 'άλλη αντίκρυ. 'Ο 'Ερώς το δούξέι του το πέντωτα και ρίχνει απόνα βόλι και σεις δυό κ' ελιθώσε λελβέντη και κροσιέν απέρλεση. 'Αέανδρο λέν εκείνον κ' 'Ηρώ τη νιά την όμορφη. Στην 'Αβδο καθόνταν

Είχε γράψει σ' ένα ποίημά του.

Είχε γράψει σ' ένα ποίημά του.

Είχε γράψει σ' ένα ποίημά του.

3) Μουσαίου το Γυμνασιακού, Τά καθ' 'Ηρώ και Λέανδρον. Παραφρασθέντα εις δημοτικόν ως στίχους και έν τη καθ' ήμας δημοτικώ ποιήσει άνευριστόμενα υπό Δημητρίου Μ. Σάρρου, Φοιτητού της Φιλολογίας. Έν 'Αθήναις. Έκ του τυπογραφείου της 'Εστίας 1892.

(*) 'Η μελέτη σή η είναι όμιλία που διαβάστηκε στο φιλολογικό μνημόσυνο του Δ. Σάρρου, που έγινε στη Ζωσιμαία Σχολή στις 4 Δεκεμβρίου 1938. Δημοσιεύεται σήμερα στα «'Ηπειρωτικά Γράμματα», για να εκπληρωθεί μιá όφειλή στον άλησμόνητο διανοούμενο και 'Ηπειρωτικό δάσκαλο. Είχα σκοπό τότε να εκδώσω άναμνηστικό τεύχος αφιερωμένο στο Σάρρο, και είχα ζητήσει και πολλών φίλων του που τον εκτιμούσαν τη συνεργασία, αλλά δυστυχώς για λόγους οικονομικούς δεν κατάρθωσα να εκπληρώσω την όφειλή μου. Άρθρα μου είχαν στείλει ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου και 'Ακαδημαϊκός Γ. Σωτηριάδης, που τον είχε μαθητή στη Ζωσιμαία Σχολή, ο πολυς 'Ελι-

στη μετάφραση αυτή του Σάρρου είναι ή προσπάθεια που καταβάλλει στον πρόλογο, να βρει στοιχεία του μύθου αυτού στην Ήπειρωτική ποίηση, πράγμα που κανένας άλλος δεν είχε καν διανοηθεί την εποχή εκείνη. Και είναι πολύ πειστικά τα στοιχεία που μας φέρνει εκεί, για να μας δείξει πώς μακρυνός αντίλαλος του μύθου αυτού σώζεται στα Ήπειρωτικά δημοτικά τραγούδια και μάλιστα στο ακόλουθο τραγούδι που και σήμερα ακόμη τραγουδιέται στην Ήπειρο:

Ανίμισε τρείς θάλασσες: πύργος θεμελιωμένος
 κι άπένω κόρη κίθεται: κι τὰ φλωϊτά τρυμνάκια
 θιάζει.
 Αρκιθιάζει, ζαρκιάζει: έννιά άμυθούλας κί-
 θεται: πέντε δάσει στο λάμψο, τις τρεις τους τού
 χέρι — ζειμώ και κλοκιάρι —
 και με τον ήλιο μάλωνε, με τον ήλιο μελω-
 νει:
 — Για έβγα ήλιε για να βγώ, για λάμψη για
 να λάμψω — πολλές κισιές να κέψω. —
 Έσύ κι έν λάμψεις, ή τις μου, μερταίνεις τὰ
 γορτάρια
 κ' έγω κι έν λάμψω, ή τις μου, μερταίνω
 (πιλιγκάρια).

Καμιά βέβαια άμφιβολία δέ μένει, πώς κάπεια έπιβίωση του μύθου εκείνου κρύβεται μέσα στο ώραιό αυτό ήπειρωτικό τραγούδι.

Ανήγγειλε τότε και την έκδοση μεταφράσεως σε στίχους και της Ίλιάδος του Όμήρου, αλλά άγνωστο γιατί δέν την πραγματοποίησε. Αν την πραγματοποίησε, χωρίς άμφιβολία, θά-μας άφινε κοντά στον Πολυλά και τον Πάλλη ένα στολίδι της Νεοελληνικής μας λογοτεχνίας.

Αφού έτέλειωσε το Πανεπιστήμιο στα 1897, διορίστηκε σχολάρχης στον Πειραιά. Ύστερα όμως από λίγο καιρό, ή Προτανεία του Πανεπιστημίου τον έστειλε διευθυντή στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Απ' έδώ αρχίζει ή εκπαιδευτική και έθνική δράση του Σάρρου. Διευθύνει με πολλή έπιτυχία το Παγκύπριο και κατορθώνει να το προαγάγει σε γυμνάσιο άνεγνωρι-

σμένο. Στην Κύπρο εύρισκόμενος δέν άφίνει και την έπιστήμη. Έκεί, στη Λάρνακα, δημοσίευσε στα 1901 την ώραιά του μελέτη για τον Κύπριο φιλόσοφο τον Ζήνωνα τον Κιτιέα και τη φιλοσοφία του και μια λαογραφική μελέτη για τους μήνες του έλληνικού λαού.⁴ Από την Κύπρο το Ύπουργείο των Έξωτερικών, έκτιμώντας το ζήλο και την αυταπάρησή, με την όποία εργάσθηκε εκεί, τον έφερε στη Μακεδονία και στη Θράκη, όπου έφτά χρόνια υπηρέτησε ως Γυμνασιάρχης και Γεν. Έπιθεωρητής στην Άδριανούπολη και στις Σέρρες. Έκεί τότε ο Σάρρος έδειξε όλα τα πνευματικά του χαρίσματα και όλο τον άδολο πατριωτισμό του. Από το 1904—1906, ύστερα από συνεννόηση με τα Πατριαρχεία, ήρθε στη Θεσσαλονίκη, όπου συνεργάσθηκε με άπαράμιλλο ζήλο μαζί με τον Λάμπρο Κορομηλά στα Μακεδονικά. Η Τουρκική Κυβέρνηση ζήτησε από τα Πατριαρχεία τη μετάθεσή του από τη Θεσσαλονίκη για την πατριωτική του δράση και έτσι διορίστηκε καθηγητής στη Μεγάλη του Γένους Σχολή, στο περιφανέστερο εκπαιδευτήριο του ύποδούλου έλληνισμού, όπου έδιδε από το 1909 ως το 1923, δηλαδή δεκατέσσερα ολόκληρα χρόνια.

Στην Κωνσταντινούπολη ο Σάρρος συνεχίζει την ώραία και ένδοξη παράδοση των μεγάλων Ήπειρωτών διδασκάλων, των Τάγηνων, του Παρνανία, τ ο Βωζάνη, του Χασιώτη, του Παπρηρούση, του Χατζηχρίστου και του Ιατροφιλοσόφου Βασιάδη. Έκεί έλαβε ένεργό μέρος στον Έλληνικό Φιλολογικό Σύλλογο, την Άκαδημία εκείνη του ύποδούλου Έλληνισμού, ως μέλος του και Πρόεδρος του Φιλολογικού τμήματος, τη Συντακτική Έπιτροπή του Περιοδικού του και της Πεντηκονταετηρί-

4) Δημοσιεύθηκε στην έφημερίδα «Αλήθεια» Δεμητρίου Κύπρου, 1 Τενοεμβρίου 1901.

δος του, και δημοσίευσε σ' αυτό πολλές μελέτες παλαιογραφικές και λαογραφικές. Έγινε κριτής και εισηγητής σε διάφορους έπιστημονικούς, ποιητικούς και εκπαιδευτικούς διαγωνισμούς κυρίως του φιλολογικού Συλλόγου. Έγινε επίσης εισηγητής στο εκπαιδευτικό συνέδριο που έγινε στην Κωνσταντινούπολη στα 1909 και πάντα πρωτοστατούσε σε κάθε έπιστημονική, λογοτεχνική και εκπαιδευτική προσπάθειά κυρίως του περιήγητου εκείνου Φιλολογικού Συλλόγου, του όποιου το τέλος ήταν δυστυχώς θλιβερό. Στα 1912 ώργάνωσε στην Κ)πολη το πρώτο και μόνο Πανδιδασκαλικό Συνέδριο των Έλλήνων διδασκάλων του ύποδούλου Έλληνισμού. Στα 1910 επίσης, όταν τα Πατριαρχεία συνεκάλεσαν τη Μεγάλη Έθνοσυνέλευση του Άλυτρώτου Έλληνισμού, ο Σάρρος έλαβε μέρος ως αντιπρόσωπος Πελαγονίας και για την πατριωτική του στάση, που έδειξε στη Μακεδονία, φυλακίσθηκε. Διετέλεσε μέλος της Κεντρικής Έκπαιδευτικής Έπιτροπής των Πατριαρχείων, δηλαδή του Έκπαιδευτικού Συμβουλίου του ύποδούλου Έλληνισμού και αυτός ήταν ο κυριώτερος συντάκτης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του τότε Έλληνισμού. Ως Πρόεδρος της Στοάς «Αρμονία» ίδρυσε στην Κωνσταντινούπολη τη μεγάλη νυκτερινή Σχολή της Αρμονίας, ή όποία προσέφερε μεγάλες υπηρεσίες στην Κωνσταντινούπολη τότε. Η Μικρoσιατική θύελλα τον έφερε στα 1925 στην Άθήνα. Το Ύπουργείο της Παιδείας, γνωρίζοντας τη δράση του, τον διώρισε Γυμνασιάρχη στην Κέρκυρα, για να συνεχίσει εκεί την ώραία παράδοση των μεγάλων προκατόχων του, του Ρωμανού και του Κεφαλληνού. Απ' εκεί μετετέθη στην Άθήνα και στα 1926 έγινε Έκπαιδευτικός Σύμβουλος και αργότερα σύμβουλος στη Ριζάρειο Σχολή.

Αυτή όμως ή δράση του Δημητρί-

ου Σάρρου δέν είναι το κύριο έργο του. Τουτό είναι το μεταφραστικό. Την έργασία αυτή την είχε αρχίσει ο Σάρρος από μαθητής άκόμ. Μίλησα παραπάνω για την πρώτη του μεταφραστική προσπάθεια. Στις μεταφράσεις εκείνες μας είχε δώσει αρκετά δείγματα της αρχαιομαθείας του και της μεταφραστικής του τεχντροπίας. Η τεχντροπία του αυτή έχει την πρωτοτυπία, ότι πάντοτε προσπαθεί να μαντεψει τον αρχαίο ποιητή και γυρεύει να συσχετίσει τον αρχαίο στίχο με το στίχο του δημοτικού τραγουδιού, τον αρχαίο μύθο με το δημοτικό παραμύθι και τη νεοελληνική παράδοση. Ο Σάρρος θέλησε να μας δείξει έμπράκτως ότι το δημοτικό τραγούδι δέν έχει μονάχα λεξιλογική σχέση με την αρχαία Έλληνική τραγωδία, αλλά και σχέση μορφολογική, σχέση ιδεολογική, σχέση έθνική. Η γνώση της ελληνικής λαογραφίας έπιβοηθεί πολύ το έργο του και έτσι πολλές φορές δέν μπορούμε να ξεχωρίσουμε στίχους των μεταφράσεων του Σάρρου από στίχους δημοτικών τραγουδιών. Μέσα του ζει όλοζώντανο το δημοτικό τραγούδι και άθελα του έρχεται στο νοϋ, όταν μεταφράζει. Η φράση του είναι άπαλή και άβιαστη, ο ρυθμός ήρεμος και μελωδικός, το ύφος ζωντανό και άπροσποίητο.

Δυστυχώς το διδακτικό του έργο δέν του έπέτρεψε να αφιερωθεί αποκλειστικά στη μεταφραστική αυτή λογοτεχνία. Παρ' όλες αυτές τις ασχολίες, εργάζεται και για τη λαογραφία. Σε εποχή που ή άπασχόληση έξω από τα αρχαία κείμενα έθεωρείτο άργόσχολη ματαιοπονία, ο Σάρρος ακολουθώντας το παράδειγμα του μεγάλου Ήπειρώτου Ιστορικού και πρώτου έλληνοσ λαογράφου, του Παναγιώτου Άραβαντινού, άσχολεϊται με την Ήπειρωτική λαογραφία και ή συλλογή του «Ήπειρωτικά ποικίλα», που συνέλεξε φοιτητής της άκόμα, βραβεύτηκε στα 1893. Η

λαογραφική του μελέτη για την 'Ηπειρωτική παράδοση του Ζαφείρη⁵, όπου βρίσκει λειψανά του αρχαίου μύθου του Λίνου και του 'Αδωνίδος στην 'Ηπειρο, είναι σπουδαία λαογραφική συμβολή. Η λαογραφική του μελέτη για τους μήνες του 'Ελληνικού λαού δείχνει πόσο ο Σάρρος είχε μελετήσει την ελληνική λαογραφία. Οι παρατηρήσεις του στο 'Ηπειρωτικό Γλωσσάριο του 'Αραβαντινού δείχνουν πόσο βαρεία είχε μελετήσει τη γλώσσα και τα ήθη της 'Ηπείρου. Τις συνθηματικές μας γλωσσές πρώτος ο Σάρρος επρόσεξε κατέμελετσε. Δυστυχώς έμεινε ανέκδοτο το 'Ηπειρωτικό του Λεξικό και τα 'Ηπειρωτικά του τραγούδια.

'Αλλά δεν είναι μονάχα οι λαογραφικές εργασίες που τιμούν τον αλησμόνητον εκείνον 'Ηπειρώτη λόγιο. Γυρίζοντας τον υπόδουλο ελληνισμό ως εκπαιδευτικός ανέγραψε με ζηλευτή επιμέλεια σημειώσεις και ό,τι άλλο σχετικό βρήκε. Καρπός της εργασίας του αυτής είναι μελέτες που δημοσίευσε στο «'Ηπειρωτικά Χρονικά» για τα θέσμια του Ζαγορίου, το Διονύσιο το Σκυλόσοφο, καθώς και σειρά από ένθυμσεις αξιοπρόσεχτες. Παρόμοιες εργασίες δημοσίευσε και στο περιοδικό του Φιλολογικού Συλλόγου της Κωνσταντινουπόλεως και στην 'Επετηρίδα της 'Εταιρείας των Βυζαντινών Σπουδών.

'Εκείνο όμως, που θα κρατήσει αιώνια τη μνήμη του Σάρρου, είναι η τεραστία προσπάθεια που κατέβαλε, να μεταφράσει τους μεγάλους τραγικούς της αρχαιότητας, τον Σοφοκλή και τον Εϋριπίδη. Με την εργασία του αυτή ο αλησμόνητος εκείνος 'Ηπειρώτης λόγιος προσέφερε μια έθνική υπηρεσία ανεκτίμητη. Έδωσε σε μια γλώσσα απλή και ζωντανή, απαλλαγμένη από τις λογοτε-

5) Π. βλ. Δ. Μ. Σάρρος: Λειψανά της λειψονίας του Λίνου και 'Αδωνίδος εν 'Ηπείρω. (Δελτίον Ιστορ. και 'Εθολογ. 'Εταιρείας της 'Ελλάδος τ. Α' 'Αθήναι 1897).

χνικές ακρότητες και έξεζητημένες φράσεις την αρχαία ελληνική τραγωδία στον ελληνικό λαό. Μεγολωμένος με το δημοτικό τραγούδι, ζυμωμένος με τη δημοτική παράδοση, φωτισμένος από την αρχαιομάθειά του, άρχισε το μεγάλο αυτό έργο στα 1920 στην Κωνσταντινούπολη, όπου μετέφρασε έρτά δράματα του Εϋριπίδη. Την εργασία όμως αυτή κυρίως προσπάθησε να φέρει σε πέρας στην 'Αθήνα. Κ' έτοι πεθαίνοντας μας αφήνει δημοσιευμένες ένδεκα μεταφράσεις του Εϋριπίδη και πέντε του Σοφοκλή. Του Σοφοκλή μας άφισε έτοιμη για έκδοση την «'Ηλέκτρα» και ήμπελη το «Φιλοκτήτη».

Δυστυχώς ή μοίρα δεν άφισε τον αοίδιμο Σάρρο να δώσει στην 'Ελλάδα ολοκληρωμένο το έργο του και να μας χαρίσει τις μεταφράσεις όλων των δραμάτων των αρχαίων τραγικών μας, όπως έχάρισεν ο Ρωμανόλι στους 'Ιταλούς. Κάποτε στο γραφείο του, που μου έδειχνε τις ώραιες μεταφράσεις του Ρωμανόλι, μου είπε: «'Ενα τέτοιο έργο θέλω να άφισω κ' έγώ». Δυστυχώς μας το άφίνει μισοτελειωμένο.

Μερικοί κατηγορούν τις μεταφράσεις του Σάρρου, ότι δεν άντέχουν σε μια αυστηρή κριτική. 'Ισως να έχουν ψεγάδια, αλλά δεν μπορεί κανένας να άμφισβητήσει ότι είναι μια προσπάθεια, ή όποια πιστεύω άκράδαντα ότι θα μείνει.

'Ο Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου⁶, ένας από τους καλύτερους μας κριτικούς, έγραψε: «'Ο Σάρρος είναι ο φιλόλογος, ο προικισμένος με τη στιχουργική ικανότητα την πρόθυμη να έξυπηρετήσει την πολυμαθειά του». 'Ο ίδιος παρακάτω, παρ' όλη την πολεμική που κάνει στο έργο του, λέγει πως «υπάρχουν στο Σάρρου τις μεταφράσεις κομμάτια, που διατηρούν

6) Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: Δ. Μ. Σάρρος Εϋριπίδη: (τόμος ΙΙΙ), έφ. «Πρωτα» 25 Ιουλίου 1938 σελ. 2.

όλοδροση τη ζωντανία και τη χάρη του ποιητικού λόγου του Εϋριπίδη... και φανερώνουν συχνά όχι πια απλή στιχουργική εύχέρεια, μα την αληθινή μαστοριά στην κατασκευή της φράσης και στο γερό χτίσιμο της νοηματικής άλληλουχίας».

'Ο Μ. Ροδάς, ⁷ αξιοπρόσεχτος κι αυτός κριτικός, κρίνοντας το έργο του Σάρρου, γράφει στο «'Ελεύθερο Βήμα»: «'Ο Σάρρος ήταν φυσιολογικά άδρής, με βαθύτητα και τετράγωνα ήθικά θεμέλια, έπέρασε άνάμεσα από τη νεοελληνική ζωή, άδιστακτος μπροστά στους έθνικούς κινδύνους, πρωτοπόρος στους άγώνες, με το κήρυγμα άδιάκοπα του άγαθού, του καλού και του ελληνικού πνεύματος, με τη σεμνότητα και την απλότητα αρχαίου φιλοσόφου. Γι' αυτό έλατρευετο από εκείνους που έγνωρίσαν την άγνή του ψυχή και τον άπροσποίητο και άδαμάντινο χαρακτήρα του».

'Ο Δημ. Σάρρος — γράφει στη νεκρολογία του στη «'Νέα 'Εστία» ο Πέτρος Χάρης⁸ ήταν πνευματικός άνθρωπος που ήστανε στην άποστολή του. 'Εργάστηκε άθόρυβα, σεμνά, μ' έπιτυχία στην εκπαίδευση και ζήλο μοναδικό στη λογοτεχνία. Με μεγάλη άγάπη και άδάμαστη έπιμονή κατέγινε στη μετάφραση του Σοφοκλή και του Εϋριπίδη. 'Ηταν αυτό ο μεγάλος του έρωτας, τα θαυμάσια πρότυπα που έξυπνοσαν τις δυνάμεις του και τις έβαζαν σε άκατάπαυστη ένεργεια, ο πνευματικός κόσμος που τον κρατούσε εύτυχισμένο «αίχμαλώτο». Και τελειώνοντας λέγει: «'Ο Δημ. Σάρρος ήταν

άκόμα πνευματικός άνθρωπος με ήθος. Στάθηκε άξιος άπόγονος της παλαιάς ήπειρωτικής οίκογενείας που είχε να δείξει ήρωες, φιλικούς, μεγάλη έθνική και κοινωνική δράση».

Αυτόν τον υπέροχο 'Ηπειρώτη κλαίμε σήμερα έδώ στη Σχολή αυτή, στην όποια πρωτογνωρίστηκε με τους αρχαίους «'Ελληνες συγγραφείς, στους όποιους άφιέρωσε κατόπιν όλη τη ζωή και όλο του τ' είναι. Κλαίμε τον 'Ηπειρώτη λόγιο, κλαίμε τον 'Ηπειρώτη άνθρωπο, κλαίμε πρόπαντός τον 'Ηπειρώτη Δάσκαλο, που με την εργατικότητα του, την σεμνότητά του, την άγνοητά του, την άγαθότητά του, τον πατριωτισμό του, τον 'Ηπειρωτισμό του, μας αφήνει ένα κενό δυσαναπλήρωτο. 'Η φίλια του, με την όποια με τιμούσε θα μου μείνει αλησμόνητη. Γι' αυτό τελειώνοντας άθελα τη στιγμή αυτή μου έρχονται στη μνήμη μου οι στίχοι του ώραλου σονέττου που το άφιέρωσε ο Κωνσταντίνου πολίτης ποιητής Κωνσταντινίδης, ⁹ ύστερα από το διάβασμα των ώραίων του μεταφράσεων με την έπιγραφή: «'Χάριν έχω».

Φίλε, που άβυσθη ύψώνει την αρχία λαμπάδα,

στού Φοβου τη χαρά όδηγέ και στο μεθύσι του Βάκχου, πόχεις τη θυμέλη του άναστήσει κι' άπ' το όλύμπιο σου κεφάλι στη 'Νέα 'Ελλάδα

[δα πηδών ήρώισσες τραγικές σαν την Παλλάδα πάνοπλες στο ρυθμό και πάγκαλες στη ντύση (Μήδειες και Φοίδες, ό σεί: έρωτες και μύση,

που την ψυχή κάντε οίστρο ήλιτη Μαινάδα) πολλή σου ή χάρη, Φίλε...

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ

7) Μ. Ροδά: Μία κορυφή των γραμμάτων, έφ. «'Ελεύθερον Βήμα» 8 Νοεμβρίου 1938, σελ. 2.

8) Π. Χάρης: Δημήτριος Σάρρος, περιόδ. «'Νέα 'Εστία» 'Αθ. 1 Δεκεμβρίου 1938.

9) Κ. Δ. Κωνσταντινίδης (Ξενάκη): «Πυρσοί και Θύρασι» 'Αθ. 1938.

ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ

Νάταν τὰ ρίγη τῆς νυχτός νά στά προσφέρω δῶρα !
Μάταια μᾶς ἀπασχόλησε τοῦ δειλινοῦ τὸ φῶς,
Περίλυπος μᾶς ἔζωσεν ὁ φόβος καὶ κρυφός
καὶ πέρα ἀπλώθη γνώριμη τῆς κρύας νυχτός ἡ μπόρα.

Τί ἦταν ἀπόψε ν' ἀπλωθεῖ ὁ τρόμος τοῦ χειμῶνα ;
Μιάς προσδοκίας ἀρνήθηκες τὴν ἔντρομη χαρά.
Εἶπες : μὲ φτάνει μιᾶς ψυχῆς ἡ ἔνθεη προσφορά,
καὶ ν' ἀσωτέψω ἄφησες τὰ δειλινὰ τὰ μόνα.

Πῶς ἀθυμεῖς, ψυχῆ-ἀδερφή, στὴ βουερὴν ἑσπέρα ;
Τὸ σύννεφο εἶναι γνώριμο κι ὁ ἀγέρας μουσικός.
Πλανήσου ἀδίσταχτα σ' αὐτήν, ὡς νάτανε γλυκός
καρπὸς τῶν Τροπικῶν, χαμένος στὸν ἀέρα.

ΝΙΚΟΣ ΛΕΒΕΤΣΟΣ

ΑΤΛΑΝΤΙΔΑ

Στῆς ἐρημιᾶς τὴν ἄσση σοῦ ὕψωσαν ἀνάκτορο
Κ' ἐκεῖ στὴν πλήξη σοῦ γερνάς στὸ σῶμα αἰώνια νέα.
Τίγρεις κ' ἡμεροὶ πάνθηρες γροικοῦν τὸν ἄγριο σου χορὸ
Κι ἀργοπεθαίνεις στὴ φωτιά τῆς νειότης σου, Ἀντινέα.

Ἀπὸ μισόφωτες γωνιές σ' ἄδεια πιά τῶρα φυλακὴ
Στὴ μύρωμένη ἀτμόσφαιρα κόκκαλα φωσφορίζουν
Καὶ μέσα στὸ φωσφορισμό, τὴ δίψα σου τὴ Ρακχική
Τῶν πεθαμένων ἐραστῶν οἱ ψιθουροὶ φλογίζουν.

Σὰ μίαν ἀμφίβολη σκιά ἐπέτρωσες μὲς στοὺς ἀχνούς
Ἀσάλευτη. Καὶ μελετᾶς τοὺς τόσοις ἐραστές σου.
Μὰ οἱ σκελετοὶ σὲ πρόδωσαν καὶ στοὺς σπασμούς σου τοὺς συχνοὺς
Χάδι δὲ θάβρεις καὶ δροσιὰ καὶ λύτρωση ποτέ σου.

Στὴ φρίκη ἄγριας ἐρημιᾶς σοῦ ὕψωσαν ἀνάκτορο
Κ' ἐκεῖ στὴν πλήξη ἀργογερνάς στὸ σῶμα αἰώνια νέα.
Σὲ σένα ἔρχομαι ἄφιαστα, σ' ἐσέ, Ἀτλαντίδα, προχωρῶ
Στὸ πάθος σου ἕνας σκελετὸς ἀκόμη, ὦ Ἀντινέα.

ΜΑΡΚΟΣ ΚΡΟΚΟΣ

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Α — ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΕΔΩ ΚΑΙ ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σ' ἕνα ἡπειρωτικὸ περιοδικὸ στέκει, φανταζομαι, πολὺ καλά, μιὰ ἐργασία—κι ἄς πρόκειται νὰ εἶναι, τὸ πιὸ πολὺ, περιγραφικὴ καὶ συνθετικὴ—γύρω ἀπὸ τὸ Θρῦλο, τὴν Παράδοση, τὴν Ἱστορία, τὴν Ἠθογραφία καὶ τὴ Λαογραφία τῶν Γιαννίνων, πού θὰ δίνεται σὲ μικρὰ, αὐτοτελῆ ὅσο μπορεῖ, κομμάτια, σὰν ἐντυπώσεις μιᾶς στοργικῆς περιέργης γιὰ τὸν τόπο ὅπου ζεῖ καὶ φιλόμαθης παρέρας, πού γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, σεργιανίζει στὴν πόλη καὶ σταματᾷ, πότε δῶ καὶ πότε κεῖ, σ' ἕνα ὄνομα, σὲ μιὰ λέξη, σ' ἕνα ἀρχαῖο ἀπομεινάρι, σὲ μιὰ πινάκίδα τοῦ δρόμου, σὲ κάτι τέλος πάντων παλιό, πού μὲ τὴν παλιοσύνη του τραβάει τὸ μάτι, τὴ σκέψη, τὴ φαντασία.

Ἡ στήλη αὐτὴ ἔχει τὴν πρόθεση νὰ γίνεῖ τὸ... «βιβλίον πρακτικῶν» αὐτῆς τῆς παρέας, πού, ἂν ἐσεῖς τὸ ἐπιτρέπετε, θὰ τὸ κρατεῖ γιὰ τὴν ὥρα ὁ ὑποφαινόμενος πού εἶμαι καὶ λίγο Γιαννιώτης.*

(*) Στὴ Γιαννιώτικη ἐφημερίδα «Κοσυρὴ» ἀπὸ τὸ Μάη ἴσαμε τὸν Οκτ. βρῆ 1940, δημοσιεύονται ἐξακολουθητικὰ ἄλλοι «Περίπατοί» μου «στὰ Γιάννινα», τοὺς ὁποῖοι υἱ ὁ Μιχ. Ροδάς (ἐφ. «Ελευθέρου Βῆμα», 29 Ἰουλίου

Πρὶν ὅμως ἀρχίσουμε, καλὸ νομίζω θὰ ἦταν νὰ μποῦμε πρῶτα στὴν παλιότερη τῆς πόλης μας ἀτμόσφαιρα· καὶ γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὸν κίνδυνο τῆς... μεροληψίας θ' ἀγγαρεύουμε γιὰ νὰ μᾶς μπάσει στὸ περιβάλλον τῆς ἑναν π. χ. ξένο. Ἄς ποῦμε, γιὰ τὴν ὥρα, τὸ Φραντσέσκο Γκουιτσιαρντίνι, πού στὰ 1900 πέρασε ὅλη τὴν Ἠπειρὸ ἀπὸ τὴν Πρέβεζα ἴσαμε τὸ Σκούταρι, στὴν Ἀλβανία πιά. Τίς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ ταξίδι του αὐτὸ τίς ἔγραψε καὶ τίς τύπωσε σ' ἕνα βιβλίον πού δημοσιεύτηκε στὴ Ρώμη στὰ 1901** καὶ πού τὸ

1940) βρῆκε τότε «γιάτους ἐνδιαφέρον, ἠθογραφικὸν λογοτεχνικὸν καὶ ποιητικόν». Οἱ σημερινοὶ εἶναι σὰ συνέχειά τους ἑπάνω σὲ θεματὰ π' ὅ δὲν ἐθιχθῆκαν τότε ἢ ἐχρησίευσαν ἄλλο ὅτινα. Πρέπει πάντως νὰ τονισθεῖ διὰ τὴ στήλη αὐτὴ ἀνήκει, πρῶτα-πρῶτα, στὰ «Ἠπειρωτικὰ Γράμματα», πού μοῦ κἀνουν τιμὴ φιλοσεβόντας με, κ' ἐπειτα... στὴν προέμα καὶ σ' ὅποιον ἄλλον θὰ ἤθελε νὰ προσκομιθεῖ τ' αὐτὴ ἀργότερα.

(**) Francesco Guicciardini Impresioni d'Albania, Roma. Direzione della Nuova Antologia, 1901.

ανεκάλυψα κάποτε στα Έβραϊκά παλαιοπρωτεύα.

Άς τὸν ἀκούσουμε λοιπὸν νὰ μᾶς περιγράψει «τὰ Γιάννινα ἔδω καὶ σαράντα χρόνια», μεταφράζοντας ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ αὐτοῦ.

1.—

Τὰ Γιάννινα εἶναι μιὰ πολιτεία μὲ γλῶσσα καὶ θρησκεία Ἑλληνική· ἔχουν ἴσαμε 20.000 κατοίκους... Ὁλητὴς ἡ κίνησις συγκεντρώνεται στὸ Παζάρι· οἱ ἄλλες συνοικίες εἶναι βυθισμένες στὴν ἡσυχία καὶ τὴ σιωπὴ. Τὸ Παζάρι τῶν Γιαννίνων δὲν εἶναι μέσα σὲ στοές, σκεπαστὲς καὶ κλειστὲς, ὅπως συμβαίνει σὲ πολλὰς ἀνατολίτικες πολιτείες, ἀλλὰ σὲ τρεῖς πλατεῖες κ' εὐρύχωρους δρόμους, μὲ δεξιά καὶ ἀριστερά τοὺς χαμηλὰς οἰκοδομῆς, ποὺ φιλοξενοῦν καταιγῆματα μὲ μεγάλες καὶ ἀνοιχτὲς προβολές, ἀνάμεσα ἀπ' τὴς ὁποῖες μπορεῖ κανένας νὰ βλέπει ἀπὸ τὸ δρόμο κάθε τι ποὺ γίνεται μέσα στὰ ἔργα-στήρια...

Οἱ λίγες βιοτεχνίες ποὺ ὑπάρχουν στὸν τόπο, καλσοπλεκτική, κεντιοτική σὲ χρυσάφι καὶ ἀσημί, ραπτική, βιοτεχνίες εἰδῶν διατροφῆς, ἐξασκοῦνται στὰ μαγαζιά αὐτὰ μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ διαβάτη.

Ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὸ Παζάρι σκιάζεται ἀπὸ αἰωνόβια πλατάνια, ποὺ προβάλλουν ἢ σὲ μιὰ πλατειούλα ἢ στὰ σταυροδρόμια καὶ, ἀλλοῦ ἀπὸ κληματαριές, ποὺ ἐκτείνονται σ' ὅλο τὸ πλάτος τοῦ δρόμου. Κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο τῶν πλατάνων καὶ τῶν κληματαριῶν βλέπεις καφενεῖα, πάντοτε γεμάτα, ἀλλὰ ἀπὸ πολῖτες καὶ ἄλλα ἀπὸ ἀξιώματικούς τῆς φρουρᾶς καὶ κρατικούς ὑπαλλήλους.

Ὁ διαβάτης ποὺ θὰ σταματήσει σ' ὁποιαδήποτε ὥρα τῆς μέρας σ' ὁποιοδήποτε ἀπ' αὐτὰ τὰ καφενεῖα, νὰ μπορέσει ν' ἀντικρύσει τὴς πρὸ ποικίλες μορφῆς τῆς ἀστικῆς ζωῆς. Τὸ σύρε κ' ἔλα εἶναι ἀδιάκοπο. Περθεῖν συντροφίαι ἀπὸ ἄντρες, ποὺ

φοροῦν ἄσπρο, ἴσαμε τὸ γόνα, ποὺ κ' ἄμισο, σφιγμένο στὸ κορμὶ μὲ ἄσπρο μᾶλλον γιλέκο καὶ μὲ πλατιά μανίκια, πανταλόνια ἀπὸ λευκὸ μάλινο ὕφασμα καὶ ἄσπρο μᾶλλον φέσι στὸ κεφάλι· εἶναι οἱ χωρικοὶ τῶν τσιφλικῶν. Τοὺς συνοδεύουν γυναῖκες, ποὺ φοροῦν σκοτεινόχρωμο φόρεμα σφιγμένο στὴ μέση μὲ πέτσινο λουρὶ ὀλοσκέπαστο ἀπὸ μεταλλινὲς διακοσμῆσεις, ποὺ πέφτει ἴσαμε τὸ γόνα ἀφήνοντας νὰ φαίνεται ἄσπρο πουκάμισο καὶ μᾶλλον κάλτσες μὲ χοντροφκιασμένα πλουμῖδια.

Περνοῦνε στρατιῶτες μὲ ἀρειμάνιο ὕφος καὶ μπαλωμένα ροῦχα, ἀξωματικοὶ, ἄλλοι μὲ κομπῆς καὶ ἄψογες στολές καὶ ἄλλοι μὲ μπαλωμένες σὰν τῶν στρατιωτῶν. Μουσουλμάνοι ἱερωμένοι μὲ μακρυὲς χρωματιστὲς ρόμπες καὶ φέσι τριγυρισμένο ἀπὸ ἄσπρο πανὶ σὰ σαρίκι, παπάδες Ἕλληνες μὲ μακρυὰ μαῦρα φορέματα, ἄκοπη γενειάδα· καὶ μακρυὰ μαλλιά. Ἐβραῖοι μὲ μακρυὲς ριγωτὲς ρόμπες διάφορων χρωματισμῶν.

Καὶ τὸ πλήθος αὐτὸ τὸ διασχίζουν κατὰ διαστήματα γαϊδουράκια φορτωμένα ξύλα, σκιὰ, σκευὴ πάντο· δαπὰ, καὶ βαριά κάρρα γιὰ ἐμπορεύματα, ποὺ τὰ σέρνουν βουβάλια καὶ ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, τοὺς Ἀἰ Σαράντες ἢ τὰ Μπιτόλια· καὶ ἀπὸ κάποτε περνοῦν καὶ διαβάτες μὲ φορέματα σὲ σχέδιο ποὺ ἴσαμε τώρα δὲν τὸ χωρὶς ἰδωμένο· εἶναι οἱ Μπρουτζόβλαχοι τῆς Πίνδος.

Τὸ σύρε κ' ἔλα εἶναι ἀδιάκοπο κ' ἡ μορφή του πάντοτε καινούργια καὶ ποικίλη.

Μὲ τὴν κίνησις ποὺ ἐπικρατεῖ στὸ Παζάρι βρίσκεται σὲ ἀντίθεση ἡ ἐρημιὰ τῶν ἄλλων τῆς πόλης τμημάτων. Οἱ δρόμοι ἐκεῖ δὲν εἶναι οὔτε πλατιοὶ οὔτε ἴσοι καὶ τὰ πλευρὰ τους σχηματίζονται ἀπὸ σπίτια, ποὺ ἔχουν, τὰ περισσότερα, δυὸ πατώματα, ἢ ἀπὸ τοίχους, ποὺ περιβάλλουν σὰ μάντρες κήπους καὶ στὸ

βάθος εἶναι τὸ σπίτι. Ὅλα τὰ σπίτια τῆς πόλης ἔχουν κήπους, μέσα στοὺς ὁποῖους φυτρῶνουν ρωμαλεὰ πλατάνια, ἀϋλανθοὶ, συκαμιές, ἀκακίες, ποὺ σκεπάζουν τοὺς δρόμους μὲ δροσερὴ σκιά καὶ δίνουν στὴν πόλη, ὅταν τὴ βλέπεις ἀπὸ ἀπόσταση, τὴν ὄψη μιᾶς ὁδοῦ ἀπὸ πρασινάδα, ποὺ ἔδω κ' ἐκεῖ δεσπόζει ἀπὸ τὴς κορυφῆς τῶν πρὸ ψηλῶν οἰκοδομῶν. Ἡ σκιά τῶν δέντρων, τὰ κηφάσια στὰ παράθυρα, οἱ ψηλοὶ τοῖχοι ποὺ περιβάλλουν τοὺς κήπους καὶ κρύβουν τὴς κατοικίες ἀπὸ κάθε βέβηλο βλέμμα, οἱ πόρτες, οἱ κλειστὲς καὶ φρουρούμενες τῶν κήπων καὶ τῶν σπιτιῶν, ἡ σιωπὴ ποὺ διακόπτεται μονάχα ἀπὸ τὰ βήματα κάποιου σπάνιου διαβάτη, ξεχύνουν στὰ γύρω κάποιο αἶσθημα πραγμάτων γεμάτων μυστήριου, ποὺ τὸ δοκιμάζουν ὅλοι ὅσοι ἐπισκέπτονται γιὰ πρώτη φορὰ τὴν πολιτεία. Ἡ ὁποία, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κίνησις τοῦ Παζαριοῦ καὶ τὴ σιωπηλὴ ἐρημιὰ τῶν δρόμων τῆς, ἔχει κ' ἓνα ἄλλο χαρακτηριστικό, ποὺ ὁ ἐπισκέπτης ἀμέσως τὸ ἀνιλαμβάνεται: Τὴ σφραγίδα ποὺ τῆς ἄφησε ὁ Ἄλῃ Πασιάς.

Ἐδῶ, τὸ κάθε τι μιλεῖ γι' αὐτόν: Τὸ Κάστρο, ποὺ προβάλλει ἀπάνου στὴ Λίμνη καὶ δεσπόζει ταυτοχρόνα καὶ σ' αὐτὴ καὶ στὴν πολιτεία. Τὸ Νησί τῶν Γιαννίνων· τ' ἀπομεινάρια τῶν τάφρων ποὺ περιβάλλουν τὴν πόλη, τὰ πλατάνια τοῦ Μπαχτσέ—Κάιτο, μάρτυρες τῶν θανατικῶν ἐκτελέσεων. Γι' αὐτόν ἐπίσης μιλοῦν τὰ λαϊκὰ τραγούδια, τόσο τὰ Ἑλληνικὰ ὅσο καὶ τ' Ἀλβανικὰ, πολλὰ ἀπ' τὰ ὁποῖα ἔχουν γιὰ θέμα τοὺς τὰ κατορθώματα τοῦ Ἄλῃ Πασιά.

2.—

Ἀνεκδιήγητες ἦταν οἱ σκληρότητες τοῦ ὄμοιο ὁ σκοπός, ποὺ τὸν ὀδηγοῦσε, ἦταν ἄξιος καὶ ὑψηλός: ἡ συγκρότησις ἑνὸς ἑλληνοαλβανικοῦ Κράτους, ἰσχυρὰ συγκεντρωτικοῦ, συγκροτημένου ἀπάνου στὴν ἐκμηδένι-

ση τῆς δυνάμεως τῶν μιῆδων καὶ τῆς φάρας, αὐτόνομου, μὲ χαρακτηριστὴ ὀχιέπαναστατικὴ ἀπέναντι στὸ Σουλτάνο, ἀνεκτικοῦ στὸ ζήτημα τῆς θρησκείας, ἰσχυροῦ, ὅταν θὰ παρουσιαζόταν ἡ ἀνάγκη, γιὰ νὰ ἐπιβάλλει στὸ ἐσωτερικὸ τὴν εἰρήνην ἀνάμεσα στὴς ἐθνικότητες, καὶ στὸ ἐξωτερικὸ τὸ σεβασμὸ τῆς ἀνεξαρτησίας του.

Μερικοὶ τὸν ἐσύγκριναν μὲ τὸν Κρόμγουελ, ἄλλοι μὲ τὸν Λουδοβίκο τὸν 11ο καὶ τὸν Ρισελιέ· καὶ, χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ προσπάθειά του νὰ πληξοῦ τὴς τοπικῆς ἐξουσίας, ποὺ κομματιάζουν τὴ χώρα, καὶ νὰ συγκροτήσῃ μιὰ κεντρικὴ ἐξουσία, ποὺ θὰ ἦταν ἱκανὴ νὰ ἐπιβάλλει, ἀπέναντι ὁποιοδήποτε, τὸ σεβασμὸ πρὸς τὸ νόμο, ὁμοιάζει μὲ τὸ δικὸν τοῦ ἔργου μὲ τὴν διαφορὰ, πὼς ἐκείνων τὸ ἔργο ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται, ἀπ' τὸ δικὸν τοῦ ὄμοιο δὲν ἀπομένει τίποτε· καὶ ὄχι μονάχ' αὐτό, μὰ ἦταν οὗτ' ἄρα τοῦ νὰ παρασταθεῖ καὶ ὁ ἴδιος στὴν ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ του.

Ἰστυὴ πὼς στέκει πρὸς κάλ, νὰ τὸν παραβάλουμε μὲ τὸν Καίσαρα Βοργία, μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε κρινὸ τὸ μεγαλεπήβολο τοῦ σκοποῦ, τὴν σκληρότητα ὅτ' ἀπὸ μέσα, καὶ τὸ ἀτυχο ἀποτελεσμά τῆς προσπάθειάς του.

Ὅμως, ὅπως καὶ ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, εἶναι ἀναμφίβολο ὅτι ὁ Ἄλῃ Πασιάς ἦταν ἄνθρωπος μὲ μεγάλη ἀξία καὶ μὲ δυνάμη ἐπιβολῆς ἰσοδύναμη πρὸς τὴν ἀξία του. Ἐτοῖ ποὺ ἔκανε ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση στοὺς σύγχρονούς του.

Κυριάρχησε στὴν Ἀλβανία, στὴν Ἠπειρο, στὴν Αἰτωλία. Χάρισε στὸ λαὸ τὸ εὐεργέτημα τῆς τάξης καὶ μιὰ κάποια οἰκονομικὴ ἀνθησις καὶ στὰ Γιάννινα τὴν ὄψη μιᾶς πρωτεύουσας καὶ τὰ ὀφελήματα μιᾶς μεγάλης Αὐλῆς, ὅπου ὀπηρετοῦσαν χωρὶς διάκριση φυλῆς ἢ θρησκείας, ὁ Τούρκος, ὁ Ἀλβανός, ὁ Ἕλληνας καὶ ὁ πού ἀξιοποιοῦνταν ὅλες οἱ ἰκανότητες, χωρὶς νὰ δίνεται προσοχὴ

στην προέλευσή τους.

"Εφτασε σέ σημείο νά κάνει επιθυμητή τή φιλία του στο Ναπολέοντα τόν Ιο, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔστειλε τὸ Στρατηγὸ Βωντονκούρ, καὶ ὕστερα στήν Ἀγγλία, ἡ ὁποία τοῦ παραχώρησε τὴν Πάργα. Προκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Μπάϊρον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπισκέφτηκε στὸ Παλάτι του στὸ Τεπελένι καὶ τοῦ ἀφιέρωσε ἀρκετὲς σελίδες στὸ προσκύνημα τοῦ Ἄρολντ.

"Ὀμως ἡ ζωὴ ἐνὸς Κράτους, τοῦ ὁποῖου οἱ σχέσεις ὑποταγῆς πρὸς τὸ Σουλτάνο ὅσο πῆγαινε ἐλαττωνότανε, δὲν ἦταν δυνατὸ νά συμβιβάζεται μετὰ τὴν πολιτικὴ πρὸς κυριαρχοῦσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στήν Κωνσταντινούπολιν. Στὸν πόλεμο ἀνάμεσα Βεζύρη Γιαννίνων καὶ Ὑψη Πόλης, πρώτη ἀνάπτυξη στάθηκε ἡ πολιορκία τῶν Γιαννίνων, ὅπου ὁ Ἀλῆ-Πασιάς ἀντιστάθηκε στὸν Τουρκικὸ Στρατὸ πολλοὺς μῆνες ἴσαμε τὸ Φλεβάρη τοῦ 1822. Κανένα μέσο ἐπίθεσης καὶ ἀμυνας δὲν παραμελήθηκε κ' ἡ ἐπανάστασις ἢ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδας βρίσκει σ' ἐκεῖνον τὸν πόλεμον τὴν πρώτη τῆς ὄθησις.

Τὸ ἀποτέλεσμα, ἀπάνω στὸ ὁποῖο εἶχε μεγάλη ἐπίδραση ἡ δολιότης κ' ἡ προδοσία, δὲ χαμογέλασε στὸν Ἀλῆ. Ἐχόντας φτάσει στὸ τελευταῖο ὄριο τῆς ἀμύνης του στὸ Κάστρο τῆς Λίμνης, κάμφθηκε ἀπὸ τὶς γεμάτες κολακεία ἐλπίδες συγχώρησης ποὺ ῥόχτανε ἀπὸ τὸ αὐτοκρατορικὸ στρατόπεδο καὶ μετὰ τὴ συνοδεία ὀλίγων πιστῶν καὶ τῆς ὡραίας Βασιλικῆς, τῆς γλυκιᾶς γυναίκας, ποὺ τοῦ στάθηκε σύντροφος καὶ στήν εὐτυχία καὶ στὴ δυστυχία, ἀποσύρθηκε στὸ Νησί τῆς Λίμνης.

Εἶναι τὸ Νησί αὐτὸ ἀντίκου ἀπὸ τὴν πολιτεία, κοντὰ στήν ἀπέναντι ἀκτὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία χωρίζεται μετὰ πλατιά διώρυγα. Εἶν' ἕνας λόφος, ποὺ πρὸς τὸ μέρος τῆς πολιτείας εἶναι γυμνὸς καὶ ἄγονος, μ' ἀπ' τὸ ἀντίθετο σκεπάζεται μετὰ πλούσια χλωρίδα. Πρὸς τὸ μέρος αὐτό, σὲ

κάποια καμπὴ τοῦ λόφου, κάτω χαμηλὰ στήν ὄχθη τῆς Λίμνης, εἶν' ἕνα συνειθισμένον κτίριον ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ μιά ὀρθογώνια αὐλή, δυὸ ἀπὸ τὰ πλευρὰ τῆς ὁποίας τὰ κατέχουν δυὸ οἰκοδομὲς ἐνωμένες σὲ ὀρθή γωνία· μιά ἄλλη πλευρὰ του σχηματίζεται ἀπὸ τοῖχο χτισμένον στήν παρυφὴ τοῦ λόφου, ποὺ στὸ σημείον αὐτὸ ἀνεβαίνει σχεδὸν κάθετα· κ' ἡ τέταρτη πλευρὰ εἶν' ἀνοιχτή. Τὴν οἰκοδομὴν ποὺ ἐκουμπάει τὰ πλευρὰ τῆς στὸ λόφο, τὴν ἀπαρτίζουν ἕνα ἰσόγειο κι ἀπ' ἀπάνω του ἕνα πάτωμα μετὰ τρεῖς δωμάτια, πατωμένα καὶ ταβανωμένα μετὰ σανίδες, κατατρυπημένες ἀπὸ αἰτία ποὺ θά δοῦμε πῶς κάτω. Στὰ δωμάτια αὐτά, μπαίνει κανεὶς ἀπὸ ἐνανθύλινο ἐξώστη, στὸν ὁποῖο βγαίνει ἀπὸ μιά λιθαρένια σκάλα, ποὺ ἀρχίζει στήν αὐλή κι ἀκουμπάει στὸ βράχο τοῦ λόφου. Πίσω ἀπὸ τὶς οἰκοδομὲς, στίς ὄχθες τῆς Λίμνης, φυτρώνουν αἰωνόβια πλατάνια μετὰ τεράστιους κλάδους ποὺ ἀπλώνονται ἀπάνω ἀπὸ τὸ κτίσμα, καὶ μετὰ τὴν πυκνὴν τους φυλλωσιά τὸ προστατεύουν ἀπὸ τὶς καυστικὰς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου. Τὸ κτίριον εἶν' ἔρημον καὶ στὸν καιρὸ ποὺ τὸ γυρίζουμε ἡ σιγὴ τῆς ἐρημίας κυριαρχεῖ ἀπὸ παντοῦ, μέσα στὸ ἡμίφως ποὺ ἐπιβάλλουν τὰ πανύψηλα δέντρα κι ὁ λόφος, ποὺ ὑψώνεται κοντινός. Αὐτὸς εἶν' ὁ τόπος, ὅπου ξετυλίχθηκε ἡ τραγωδία, ποὺ ἔκλεισε τὴν κυριαρχία καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Ἀλῆ-Πασιά. Καὶ νὰ πῶς ὁ Πουκεβίλλ, Πρόξενος τῆς Γαλλίας στὰ Γιάννινα, στὸ διάστημα ποὺ κυβερνοῦσε ὁ Ἀλῆς, διηγεῖται τὴν τραγωδίαν αὐτήν:

«Ἦτανε μεσημέρι κι ὁ Ἀλῆς, ποὺ βρισκόταν στὸ Νησί, εἶχε χάσει κάθε ἀπομεινάρει αὐταπάτης. Ὁ σφυγμὸς του χυποῦσε ὀρμητικὸς, χωρὶς μ' ὄλα ταῦτα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου του νὰ ξεσκεπάζουν τὴν ἐσωτερικὴν του ταραχὴ, οὔτε τοὺς φρικτοὺς μονόλογους ποὺ περνοῦσαν στὰ βᾶθη τῆς ψυχῆς του. Ὅσοι τὸν

εἶδαν τὴν ἐπίσημη αὐτὴ σιγὴν, ἰσχυρίζονται ὅτι κρατοῦσε μιά στάση γεμάτη σίγουρη ἀσφάλεια. Ὅμως πόσο ἦταν μακρὰ ἀπ' τὴ γαλήνη τῆς ἀθωότητος! Καμμιά βάρκα δὲ βλεσκότανε στίς ἀποβάθρες τῆς Λίμνης. Οἱ φρουροὶ γύρω τριγύρω στὸν Ἀλῆ, ἐτοιμάζανε τὰ φυσίγγιά τους μετὰ τὸ βλέμμα στραμμένον, ἀκίνητο πρὸς τὴ Λίμνη. Παρατήρησα ὅτι, κατὰ διαστήματα, φινόταν βῦθ σμένος σὲ βαθειὰ συλλοή· χασμουριότανε συχνὰ καὶ συχνὰ περνοῦσε τὰ δάχτυλα στὰ γένια του. Ἦπαι πολλές φορές καφὲ καὶ νερὸ παγωμένον. Ἐβγαζε συχνὰ τὸ ρολόϊ του, ἔπαιρνε τὸ τηλεσκόπιον καὶ κοίταζε ἀλλήλοδιάδοχα τὸν κάμπο, τοὺς πύργους τῶν Γιαννίνων, τὴν Πίνδο καὶ τὰ ἤρημα νερὰ τῆς Λίμνης. Οἱ ὄρες τοῦ φαινόταν πολὺ μακρὸς· δὲν τόλμοσε ν' ἀτενίσαι τὸν οὐρανόν. Οὔτε μιά λέξη γιὰ τὴ θεότητα, οὔτε γιὰ μίαν ἄλλην ζωὴν δὲ βγήκε ἀπὸ τὸ στόμα του. Ἀπὸ κάποτε βανότανε νὰ ἐπιθεωρεῖ τ' ἄρματα του, καὶ τὰ μάτια του λάμπανε ἀπὸ τὴ φλόγα μιᾶς νιότης καὶ μιᾶς ἀντρείουσίνης· ἄφηνε τὴν ἐντύπωσιν σὰ νὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ξεκαθαρίσει πᾶ ὀριστικὰ ἡ τύχη του.

Τὸ κίσκι δὲν καθότανε ὀχηματιζὲ τὸ προσκίσιον μιᾶς ξυλένιας οἰκοδομῆς καὶ στηριζόταν ἀπάνω σὲ στύλους ὅπως τὰ ὑπὸ κίβρια· ἐκεῖνα θέατρα ποὺ φικιάνουν μετὰ τὴν εὐκαιρία μιᾶς δημοσίας γιορτῆς. Οἱ γυναῖκες μέναν σ' ἄλλα ἀπομακρυσμένα διαμερίσματα· ὄλα τοιγύρω ἦταν θλιβερὰ καὶ σιωπηλὰ. Καθὼς συνήθιζε πάντα τοῦ ὁ Βεζύρης, καθότανε ἀπέναντι ἀπὸ τὴν πόρταν τῆς εἰσόδου, γιὰ νὰ νὰ ὁ πρῶτος ποὺ θάβλεπε ὅσους θά ἐμφανιζόταν. Εἶχαν μόλις ἀντιληφθεῖ μερικὰ πλοιαρία ποὺ προχωροῦσαν πρὸς τὸ Νησί κ' ἦταν ἡ ὥρα πέντε τ' ἀπόγευμα ὅταν εἶδαν νὰ φτάνουν μετὰ σκοτεινιασμένον πρόσωπον, ὁ Χασάν Πασιάς, ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ὁ Μεχμέτ, σιλιχτάρης τοῦ Χουραϊτ, ὁ Καφταντζής του, πολλοὶ

ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ πολυὰριθμη ἀκολουθία. Μετὰ τὴν ἐμφάνισίν τους σηκώνεται ὀρμητικὰ μετὰ τὰ χέρια στὰ πιστόλια ποῦχε στὴ μέση:—Σταθήτε!... τί μοῦ φέρετε; φωνάζει στὸ Χασάν μετὰ βροντερὴ φωνή.—Τὸ θέλημα τῆς Ὑψηλότητάς Του· γνωρίζετε τὰ σεβαστὰ αὐτὰ γράμματα; δείχνοντάς του τὴν ἐπίχρυση λαμπρὴ ἐπικεφαλίδα ποὺ κοσμοῦσε τὸ φερμάνι.—Ναί, καὶ τὰ σεβόμαι.—Λοιπὸν, ὑποκλῖθε στὸ μοιραῖον, κάντε τοὺς ἐξαγνισμοὺς σας, προσευχηθεῖτε στὸ Θεὸ καὶ στὸν Προφήτην· τὸ κεφάλι σας τὸ ζητεῖ... Ὁ Ἀλῆς, δὲν ἰὸν ἄφησε ν' ἀποτελειώσῃ:—Τὸ κεφάλι μου, ἀποκρίνεται μανιασμένος, δὲν παραδίνεται τόσο εὐκόλα.

Αὐτὰ τὰ λόγια ποὺ ἐιπώθησαν γρήγορα, τ' ἀκολούθησε μιά πιστολιά, ποὺ πλήγωσε τὸ Χασάν στὸ μηρό. γρήγορος σὰν τὴν ἀστραπὴν, ὁ Ἀλῆς, σκοτώνει τὸν Καφταντζήν· κ' οἱ φρουροὶ του, πυροβολώντας ταυτόχρονα, ρίχνουν κάτω πολλοὺς τσοχαντάρηδες. Οἱ ὀσμανλῆδες τρομαγμένοι ἐγκαταλείπουν τὸ περίτερον. Ὁ Ἀλῆς ἀντιλαμβάνεται ὅτι τρέχει τὸ αἷμα του· εἶχε πληγωθεῖ στὸ στήθος. Μουγκρίζει σὰν ταῦρος· ἀπ' ὄλες τὶς μεριές, πυροβολοῦν τὸ κίσκι· τέσσερα ἀπὸ τὰ παλληκάρια του πέφτουν δίπλα του. Δὲν ξέρει πᾶ πρὸς ποῦ νὰ στρέψῃ τὸ κεφάλι. Ἀκούει τὸ βοῦητὸ τῶν ἐπιτιθέμενων, ποὺ τῶρ ἔιναι κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Πυροβολοῦν ἀπὸ κάτω ἀπ' τὸ δάπεδο ὅπου πατεῖ μιά σφαῖρα τὸν βρήκε στὰ πλευρὰ, μιά ἄλλη ἀπὸ κάτω, τὸν βρήκε στήν σπονδυλικὴ στήλη. Κλονίζεται, ἀρπάζεται ἀπὸ νὰ παράθουρ, κάθετα πάνου στὸ σοφᾶ.—Τρέχει, φωνάζει σ' ἕναν ἀπ' τοὺς τσοχανταρέους του, αἴντε φίλε, σφάξε τὴν καημένη τὴ Βασιλική, νὰ μὴ τὴν λερῶσουν τὴν ἀμοιρῆ, αὐτοὶ οἱ ἄτιμοι.

Ἡ πόρτα ἀνοίγει· κάθε ἀντίσταση σταμάτησε. Τὰ παλληκάρια, ποὺ ἔπαυσαν πᾶ νὰ ὑπερασπίζον τὸν

τύραννο. πηδάνε απ' τὰ παράθυρα. Ὁ σιλιχτάρης τοῦ Χουρσίτ Πασιά μπαίνει, καί μαζί του οἱ δήμιοι. Ὁ Ἀλῆς ἦταν ἀκόμα γιομάτος ζώη. — Ἄς γίνῃ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ — λέει ἕνας κατῆς. Κ' οἱ δήμιοι πιάνονται, ὡς τὰ λόγια αὐτὰ ἀκούστηκαν, τὸν ἐγκληματία ἀπὸ τὰ γένια, τὸν σέρνουν κάτω στὸ περιστύλιο· ἐκεῖ, ἀφοῦ ἀκούμπησαν τὸ κεφάλι του σ' ἕνα σκαλοπάτι, ὥσπου νὰ τ' ἀποχωρίσουν, τὸ χτυπᾶνε πολλές φορές μ' ἕνα μαχαίρι γεμάτο δόντια. Ἔτσι τελείωσε, ἀφοῦ δοκίμασε ὅλα τὰ στάδια τῆς ἀγωνίας, ὁ Ἀλῆς..»

Τὸ κορμί τ' Ἀλῆ Πασιά χωρίστηκε στὰ δύο· τὸ κεφάλι, τὸ στείλανε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ ἀπόδειξη τῆς ἀγρίας νίκης· τὸ ἄλλο κομμάτι, σ' ἕναν τάφο, ποῦ καί σήμερα ἀκόμα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν ἴδῃ στὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων.

3.—

Τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων εἶναι ἕνα ἐκτεταμένο κτίσμα, φιασμένο καί μεγαλωμένο στὴ σημερινή μορφή του ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασιά, ποῦ ἐκεῖ μέσα εἶχε τὴν καθέδρα του, καί τὸ εἶχε κάνει τὸ κέντρο τῆς δυνάμει του. Προβάλλει ἀνάμεσα στὴν πόλη καί στὴ Λίμνη, στὴν ὁποία εἰσχωρεῖ σὰ μιὰ χερσόνησο· ἀπὸ τὸ μέρος τῆς πόλης περιβάλλεται ἀπὸ χαντάκι, ὅπου κυκλοφοροῦν τὰ νερά τῆς Λίμνης. Μπαίνει κανένας σ' αὐτό, ἀπὸ μιὰ ξυλένια γέφυρα καί μιὰ χαμηλὴ πόρτα, ὕστερ' ἀπ' τὴν ὁποία παρουσιάζονται μερικοὶ δρόμοι μὲ στίβια στὰ πλευρά τους, ποῦ τὰ κάτοικοι μουςουλμάνοι. Πιὸ πέρα, δεξιά κι' ἀριστερά, καθὼς μπαίνουμε, παρουσιάζονται δύο ὑψώματα, ἀπάνω στὰ ὁ-

ποῖα δεσπόζουν ἐπὶ τζαμιά· στὸ βόρειο, τὸ τζαμί τ' Ἀσλάν Πασιά καὶ στὸ μεσημβρινό, τὸ τζαμί τ' Ἀλῆ Πασιά, μπροστὰ ἀπ' τὰ ὁποῖα ἀπλώνεται ἕνα πλάτωμα, ὅπου κάποτε ὑψώνονταν τὸ παλάτι τοῦ Ἀλῆ κι' ὅπου τώρα στέκουν μερικά νεώτερα κτίσματα, ποῦ εἶναι καταστήματα στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν. Ἀνάμεσα ἀπ' τὰ δύο ὑψώματα στέκει ἕνα μέγαλο κτίριο, ποῦ χρησιμεύει γιὰ φυλάκες.

Κοντὰ στὴν εἴσοδο τοῦ τζαμιῦ τοῦ μεσημβρινοῦ ὑψώματος, εἶναι ὁ τάφος τοῦ Ἀλῆ. Μὰ σὲ τί κατάσταση! Οἱ ἐπιγραφὲς ἔχουν γίνῃ σχεδὸν ἀδιάβαστες, τὴ χῶμα τοῦ τάφου εἶναι σκεπασμένο ἀπὸ σάπια ξεροκλάδια καί βάτους, τὸ κικκιδώμα ποῦ τὸν περικλείει, σκουριασμένο κ' ἐτοιμόρροπο. Στὸν ἴδιο περίβολο βρῆκαν διαδοχικὰ ἀνάπαυση οἱ νεκροὶ ἄλλων δύο ἀγνωστων προσωπικοτήτων. Ὁ Ἀξιωματικὸς ποῦ μᾶς συνοδεύει, δυσκολεύεται πολὺ ν' ἀναγνωρίσει ποιὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς τοὺς εἶναι ὁ τάφος τοῦ Ἀλῆ. Ὁ κομὸς μᾶς συκιάς βασιανισμένης ἀπ' τοὺς ἀέριδες, μὲ τὰ κλωνάρια τῆς συστραμμένα ἀπὸ τίς θύελλες, σκύβει ἀπάνω στὸν τάφο. Εἶναι τὸ μόνον σημάδι σεβασμοῦ ποῦ μπορεῖ νὰ σημειώσῃ κανεὶς σ' αὐτὸν τὸν τόπο. Μπροστὰ σ' ἐκείνον τὸν τάφο, οἱ σκέψεις συνάθονται, ξεχειλίζουν μέσα στὸ μυῖλό· ξαναεμφανίζεται ἡ μορφή τοῦ φοβεροῦ δυνάστη, τὸ ὕψος τῶν ἐπιδιώξεών του, ἡ ἀκατανόμαστη ὠμότητά, τὸ μάτι τῆς προσηθείας του, ποῦ τόσο σκληρὰ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη, στὴν ὁποία βρίσκεται ὁ τάφος του.»

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΕΑΡΙΝΗ ΒΑΚΧΕΙΑ

Στῆς ἀνοιξης τῆ θεία γιορτὴ δὲν ἔπρεπε νάρθει· σὲ πλήθιον ὄργασμὸ τῆς φύσης, ποῦ ἄλλοτε δὲν εἶδες. Πῶς ἔλαμπαν τοῦ ἡλίου οἱ ἀστραφτερὲς ὀχτιδες πάνω στὴ γῆ, ποῦ ὁ ἄνεμος τῆς μέθης σὲ ξώφρηνους ἠδονισμοὺς παράσερν' ὅλα, ἀνθρώπους, ζῶα καί βλάστηση! Δὲν εἶταν τὸ μουσικὸ ν' ἀκούσεις τὸ τραγούδι τῆς ἀρμονίας, ποῦ συνέπαιρνε κάρδιὰ καὶ λογισμό μας. Τὸ πλοῦτος τῶν ὠραίων χρώματων, τὸ ἐξάισιο κάλλος, τὸ διάχυτο στὴν πλάση δὲν εἶτανε νὰ δεῖς, τῆς φύσης τὸ βαθὺ κι ἀνέκφραστο μυστήριο...

Δὲν εἶταν νὰ μυρίσεις τὰ λουλούδια νὰ ἠδονιστεῖς στὴ μέθη τῶν πιὸ γνήσιων ἀρωμάτων εἶτε νὰ δεῖς κοπέλλες πλέκοντας στεφάνια καί νέους ἀνθοδέσμες φτιάχνοντας, ποῦ στέλνουν μὲ μύρια καρδιοχτύπια στὶς ἀγαπημένες τους... Κι ἀκόμα τ' ἄλογα βορβάτα στὸ λιβάδι, πλάϊ σὲ φοράδες ἄμορφες καί λιγερές, νὰ χλυμιντρᾶνε· τὰ δαμάλια μουγκρίζοντας, οἱ τράγοι, τὰ κριάρια ἀνήσυχτα νὰ περιτρέχουν τὸ γρασίδι... Δὲν εἶτανε τ' ἀηδόνια στὰ κλωνιά τῶν δέντρων ν' ἀκούσεις τ' ἄλλα πουλιά, τραγούδια νὰ τονίζουν, κοντὰ στὸ νιό, ποῦ σφίγγει μ' ἄγριο πάθος τὴν ἀγαπημένη του νὰ δεῖς τὸ γέρο, ζαρωμένο, κακομούσουδο, πλάϊ στὴ γρηά του νὰ ξεσπάει σὲ χαμογέλια... Δὲν εἶτανε νὰ δεῖς τῆς φύσης τὸ βαθὺ κι ἀνέκφραστο μυστήριο...

Δὲν ἔπρεπε ν' ἀπλώσεις τὴν ψυχὴ σου πάνω ἀπ' ὅλα τῆς φύσης ν' ἀκροάστες τὴ μυστικὴ φωνή. Τὶ ὅλα θ' ἀλλάξουν μέσα σου, ὅλα, ὅλα...

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΙΑΓΚΑΣ

ΕΙΡΗΝΗ...

ΔΙΗΓΗΜΑ

Κυριακάτικο θερινό απόγευμα.

Ἡ γειτονιά εἶναι ἔρημη ἀπὸ κόσμο, πού μὲ τίς αἰσθήσεις του ἐρεθισμένες, ξεχύθηκε στὴ πολιτεία νὰ διασκεδάσει.

Πάνω ἀπὸ τοὺς στενοὺς δρόμους, τὰ γκρίζα παλαιὰ σπίτια, τοὺς κήπους μὲ τὰ φλύαρα φυλλώματα, ἀναπαύεται τὸ γαλήνιο, ρόδινο φῶς τοῦ ἡλιοῦ, πού δύει στὴν μακρινή, χιμαϊρική ἀψίδα τῶν πυρπολημένων συγγένων. Εἶναι, σάν ὅλα νὰ ἐγκαταλείφθηκαν ἐκεῖ ἀπὸ αἰῶνες καὶ μιὰ θάλασσα σιωπῆς νὰ πέρασε πάνω ἀπὸ τὸ νεκρὸ αὐτὸ τόπο...

Ἡ ἄρρωστη ἔσυρε μὲ κόπο τὴν ἀναπαυτική πολυθρόνα δίπλα στὸ φαρδύ, ὀλάνοιχτο παράθυρο καὶ κάθισε.

Ὁ λεπτὸς λαιμὸς ἔγειρε μὲ κυρρασμένη ἐγκαρτέρηση καὶ τὰ μάτια μείναν ἀκίνητα καὶ λιπημένα νὰ κοιτάζουν ἔξω. Τὰ μάτια εἶναι σκοτεινὰ σάν τὰ βραδυνὰ νερὰ τὸν χειμῶνα καὶ μιὰ βαθεῖα μελαγχολία τὰ ἱσκιώνει, ὅπως εἶναι σφιγμένα στοὺς μελανοὺς τοὺς κρίκους. Μὰ τὸ πόσωπο εἶναι χλωμό, μιὰ εὐγενική, φωτισμένη χλωμάδα κεριοῦ. Καὶ τὸ ὠραῖο, πονεμένο τόξο τῶν χειλιῶν εἶναι κι' αὐτὸ χλωμό. "Ἔτσι ὅπως εἶναι ἀκουμπισμένο στὸ βυσινὶ βελούδο τῆς πολυθρόνας, ἂν καὶ δὲν εἶναι πιά νέο, τὸ ἀχνὸ αὐτὸ πρόσωπο, κρατᾷ τίς γραμμὲς τῆς ὀμορφιάς, πού ἡ ἁρμονία τους δὲν σβύνει ποτέ!

Ὁ κῆπος μὲ τίς ἀνθισμένες φιλόρυες στέλνει τὸ βαρὺ του ἄρωμα. Ὁ οὐρανὸς γίνεται σιγὰ-σιγὰ βαθύς...

Ἡ ἄρρωστη στενάζει ἀπαλά. Καὶ τὸ λιγνὸ τῆς χερί σηκώνεται λίγο καὶ ξαναπέφτει ἀπαυδισμένο στὸ στήριγμα τῆς πολυθρόνας.

Αὐτὴ τὴν ὥρα δὲν ὑποφέρει πιά μὲ τόσο σπαραγμὸ, ὅπως τὴ νύχτα. Οὐτὲ στὸ κορμί—πού ὁ πόνος του σταματᾷ μὲ τὴν ἔνεση—οὔτε στὴν καρδιά, πού γι' αὐτὴ δὲν ὑπάρχει φάρμακο... Μιὰ πολὺ μεγάλη χαλάρωση, γλυκεῖα καὶ παρηγορητικὴ τῶν μαστιγωμένων νεύρων τῆς, μουδιάζει τὴν ἀσίγαστη ἀντίσταση τοῦ εἶναι τῆς στὸ μαρτύριο κ' ἡ γαλήνη τὴν κατακλύζει σάν ἓνα ρεῦμα θερμοῦ νεροῦ.

Τὰ βράδια ὅμως εἶναι πολὺ πικρὰ στὴν ὀδυνερή τους ἀπεραντωσύνη... Καὶ τὰ φοβᾶται. Κοιμᾶται καὶ ξάφνου, δίχως αἰτία—ὅπως στρίψτε τὸ διακόπτη κι' ἀνάβει τὸ φῶς—ξυπνᾷ στὸ σκοτάδι, πνιγμένη στὸν ἰδρώτα, μὲ τὰ διεσταλμένα, ἔτνρομα μάτια, στηλωμένα στὴν ὀροφὴ τοῦ δωμάτιου.

Τότε τὸ φοβερὸ μυστήριό τοῦ ἀναπόφευκτου θανάτου τῆς, παίρνει ὀλη του τὴ φριχτὴ ἐξουσία στὸ ἀδύνατο πλάσμα καὶ τὸ πιέζει σάν ταφόπετρα. Μάτια στὴ σιωπηλὴ τῆς ἀγωνία προσπαθεῖ νὰ βρεῖ διέξοδο στίς σκέψεις πού μποροῦσαν καὶ τὴν παρηγοροῦσαν κάποτε... Ἡ τρομερὴ στιγμή, πού θὰ πάψει πιά νὰ ὑπάρχει, νὰ ἀναπνέει, νὰ βλέπει, συγκινεῖται, τὴν σαρκάζει δειχνοντάς τῆς τὰ σουβλερά τῆς νύχια. Κι' αἰσθάνεται ἀπὸ τώρα τὸ ἀσφυχτικὸ βᾶρος τοῦ χῶματος πού θὰ τὴν σκεπάσει γιὰ πάντα...

Στὴν ἀρχή, ἦταν ἀδύνατο νὰ βαστάξει κ' ἡ κραυγὴ τῆς πολλὰς φορὲς δὲν πνιγόταν στὸ στήθος τῆς. Μὰ ὕστερα, ἔμαθε νὰ κρατιέται μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, ἴσαμε τὸ πρῶτ, γιὰ τὴν τότε μὲ τὸ ἱλαρὸ φῶς, ἀποσυρόνταν οἱ μαῦροι βρυκόλακες τοῦ ἐφιάλτου τῆς. Μὲ τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά ταντωμένα, τὰ δόντια νὰ δαγ-

κάνουν σφιχτὰ τ' ἀναιμικὰ χεῖλη, μούσκεια στὸν ἰδρώτα, περίμενε νὰ μαντέψει τὰ πρῶτα σημάδια τῆς μέρας: Κίνηση στὸ δρόμο, βηξίματα, βηματισμοὺς καὶ τὸ πρῶτο θαμπὸ φῶς ν' ἀναλυέται στοὺς τοίχους, μέσα ἀπ' τὰ βαρεῖα, βελούδινα παραπετάσματα... Τότε κοιμόνταν ξανά, ἓνα βαθὺ ὕπνο—ὁμοίωμά τοῦ θανάτου—καὶ ξυπνοῦσε, ὅταν ἡ μέρα πλημύριζε μὲ τὴ ζωϊκὴ, ἀδιάφορη χαρὰ τῆς τὸ δωμάτιο τοῦ μαρτυρίου τῆς.

*

Βλέπει μακρὰ τὴν ἀλυσίδα τῶν βουνῶν πο' μοιάζουν ἑλβετικά, τὴ λίμνη στὸ βάθος πού φρίσσει σὴν βραδυνὴ αὔρα σάν γυναῖκα στὸ χᾶδι τοῦ ἀντρίκιου χεριοῦ. Τὸ φῶς φθίνει σιγὰ-σιγὰ, σάν ἡ θερμὴ, νυχτωμένη γῆς νὰ τ' ἀπορροφᾷ.

Τὸ κουρασμένο μάτι γλυστᾷ ἀκόμα δεξιά, στὸ Νοτιᾶ... Ἐκεῖ τοῦ ἀρέσει νὰ μένει ὄρες καὶ ὄρες ὄνειροπόλο καὶ μελαγχολικό. Τὰ ὄρη ἐκεῖ χαμηλώνουν πρὸς τὴ θάλασσα κι' ὁ κλεισμένος οὐρανὸς ἐλευθερώνεται, παίρνει τὴ βαθιὰ, μυστηριακὴ γοητεία τοῦ ἀπειροῦ. Κι' αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς διαφυγῆς πρὸς τὴ θάλασσα τὴν αἰχμαλωτίζει—γιὰ τὴν πάντα ἀγαποῦσε τὴ θάλασσα τὴν ἀπέραντη καὶ ἀνεξιχνίαστη...

Μακρὰ, ἀπὸ τὸ μέρος τῆς πολιτείας, πού σβύνει σὲ μιὰ γκρίζα ἀχνὴ, ἀκούγεται φευγαλέα ἡ μελωδία ἑνὸς βάλς ἀπὸ ἓνα ράντιο. Ὁ ἀγέρας τὴν φέρνει πότε δυνατὰ καὶ πότε σβυσμένα. Ἡ ἄρρωστη ὅμως ξέρει πολὺ καλὰ τὴν παλιὰ αὐτὴ μελωδία πού ἀκούγει συχνὰ στὰ μοναχικά τῆς βράδια καὶ πού κάποτε χόρευε στὸ ρυθμὸ τῆς.

Κάποτε, ἓνα βράδυ σὲ μιὰ παραλίθια πολιτεία, πού τὰ φῶτα τῆς τρομποαίτσα κωμικά, παραμορφωμένα, σάν γιαιωνέζικα φαναράκια, στὴν ἡσοχη θάλασσα.

Πολλὰς φορὲς, μὲ μιὰ πικρὴ ἐπιμο-

νή, κάθεται καὶ σκέφτεται αὐτὰ, τὸ βράδυ ἐκεῖνο, ἄλλες παρόμοιες στιγμές, ἀνεξίτηλα χαραγμένες στὴν καρδιά τῆς.

Μὰ, ἂν καὶ ὑπῆρξαν κι' ἄλλα βράδια χοροῦ στὴ ζωὴ τῆς, ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν κάτι ἄλλο, μὲ τόση μευστικὴ γοητεία, πού ἀκόμα τώρα ἔχει τὴν γλυκεῖα τῆς γεύση στὴ μνήμη τῆς. Γιατὶ ὅλα ἀλλάζουν ξαφνικά, παίρνουν ἓνα νόημα ἄλλο, πὸ βαθὺ κι' ἀνεξήγητο, ὅταν κανεὶς ἀγαπᾷ: Τὰ φαντασμαγορικὰ φῶτα, ἡ μουσικὴ, τὸ λίκνισμα στὴν ἀλαβάστρινη αἰθουσα τοῦ χοροῦ, ἡσαμπάνια πού ἴσο νίξει τὰ νεῦρα, ἡ θερμέςματιές, ἡ ἐπαφὴ τῆς σάρκας πού φλογίζονταν ἀπὸ τὸν πυρετὸ τῆς προσημονίας, οἱ ποθοὶ πού σπορτάριζαν καὶ ξεψυχοῦσαν ἀνεκπλήρωτοι.

**

—Ἡμουν τόσο μόνη μου, σ' ὀλη τὴ ζωὴ μου... Τόσο μόνη μου... Ψιθυρίζει σιγὰ... Ἦταν ἀλήθεια, τόσο μόνη σὲ τόσο κόσμο, στὴν οἰκογενεῖα τῆς, στοὺς συγγενεῖς τῆς, στοὺς φίλους τῆς!... Ἐφερνε τὴν μεγάλη τῆς μοναξιά, στὸ θόρυβο τῆς κοσμικῆς ζωῆς, στὰ σαλόνια μὲ τὴν ἀνόητη τερπνὴ τους φλυαρία, στοὺς φαίτα σμαγορικοὺς χοροὺς μὲ τὴν ἐκρηκτικὴ τους ἰχαρά, στὰ κέντρα, στὰ θέατρα καὶ στοὺς κινηματογράφους. Στὶς ὀμιλίες, καὶ στίς πιὸ διαχυτικές μὲ τὰ πιὸ ἀγαπημένα τῆς ὄντα, μιὰ φοιχτὴ δύναμη τὴν κράταγε ἀπομονωμένη ἀπ' τὸν ἄλλον, πού ἦταν σάν πίσω ἀπὸ ἓνα διάφραγμα, ξένος στὴν ψυχὴ τῆς, ἂν καὶ τόσο ἀγαπημένος πολλὰς φορὲς... Κ' ἦταν μιὰ φοβερὴ κούρασι αὐτὴ ἡ μεγάλη, ἀπέραντη μοναξιά τῆς καρδιάς τῆς. Πάλαιψε πολὺ ἐνάντια στὸ τέρας πού φώλιαζε μέσα τῆς, μὰ δὲν ἤξερε ἡ ἴδια, τί ἔπρεπε νὰ χτυπήσει.

Γύρω τῆς πλεκτόταν ἡ ζωὴ μέτῃς ἀπειρες μορφές τῆς. Τὰ κύματά τῆς ὁμῶς τὴν συνεπαίρναν σάν ἓνα ἄψυχο ξύλο ναυάγιου. Δίχως νὰ νοιώθει

τίποτε, αίνιγματική στην άοριστη μελαγχολία των θαυμαστών ματιών της, σύντριβε σκληρή κι' αδιάφορη, εκείνους που πίστεψαν σ' αυτή, υποφέροντας ως τόσο μά μη μπορώντας ν' αλλάξει.

Και σιγά-σιγά τή μίσησαν αυτή τη γυναίκα με την θανάσιμη όμορφιά, που έφερνε γύρω της την δυστυχία. Μίσησαν τη διαβολική γοητεία των δλόμαυρων ματιών της, το σώμα της που άνθοσε σαν ένα σαρκοβόρο έξωτικό άνθος... Τήν κυνηγοσε ή κατάρα, σαν ή σκιά της, όλων εκείνων που πέσαν στα δίχτυα αυτήνης της φαρμακερης άράχνης.

Ύστερα στην ίδια έγινε ένα μαρτύριο αυτή ή άχρηστη όμορριά της κ' οι μέρες που κυλούσαν άγονες, παίρνοντας όμως κάτι—πολύ ανεπαίσθητα κι άθόρυβα—άπ' τή ζωή της, τήν τρέλλαιναν.

Μά ήταν δύσκολο ν' αλλάξει, ν' απλλαχτεί από τον «δαίμονα» του έαυτού της... Ήταν νύχτες—ή θερμές νύχτες του Ίουνίου—με τις βαριές απόνοιες τής γής που ήταν έτοιμη στο σώμα και τήν ψυχή, να δοθεί στον άντρα, άπλά κι όλοκληρωτικά. Το καταλάβαινε αυτό τότε, σαν κάτι νοητό, σαν τήν εκπλήρωση ενός ίερου χρέους, αισθανόταν πως ήταν ένας ώριμος, υπέροχος καρπός που δικαιώνοντ' ανστηνπροσφορά του.

Εκείνες τις βραδυές, έσπαγε ή σκληρή, τυραννική μοναξιά τής καρδιάς της κ' ένα θερμό ρεύμα αγάπης και τρυφερότητας τήν ένωνε με τον κόσμο. Κι ήταν ή καρδιά της κατακλυσμένη από μιá ταπεινή κι' απέραντη εύτυχία.

Μά άλλαζε άπότομα και τότε ή ίδια τρώμαζε με τόν έαυτό της. "Αδικα προσπαθοσε να πνίξει το «δαίμονα» που φώληαζε μέσα της' αυτός θάδειχνε τά δόντια και θά σπάραζε άμειλιχία.

Θυμάται άκόμα—σά χτές—τή σκηνή: Το βράδυ εκείνο, στην παραθα-

λάσσια πολιτεία. Στόν κήπο, διακριτικά φωτισμένο με γαλάζια φαναράκια. Άπ' το δλόφωτο σπίτι έρχόνταν ή βοή του χορου, φωνές, σύνομιλίες, κύματα μουσικής. Τή θάλασσα τήν μάντευε δίπλα της, σκοτεινή και μεγάλη, πολύ έντονα, σαν κάνι ζωντανό, σαν ένα δν που σκέφτεται κι ένεδρεύει στη νύχτα...

Στεκόταν κι οι δυό τους όρθιοι, το γαλάζιο φαναράκι από πάνω, γέμιζε τά μάτια του (τά ήσυχια, ευγενικά του μάτια) με άλλοτινες σκιές. Κ' ήταν όλ' άλλοτινα εκείνο το βράδυ, σαν οι δυό τους να είχαν βγει από τόν κόσμο, που μίκρυνε ξαφνικά, έχασε κάθε αξία.

Ήταν ένα αίσθημα πολύ άπαλό, μιá συγκίνησι κατανουχτική που τήν κυρίευε σαν βρισκόνταν κοντά του. Αισθανόνταν να γίνεται παιδάκι, κάτω άπ' τή στοργή του, που τή μάντευε άγρυπνη. Κι' αισθανόταν μιá λατρεία για κάθε τι δικό του, για τά χέρια του, τά χαραγμένα έντονα από τις κόρδες των νέρων, τά μάτια του τ' άόριστα λυπημένα, τά μαύρα γυαλιστερά του μαλλιά...

Κι' άπόψε στεκόταν εκεί, και δέν μπορούσε να καταλάβει, τί τήν κρατούσε να τόν άγκαλιάσει, να τόν γεμίσει με φιλιά, να του δοθεί με όλη της τήν καρδιά.

Μίλησαν για ένα σωρό αδιάφορα πράγματα και το μυστικό λαχτάριζε μέσα τους άνεκδήλωτο. "Όλα ήταν μιá πρόφαση. Το ένιωθε από τήν άπελπισία των ματιών τους, που υπέφεραν σιωπηλά.

Κουνοσε νευρικά το λευκό τσαντάκι—ήταν ντυμένη στα άσπρα—και περίμενε

Μά άργουσε...

(Και δέν οκέφτηκε να τόν λυπηθεί στην άγωνία των δισταγμών του. "Ο «δαίμονας» ετύπησε από το λήθαργο μέσα της...)

Η μουσική έπαψε να παίζει αυτό το βάλς, μιá λυπημένη μελωδία. Η

θάλασσα σκοτεινίασε βαθειά. Κι ό ουρανός, πυρπολημένος από άπειρα άστρα, βάραινε από πάνω.

Εκείνος ξάφνου, είπε νευρικά και άπότομα:

—'Ελένη... "Ας μην κρατήσει άλλο αυτό... Δέ γελιέμαι. "Ας πάψουμε να περιμένουμε και να υποφέρουμε...

Κ ύστερα από δισταγμό, με το βλέμμα του καρφωμένο στα μάτια της, είπε σιγά, ίκετευτικά, άγωνιώντας:

—'Ελένη... Θέλετε να γίνετε γυνίκα μου; Σταμάτησε άπότομα.

Του φάνηκε άλλαγή, αίνιγματική. "Εμεινε άκίνητος, φοβισμένος να βλέπει να του φεύγει, να μακραίνει, να γίνεται μιá ξένη. Τόν κοιτούσε μπροστά της δειλό με τά γλυκά του μάτια πονεμένα, έτοιμο να σπυθεί στα πόδια της. Και κατάλαβε πόσο ήταν δικός της, πόσο τόν κρατούσε στα χέρια της. Κ' ή άγρια χαρά τήν κυρίευσε, να τόν συντρίψει, να τόν ποδοποιτήσει, να δείξει τή δύναμή της. Ήταν μιá δύναμη που έρχόνταν από βαθειά κι' όμιχλώδη βάθη, ήταν ή φριχτή δύναμη του θηλυκού που σπάραζει τόν άρσενικό από άνεξήγητη ήδονή.

Τήν κοιτούσε, τρομαγμένος από τήν φοβερή άλλαγή:

Τά μάτια της—γ' αγαπημένα, παθητικά μάτια—σπίθιζαν από διαβολική κακία, τά πορφυρά χείλη είχαν χλωμιάσει και τρέμαν έλαφρά... Κι' όλ' το πρόσωπο ήταν άλλο, άγνωριστο, ήταν μιá μάσκα τρομερή, μίσους και φθόνου!

Και τότε ένας ίλιγγος τόν κυρίευσε, σαν άξαφνα να βρέθηκε στο χείλος μιās βύσσου σκοτεινής και φρικαλέας, που τόν μαγνήτιζε και τόν τραβούσε στο βυθό της.

Εκείνη γέλασε πνιχτά... "Ενα γέλοιο διακεκομμένο, που αύξανε σιγά-σιγά, στη δύναμη του μίσους που το διέτρεχε. "Ύστερα έγινε ένας παρατεταμένος νευρικός ύστερισμός, άπροσδιόριστος και τρομερός που πα-

ραμόρφωσε το άγαλμάτινο πρόσωπο σε μιá διαβολική γκριμάτσα. Στο φως του φαναριου τά δόντια λάμψαν ξαφνικά, μιá σειρά από θαυμάσια δόντια σαρκοβόρου, τρομερα στην χαλαζινη άσπραδα τους...

—Μά πως νομίσατε... Πως νομίσατε... 'Εγώ... 'Εσάς... Και παλι το φριχτό κύμα του γέλοιου.

Γυρνοσε τόν κρινένιο λαιμό, τα μαλλιά της πέφταν, ένας χλωμός, χρυσαφένιος χείμαρος, πίσω. Και γέλουσε, γέλουσε, γέλουσε...

Τήν κοίταξε μιá στιγμή με δύναμη στα ματια, ύστερα γύρισε το βλέμμα του στη θάλασσα, σκοτεινό και άλλοπαρμένο.

Και ξαφνικά με δύναμη έλατήριου έστριψε κι' έφυγε, με γοργούς διασκελισμούς και μετά τρέχοντας χάθηκε στον σκοτεινό κήπο.

'Απόμεινε ώρα εκεί...

Σαν ύστερ' από μιá κρίση, αισθανόταν ήσυχη, π κραδοξα ήσυχη. Μόνο μιá κούραση τή βαρυνε και καθισε στο ξύλινο παγκακι, στη σκία.

Η θάλασσα άρχισε να σαλεύει σιγά-σιγά και να ροχθεί, δίπλα στο βραδυνό άγέρα. Η μουσική είχε παψει πια, τα φώτα άρχισαν να σβύνουν ένα-ένα, οι προσκεκλημένοι φεύγαν, άκουγε κι' όλας τους χαιρετισμούς... Τα φύλλα τάνιωθε να τρέμουν στην έπαφή του άνέμου, που έρχόταν μακρτά, από τους άγνωστους ώκεανούς...

Και τότε, κατάλαβε, σ' όλη τήν έκτασή του το τί είχε κάνει. Γρήγορα σηκώθηκε, πέρασε από τήν έρημη σάλλα, δίχως να χαιρετίσει τους εκπληκτους οικοδεσπότες κ' έφυγε. Πέρασε, σχεδόν τρέχοντας, τους σκοτεινούς δρόμους, με κόπο βαστώντας τά δάκρυα και φτανοντας στο σπίτι, κλείστηκε στο δωμάτιο της. Ήταν μιá άναγκη να μείνει μόνη...

Κ' έμεινε όλη τή νύχτα, πεσμένη στο κρεβάτι, κλαίγοντας σιγά-σιγά

μέ λυγμούς, μη τολμώντας νά ζητή
σει από κανένα οἶχτο, από τὸν ἐχυ-
τό της, από τὸν Θεό.

"Εμαθε μετά πῶς αὐτὸς ἔφυγε ἀπὸ
τὴν πολιτεία ἐκείνη για παντα.

..*

Ἡ νύχτα πέφτει μαλακὴ κι ἀθό-
ρυβη πάνου ἀπ' τὴ πολιτεία. Ἡ λί-
μνη φρικίασε ἐλαφρά καὶ σιώπησε
σκοτεινὴ. Κ' οἱ μελαγχολικοὶ λόφοι,
δῶθηκαν σιγα-σιγα στὸ σκοτάδι πρὸ
πύκνωσε...

Λεπτὰ, ἔαρινα ἄστρα ἄρχισαν νά
τρεμοπαίζουν ψηλά.

(Μιά εἰρήνη πλανιέται παρηγορη-

τικὴ, κάτω ἀπ' τὸ βαθὺ οὐρανὸ κ
ἀγγίζει τὶς καρδιές. Μιά εἰρήνη, πού
ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριὰ, πολὺ μα-
κριὰ...).

Ὁ καθέννας φέρνει τὸ σπέρμα τῆς
δυστυχίας ἢ τῆς εὐτυχίας .του
μέσα του... Κι' ὕστερα τί ἀξίζουν
δλ' αὐτὰ; Τί ἀξίζουν;

Τὸ χέρι σηκώθηκε, λεπτὸ καὶ ντε-
λικάτο, χλωμὸ στὸ μισοσκόταδο τῆ-
κόμαρας, ἀπὸ τὸ στήριγμα τῆς πο-
λυθρόνας, στάθηκε μιὰ στιγμὴ διστα-
χτικὸ στὸ κενό, κι' ὕστερα, σάν νά
τὸ διέτρεξε ἕνας σπασμὸς ὀδύνης,
ξανάπεσε νικημένο.

1942

KIMΩΝ ΤΖΑΛΛΑΣ

W. V. GOETHE

MINION

Kennst du das Land, wo die Citronen blühen? ..

Ξέρεις τὴ γῆ π' ἀνθ-βολοῦνε οἱ λεμονιές,
λάμπουν χρυσόμηλα στὶς σύσκιες φυλλωσιές,
ἀπ' τὰ γαλάζια οὐράνια ἢ αὔρα ἀργοφυσάει,
στέκει βουβὴ ἢ μυρτιά, τ' ἀψήλου ἢ δάφνη πάει;
Ἐκεῖ, ὦ ἐκεῖ, στῆς γῆς αὐτῆς τὸ θάμα
ἔλα νά πᾶμε, ἀγαπημένε, ἀντάμα!

Ξέρεις τὸ σπίτι : Σὲ κολῶνες ἢ σκεπὴ
κ' ἢ σάλα ὀλόφωτη, καθάρια, ἀστραφτερή,
πρὸ ἀνθρώποι μωμωμένοι ὀλόρθοι μὲ κοιτᾶνε :
«Φτωχὸ παιδί, τί σοῦκαναν ; » σά νά ρωτᾶνε.
Ἐκεῖ, ὦ ἐκεῖ, στὸ ὄριον σπιτιοῦ τὸ θάμα
ἔλα, καλὲ μου, νά διαβοῦμε ἀντάμα!

Ξέρεις στ' ἀχνὸ βουνὸ τ' ἀνεφομονοπάτι ;
Στὴν καταχνιά ζητάει τὴ στράτα νάβρει τ' ἄτι.
Παραμονεῖ ἀρχαῖο θεριὸ μὲς τ' ἄντρα ὁ δράκος,
βουγγά ἢ νερόσυρμὴ καὶ βοβολάει ὁ βράχος.
Ἐκεῖ, ὦ ἐκεῖ, στὸ δρόμου μας τὸ θάμα
ἄσε, ὦ Πατέρα, νά διαβοῦμε ἀντάμα!

Μεταφρ. ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Ἀπὸ μῆνα σὲ μῆνα

ΟΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΜΑΣ

Ποῦς ὁ χαρακτήρας καὶ ποιὲς οἱ ἐπιδιώξεις τοῦ νέου μας πε-
ριοδικοῦ, πρὸ ἐμφανίζεται σήμερα, δείχνουν ἄρκετὰ οἱ σελίδες
πρὸ προηγήθηκαν, ὥστε νὰ περιττεύουν οἱ προγραμματικὲς δη-
λώσεις κ' ἐξηγήσεις, συνηθισμένες γιὰ ἄλλα πρὸ πάντων φύλλα
καὶ ἔντυπα.

Ἡ διάχυτη ἀπὸ χρόνια σὲ ὄλους μας ἐπιθυμία, ν' ἀποχτήσει
ἡ ἐπαρχία μας τὸ ἀπαραίτητο σοβαρὸ μέσο ὄχι μόνο γιὰ τὴν
ἐμφάνιση τῆς πλούσιας καὶ ὄχι εὐκαταφρόνητης, ὅπως πιστεύου-
με, λογοτεχνικῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν τόνωση κάθε ἐλ-
πιδοφόρας ἐνέργειας τῶν νέων, καὶ γενικὰ γιὰ τὴν ὀργάνωση
τῆς πνευματικῆς ζωῆς, πρὸ ὅς τώρα ἀγωνίζονταν κ' ἐπάσχιζε,
πολλὲς φορὲς μάταια, νὰ παρουσιασθεῖ, πραγματοποιεῖται σήμερα.

Ἡ πρωτοβουλία ἐνὸς στενοῦ κύκλου νέων, πρὸ πρωτόρριξε
τὴν ἰδέα τοῦ περιοδικοῦ, καὶ ἡ πρόθυμη ὑποστήριξη ἔπειτα τῶν
παλιότερων ὀδήγησαν σὲ σύντομο διάστημα τὴν πρώτη σκέψη
στὴν ἀμεση πραγμάτωσή της.

Τὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ τὴν ἡ-
θική ὑποστήριξη πρὸ βρήκαν ἀπὸ παντοῦ, θέλησαν νά συσπειρώ-
σουν γύρω τους ὄλα τὰ πνευματικὰ κεφάλαια τοῦ τόπου μας καὶ
φιλοδοξοῦν νά ἐκπροσωπήσουν ὄλη τὴν Ἡπειρωτικὴ διάνοηση
καὶ τέχνη.

Στὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τους θὰ συντελέσει πολὺ καὶ ἡ ὑ-
ποστήριξη τοῦ κοινοῦ, πρὸ μὲ πρόθυμη κατανόηση τοῦ ἔργου
τους θὰ τὰ περιβάλλει.

Τὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα»

ΜΙΑ ΔΩΡΕΑ

Τὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» δημοσιεύουν
παρακάτω μὲ πολλὴν εὐχαρίστηση ἐπιστολὴ
τοῦ κ. Δ. Σαλιμάγκα πρὸ εἶναι μέλος τῆς Συν-
τακτικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ δωρεὰ τῶν 500.000
δραχμ., πρὸ θεται στὴ διάθεση τῆς Ἐπιτροπῆς
γιὰ τὴν ἐκδοση τοῦ περιοδικοῦ, συγκινεῖ τὴν
Ἐπιτροπὴ βαθύτατα καὶ ἔχει τὴν ἐλπίδα πρὸς
καὶ ἄλλο. Ἡπειρωτὲς θὰ τὸν μιμηθοῦν γιὰ
νά μπορέσει τὸ περιοδικὸ μας νά ἐξασφαλίσει
τὴν ἐκδοση, γιατί πάντα οἱ Ἡπειρωτὲς ἔ-
δειξαν ἐμπρακτὰ τὴν ἀγάπην τους στὰ γράμ-
ματα καὶ στὴ μόρφωση περισσότερο ἀπὸ κάθε
ἄλλη ἑλληνικὴ ἐπαρχία. Ἐλπίζουμε πρὸς ἡ

Ἡπειρωτικὴ αὐτὴ ἀρετὴ δὲ χάθηκε ἀκόμα.
τὰ Η. Γ.

Γιάννινα 19 Νοέμβριον 1948

Πρὸς
τὸ Περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα»
Ἐ δ σ

Κύριοι,

Μὲ τὴν πρόθεση νά ἐνισχύσω τὴν προσπά-
θεια πρὸ κάνετε, γιὰ ν' ἀποκτήσουν τὰ Γιάν-
νινα, ἰδιαίτερό μου πατριδα, τὸ Περιοδικὸ
πρὸ τῆς χρειάζεται καὶ τῆς ἀξίζει, διαθέτω,
ἀπὸ τὸ προῖον τῆς πωλήσεως τοῦ πρώτου μου
βιβλίου γιὰ τὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα»,
πεντακκοστὲς χιλιάδες δραχμῆς, καὶ παρακαλῶ
νά θελήσετε νά δεχθεῖτε τὴν προσφορά μου

αυτή, την τόσο μικρή για μία τόσο σημαντική—και μπορεί να πω, ιστορικής για την Ήπειρο σημασίας, προσπάθεια.

Μ' εξαιρετική τιμή
Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

Η ΖΩΣΙΜΑΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἐλάβαμε μιά ἐπιστολή, τὴν ὁποία γιὰ ἔλλειψη χώρου δὲν μπορέσαμε νὰ δημοσιεύσουμε, μὲ ὑπογραφή «Φιλότεχνος» σχετικὰ μὲ τὸ ἀνοιγμα καὶ τὴ λειτουργία τῆς Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης. Μὲ εὐχαρίστηση πληροφοροῦμε τὸν ἐπιστολογράφου μας, πὸς οἱ Γερμανικὲς Ἀρχὲς Κατοχῆς καταβάλλουν ἐπαινετὴ προσπάθεια γιὰ τὸ ἀνοιγμα καὶ τὴ λειτουργία τῆς καὶ τὴν ἀπόδοσή της στὸ κοινό.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

« Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, περιοδικὸν σύγγραμμα Ἰδρυθὲν καὶ ἐκδιδόμενον προνοία τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σπυρίδωνος Βλάχου... Ἔτος ΙΕ' 1940» (σχ. 8, σ. 191)

Παρὰ τίς δύσκολες περιστάσεις, κυκλοφόρησε πρὶν ἀπὸ κάμποσους μῆνες, μὲ ἀρκετὴ καθεστέρηση βέβαια, ὁ τόμος τῶν «Ἡπειρ. Χρονικῶν» τοῦ 1940 κ' ἐτοιμάζονται μάλιστα καὶ ἄλλοι νεώτεροι. Εἶναι γνωστὸς οἱ δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζει μιά τέτοια προσπάθεια, προπάντων σήμερα πού τὰ κάθε εἶδος ἐμποδία ἀπ' τὸ χαρτί καὶ τὸ τυπωμα ὡς τὰ μέσα τῆς κυκλοφορίας εἶναι δυσυπέβλητα. Δὲν ἔλειψε ὁμως, ὅπως φαίνεται, ἡ φροντίδα τῶν ἀρμοδίων γιὰ τὸ μοναδικὸ αὐτὸ ἠπειρωτικὸ μνημεῖο, πού συμπληρώνει δεκαπέντε μέχρι σήμερα ἐπιβλητικὸς τόμος.

Ὁ νέος τόμος τοῦ 1940 περιέχει τέσσερες ἐργασίες, μιά τοῦ κ. Κ. Μέρτζιου, δυν τῆς Ἀγγ. Χατζημιχάλη καὶ μιά τοῦ κ. Γ. Κολιτσάρα. Δίνουμε πρῶτον ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν:

1. Κ. Δ. Μέρτζιου, Τὸ ἐν Βενετία Κρατικὸν Ἀρχεῖον, σ. 5-58.

Ὁ κ. Κ. Μέρτζιος συνεχίζοντας ἀκαταπόνητος τίς ἐρευνες στὸ ἀρχεῖο τῆς Βενετίας, μᾶς δίνει νέο ὕλικὸ μὲ διαφωτιστικὰς γιὰ τὴν ἠπειρωτικὴ ἱστορία πληροφορίες. Στὴν ἀρχὴ (σ. 5-12) μᾶς δίνει εἰδήσεις γιὰ τὸν Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλὸ δημοσιεύοντας ἀγνωστὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Βενετοῦ Προβλεπτοῦ τῆς Κερκύρας. Ὁ φλογερὸς Κολιτσάρα, ὅπως περιγράφεται ἐκεῖ, «ἔστι δυνουστάτος, ἐμπλεὲς μεγάλων ἰδεῶν καὶ ἔχει ἀξιοθαύμαστον τρόπον εἰσοδῆ» εἰς τὴν

ψυχὴν οἰουδύποτε καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε δὲν ὑπάρχει τι τὸ ὁποῖον νὰ ἐκφράσῃ ἢ νὰ προτείνῃ ὁ ἴδιος καὶ τὸ ὁποῖον νὰ μὴ γίνῃ ἀμέσως ὑποδεκτόν. (σ. 6). Ἔτσι κατόρθωνε νὰ ἐνθουσιάζει τὰ πνεύματα, νὰ παραινέει νὰ ἰδρῶνεν παντοῦ, ὅπου περιουσε, σχολεῖα, «ὅπου τὰ διδάσκονταί τὰ γράμματα εἰς τὰ παιδία τῶν πτωχῶν οἰκογενειῶν» (σ. 7) καὶ νὰ ὀργανώνει Ἀδελφότητες γιὰ ἀγαθοεργούς σκοπούς. Οἱ Βενετοὶ φρόντιζαν ν' ἀπομικρύνουν τὴν κίνηση αὐτὴ ὅσο πρὸ μακρῶν ἀπὸ τὰ παρ' ἡμᾶς τῆς Ἡπείρου καὶ τὰ νησιά, πού ἦταν στὴν ἐπικρατεία τους καὶ ἀπαγόρευαν εἰς Ἀδελφότητες, πού ἡ ὀργάνωσή τους, ὅπως δείχνουν τὰ ἔγγραφα, γεννοῦσε πολλὰς ὑποψεῖς Ἀντίθετοι ὅμως ἦσαν ἡ στάσι τῶν Τούρκων πρὸς τὸν καὶ ὑποστήριζαν τὸν Κοσμᾶ. Τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ κ. Μέρτζιου μᾶς λέει πὸς «ὁ καθείς ἀπ' αὐτοῦς (τοῦ βαθμοφόρου Τούρκου) ἐπιζητεῖ τὴν παρουσίαν τοῦ ἱερομένου εἰς τὰ χωριά ὅπου ἔχουν τὸ φρούδι των, διότι οὗτος πᾶς κινεῖ τὸς Ἕλληνας νὰ φερόνται νομοταγῶς καὶ νὰ πληροῦν τὰ δικαιώματα εἰς τοὺς φρουδοῦστας των...» (σ. 6). Ἦταν καὶ αὐτὸ ἓνα κεφάλαιο ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἁγίου, πού τοῦ ἐξασφάλιζε τὴν κίνησιν του στὰ τουρκοκρατούμενα μέρη καὶ τὸ μεγάλο του σκοπὸ. Καὶ στὶς περιόδους του αὐτῆς τουλάχιστον ὁ χιλιεπὶς ἄτομα τὸν ἀκολουθοῦσαν, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν οἱ Βενετοὶ (σ. 8). Οἱ νέες αὐτὲς πηγὲς γιὰ τὴν δράσιν τοῦ ἐθνικοσπύλου Κοσμᾶ εἶναι σημαντικὰς καὶ ἔρχονται σὰ συμπλήρωμα στὸ ἐξασφαλιστὸν βιβλίον πού μᾶς ἔδωσε γιὰ σχετικὸν Κολιτσάρα, ἐξαντλωνίας ὅλη τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, ὁ κ. Φάνης Μιχαλόπουλος.

Στὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐργασίας του ὁ κ. Μέρτζιος μᾶς δίνει μιά σειρά ἀπὸ ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Σουλίου (σ. 12-18) κ' ὑπερτεροῦσε μικρότερας σημειώματα καθορίζει μὲ βάση πάντα τίς ἀνέκδοτες πληροφορίες τῶν ἀρχαίων, πότε ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γιάννενα ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις (σ. 18-20), πότε ἔγινε Πατριάρχης ὁ Ἰωαννῖναν Ματθαῖος (σ. 20-21) κτλ. Στὸ τέλος μιά «Μικρὰ Ἡπειρωτικὴ Χρονογραφία» (σ. 22-58) συναγμένη ἀπὸ διαφόρους φακέλλους τῶν Βενετικῶν Ἀρχείων μᾶς δίνει ὅτι σχετικὸ μὲ τὴν Ἡπειρὸν βρῆκε ὁ φιλόπλονος ἐρευνητὴς ἀρχιζωνίας ἀπὸ τὸ ἔτος 1319 ὡς τὸ 1673. Οἱ πληροφορίες καὶ τὰ νέα στοιχεία πού προσφέρονται στὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ἀφθονα καὶ πολὺτιμα, ἀφοῦ ἀναφέρονται μάλιστα στὴ σκοτεινότερη περίοδον τῆς ἠπειρωτικῆς ἱστορίας.

Γενικὰ ὁ κ. Μέρτζιος ἀξίει τὴν ἐγγνωσὴν τῶν ἐνδιαφερομένων ὄχι μονάχα γιὰ τοὺς κόπους πού καταβάλλει στὶς ἐρευνᾶς του, ἀλλὰ κ' ἐπειδὴ δίνει πρῶτον μὲ ὕλικον τῶν μύθων του, θέτοντάς του ἐπὶ ἡμέρας στὴ διάθεσιν ὅλων, χωρὶς νὰ τὸ κρατεῖ «στὰ σφράγματα του ἢ νὰ τὸ παρουσιάζει «σὰ πομπώδεις πολυσελίδες» μονογραφίας μὲ φιλίους

προλεγόμενα καὶ σχόλια καὶ σημειώσεις γιὰ τὴν κάθε ἀσημαντὴ λεπτομέρεια.

2. Ἀ. Χατζημιχάλη, Οἱ ἐν τῷ Ἑλληνοσχολεῖφ Μετσόβου διδάξαντες καὶ διδασκόμενοι, σελ. 59-158.

Ἡ Κα Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη μὲ τὴν παρὰ τὴν ἐργασία τῆς κατέχει τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ τόμου. Ἡ μελέτη αὐτὴ προσφέρει πολὺν περισσότερον ἀπ' ὅ,τι ὁ τίτλος τῆς μᾶς φανερώνει, γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοσχολεῖου Μετσόβου (σ. 59-76), ἀκολουθοῦν εἰδικὰς μονογραφίας γιὰ τοὺς περιφημοὺς Μετσόβιτας δασκάλους Παρθένου Κατσούλη (σ. 77-90), Νικόλαου Στύνη (σ. 90-94) καὶ Νικόλαου Τζαρτζούλη (σ. 94-140), καθὼς καὶ γιὰ τὰ τρία παιδία του, πού διεπρεσαν στὸ ἐμπόδιον (σ. 141-158).

Δικαιολογημένα τράβηξε τὴν προσοχὴν τῆς Κας Χατζημιχάλη τὸ Μετσόβον. Εἶναι ἀξιοπρόσεχτη ἡ μεγάλη ἀκμὴ μερικῶν περιούχων στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Τὸ Μετσόβον, οἱ Καλαριεῖς καὶ τὸ Σιράκο, τὰ Ζαγοροχώρια καὶ ἄλλες ὄρειναις περιφέρειαι, ὄχι μόνον ἀπέφυγαν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν κακοδιοίκησιν τοῦ ἀφέντη, πού μετέβαλλε τοὺς κατοίκους τοῦ κάμπου σὲ δουλοπλοίκους ἀλλὰ κατόρθωσαν νὰ ἐξασφαλίσουν καὶ προνόμια. Ἔτσι δημιουργήθηκαν οἱ ἀπαραιτήτως κινεῖσες συνθήκες γιὰ τὴν οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ ἀνθήσιν. Ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα λειτουργοῦσαν σχολεῖα στὸ Μετσόβον συνεχῶς καὶ στὴ μεγαλύτερη ἀκμὴν τοὺς ἔφτασαν νὰ εἶναι ἐφτά, κίττωτερα καὶ ἀνώτερα, καὶ νὰ συγκεντρώνουν τοὺς καλύτερους δασκάλους καὶ μέχρι πε τακτοῦσους κ' ἐξακόσιους περίπου μαθητῆς (πρβλ. σ. 74, σημ. 3). Μεγάλου εὐεργετῆς, ἀπ' τὸν Κυριακὸ Φλόκα καὶ τὸν Στέργιο Σιάνο ὡς τὸν Ἀβέρωφ, τὸν Τσοτσάκα καὶ τὸν Στουρνάρα, διέθεσαν τὸν πλοῦτον τους παραδειγματικὰ γιὰ τὴν ἐπίσχιση τῆς παιδείας στὸ Μετσόβον.

Πρῶτος σπουδαῖος δάσκαλος στὶς σχολὰς τοῦ Μετσόβου (1682-1692 περίπου) ὑπῆρξε ὁ Μετσόβιτης Παρθένιος Κατζιούλης καὶ σ' αὐτὸν ἀφιερῶναι εἰδικὰ ἓνα κεφάλαιον ἢ Κα Χατζημιχάλη, ὅπου, συγκεντρώνοντας ὅλες τίς σχετικὰς πληροφορίες, ἀποδεικνύει τὴν καταγωγὴν του ἀπὸ τὸ Μετσόβον καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὸ πολὺτιμον ἔργο πού μᾶς ἔφρασε. Ὁ Κατζιούλης εἶν' ὁ πρῶτος νεοέλληνας πού μάζεψε τίς παροιμίας τοῦ Λαοῦ καὶ προσπάθησε νὰ τίς συγκρίνει μὲ ἀρχαίας. Ἡ πλουσιώτατη αὐτὴ συλλογὴ, πού ἔδωσε στὸν Ἡπειρωτικὸν παροιμιολογικὸν ἐξαιρετικὴν θέσιν μέσα στὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς Λαογραφίας, ἔμεινε ἀνέκδοτη καὶ μᾶς παραδόθηκε σὲ διάφορα χειρόγραφα. Ἀφοῦ τὴν χρησιμοποίησαν ὁ Κρομμύδης κτλ. πρῶτον καὶ ὁ Ἀρσβαντιός, καθὼς καὶ ἄλλοι, τὴ δημοσίευσεν τέλος κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀπ' τὸ ἱεροσολυμιτικὸν χειρόγραφο καὶ τῆς ἔδωσε τὴ

θέσιν πού τῆς ἀξίει ὁ πατέρας τῆς Λαογραφίας μας Νικόλαος Πολίτης (Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλλήνου Λαοῦ. Παροιμιαί, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1899). Γιὰ ν' ἀποκτήσουμε πλῆρη ὅμως τὴν συλλογὴν τοῦ Κατζιούλη, πρέπει νὰ δημοσιευτῆ ὁλόκληρη τὸ ἔργο του, σκορπισμένον σ' ἄλλοις οὐκ ἀσπόμενοις χειρογράφοις συλλογῆς πού τίς ἀναφέρει μὲ λεπτομέρειαι ἡ Κα Χατζημιχάλη. Σημειῶναι ἔδω, πὸς τὸ χειρόγραφο τῆς Τεργέστης, πού δὲ μπόρεσε νὰ τὸ χρησιμοποίησιν, ὅτι πιστὸ ἀντίγραφο του νὰ ἔχει ὁ Νικ. Πολίτης, βρῖσκειται στὴ βιβλιοθήκῃ τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, στὴν ὁποία περιήλθε ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκῃ του Ἐδστ. Πασαῆλη, πού δωρήθηκε στὴ Ζωσιμαία Σχολῆν. (1)

Μικρότερον σχετικὰ σημεῖωμα ἀναφέρεται στὸ Νικόλαο Ἐλάσο Στύνην, πού ἡ σχολεῖα του στὸ Μετσόβον καθορίζεται ἀπ' τὰ 1708 ὡς τὰ 1711.

Κι ἀκολουθεῖ ἡ ἐκτενέστερη ἐργασία γιὰ τὸ μετσόβιτον διδάσκαλον τοῦ Γένους Νικόλαο Τζαρτζούλην, τὸν ἀντίζηλον τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη. Γιὰ τὸν Τζαρτζούλην ἔγραψαν πολλοὶ σπερδικὰ μέχρι σήμερα, ἀλλὰ γιὰ πρώτη φορὰ τοῦ ἀφιερῶνται τόσες σελίδες, συγκεντρώνονται ὅλες οἱ πηγὲς καὶ μαρτυρίαι μὲ πλουσιώτατη βιβλιογραφία καὶ ἐκκαθαρίζονται πολλὰς ἀμφιβολίας καὶ συγχύσεις σχετικὰς μὲ τὸ ὄνομα του, τὴ ζωὴν του καὶ τὸ ἔργο του. Καὶ τὴ συγχίση στοὺς βιογράφους του τὴν ἔφερε κυρίως ὁ ἴδιος ὁ Τζαρτζούλης πού χρησιμοποίησε πότε τὸ μικρὸν του ὄνομα Νικόλαος ἐκ Μετσόβου, πότε τὸ Νικόλαος Κύρκου ἢ Κυριακοῦ καὶ σπανιώτερν ὁλόκληρον τὸ ὄνομα τοῦ Νικόλαος Κυριακοῦ Τζαρτζούλης ἢ Τζαρτζούλης ἢ Τζαρτζέλη; κτλ.) ὡσεὶ ἀπὸ πολλοὺς θεωρήθηκε διαφορετικὸ πρόσωπον ὁ Νικόλαος Κύρκου ἀπὸ τὸ Νικόλαο Τζαρτζούλην. Ἡ Κα Χατζημιχάλη μάζεψε ὅλους τοὺς γνωστοὺς τύπους τοῦ ὀνοματῆς του, ἀλλὰ δὲν ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὴν ἐτυμολογίαν του. Θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ τὸ σημεῖωσεν σχετικῶς τὸ ὄνομα Τζαρτζέλης ἀπὸ τὸν Νικόλαο Τζαρτζέλη καὶ τὸν Στέργιον Σιάνο πού στὰ Γιάννενα σήμαινον ἔμπορον φιλικῶν (πρβλ. Φ. Σαγακούννην. Ἡπ. Χρον. Η' 1933, σ. 7, σημ. 1). Ὁ τύπος ὁμοῦ Τζαρτζέλης 2 καὶ Τζαρτζέλης, πού τὸν συνήθιζε ἐπίσης ἡ οἰκογένεια ὁλόκληρη, δὲ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ, παρὰ ἀπὸ τὰ βλάχικα,

(1) Κατὰ ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Χ. Σούλη «ἰδιόχειρον κώδικα τῆς συλλογῆς τῶν ἀρχαίων παροιμιῶν τοῦ Παρθένιου Κατζιούλη» κατέχει ὁ Βυλόγιος Κορυθαίης. Πρβλ. καὶ Ἐδλ. Κουρτίλα Λαυριώτου, Ἀναγραφαὶ συγγραμμάτων καὶ ἐπιστημονικῶν διατριβῶν (1909-1935) Ἀθ. 1935, σ. 24, ἀρ. 19.

(2) πρβλ. Στ. Κυριακίδην, Ν. Ἑλληνομν. Θ' 1912, σ. 306, ἀρ. 4.

που μιλούνα στην πατρίδα του Τσαρτζούλη. Στά βλάχα τσιρτζέλου (ἀπ' τὸ λατινικὸ *circellus*) λέγεται τὸ σκουλαρίκι 1 καὶ Σκουλαρίκης πρόπει νὰ ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα τῆς μεσοβιτικῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Ἄν θελήσουμε αὐτὴ τὴν ἵσχυρία νὰ πάρουμε, τότε δὲν εἶναι ἄσκολο ὁ γνησιώτερος ἐτυμολογικός τύπος τοῦ ὀνόματος Τσιρτζέλης καὶ Τζερτζέλης νάγινε Τζερτζούλης, κατ' ἀνάλογίαν μὲ τὰ πολλὰ ὑποκοριτικὰ σέ —ο ὕλη, καὶ συνηθισμένη ὑστερα παχυρότερη παραλλαγή τῶν φωνηέντων στὰ μέρη ἐκεῖνα νὰ μᾶς ἔδωσε τὸν τύπο Τζιστζιούλης. Εἶναι πιθανὸν δηλαδή, ἂν πιεσθῆτε ὁ τύπος Τζερτζέλης καὶ θεωρηθῆτε αὐτὸς ὁ γνησιώτερος, ὁ ἄλλος τύπος Τζαρτζούλης νὰ προήλθε ἀργότερα ἀπὸ παρετυμολογικὴ συσχέτιση πρὸς τὸ γιαννιώτικο τζιρτζής, πού προαναφέραμε.

Ὅπως δὲ ὁ Τζερτζέλης ἢ Τζαρτζούλης γεννήθηκε λίγο μετὰ τὸ 1700, σπούδασε στὸ Μέτσοβο κ' ὕστερα στὰ Γιάννενα, δίδαξε ἐπειτα στὰ Τρίκαλα περὶ πέντε ἔτη καὶ ἀπὸ τὰ 1749 τὸν βρισκόμαστε στὰ Γιάννενα, στὴ Σχολὴ τοῦ Γκιόνμα, βοηθὸ τοῦ μεγάλου τότε Μπαλάνου. Μὲ τὰ χρήματα πού μάζεψε ἐργαζόμενος τόσα χρόνια ταξίδεψε στὴν Εὐρώπῃ στὰ 1752 καὶ σπούδασε στὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας, γιὰ νὰ γυρίσει μετὰ ἀπὸ ἑφτά χρόνια περιώνυμος πιά καὶ νὰ διοριστεῖ ἀμέσως ἀπὸ τὴν Πατριαρχικὴ Σύνοδο διευθυντῆς στὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία (1759—1761). Τέλος, ἀφοῦ δίδαξε γιὰ λίγο στὴν ἰδιαίτη σὺν πατρίδα, τὸν βρισκόμαστε (1766—1773), διευθύνων τὴ ὡς τις τελευταῖες τοῦ μέρες στὴν ἡγεμονικὴ Ἀκαδημία τοῦ Ἰαίου.

Συγκροτημένος στὰ μαθηματικά, στὴν πειραματικὴ φυσικὴ καὶ τὴν ἀρχαία καὶ νεώτερη φιλοσοφία ὁ Τζαρτζούλης, πολυμαθὴς καὶ γλωσσολογικὸς προσπαθῶν ν' ἀρέσκη. Εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν (σ. 119). Κ' εἶσι ὁ νεωτεριστῆς μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ μόρφωση, πού δίδασκε τὴ νεώτερη φυσικὴ μὲ πειραματικὰ ὄργανα δὲν παρέλειψε, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθῆτε ἄθεος καὶ γιὰ νὰ εἶναι ἀρεστός στὰ Πατριαρχεῖα, νὰ συγγράψῃ καὶ «τὴν Ἀκολουθίαν καὶ τὸ συναξάριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀποδεικνύων δι' αὐτῶν τὴν πίστην καὶ τὴν εὐσεβειάν του, ἀκολουθῶν τὸ σύστημα τῶν σαφῶν τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ Εὐγενίου, ὅστις διὰ τὸν αὐτὸν λόγον συνέγραψε καὶ παρέδιδε καὶ σχολαστικὴν θεολογίαν» (σ. 110)

Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Τζαρτζούλη, ὅλα εἰμὲν ἀνέκδοτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ συνονόματου καὶ συντοπιτῆ του Ἁγίου Νικολάου.

(1) Πρὸβλ. Κ. Νικολαΐδου, Ἐτυμολογ. Λεξιὸν τῆς Κουτσοβλάχ. γλώσσης, Ἀθ. 1909, σ. 9⁵⁶

πὺ τὴν τύπωσε μὲ τ' ὄνομα Νικόλαος Κύρκου Στὴ μελέτῃ τῆς Κα; Χατζημιχάλη ἀποδεικνύεται, ὅπως εἶπαμε, πὸς ὁ Νικόλαος Κύρκου καὶ ὁ Νικόλαος Τζαρτζούλης εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο, κ' εἶσι διαλυθεῖται μὲ σύγχυση στὴν ἱστορία τῆς καλυπτόμενης φιλολογίας μας. Ἀπὸ τ' ἀνέκδοτα τοῦ Τζαρτζούλη, μεταφράσεις καὶ πρωτότυπα, νὰ ὁ Ζαβίρας γνωρίζει χειρόγραφα μόνον πέντε, ἢ Κα Χατζημιχάλη ἀνεβάλλει μὲ τις ἐρευνῆς τῆς τὸν αἰθιμὸ στὰ δεκάεξι.

Ἀνάμεσα στ' ἄλλα ὅμως πού προσθέτει, ἀναφέρει (σ. 120, ἀρ. 14) καὶ ἓνα ἔργο μὲ τὸν τίτλο «Θέατρον Πολιτικὸν». Τὸ ἔργο δὲν τὸ εἶδε ἢ Κα Χατζημιχάλη, τὸ ἀναφέρει μὸς ὁ Παν. Ἀραβαντινὸς στὴν ἀνέκδοτη «Βιογραφικὴ Σύλλογῃ» του, τὴν ὁποία παρέχώρησε στὴν ἐρευνήτρια ὁ κ. Κ.Θ. Δημαρᾶς (σ. 78, σημ. 8). Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ πρόκειται γιὰ ἀνέκδοτο ἔργο, αὐτόγραφο τοῦ Τζαρτζούλη, γραμμένο στὰ Γιάννενα τὰ 1749. Ἡ Κα Χατζημιχάλη ἀναζήτησε παντοῦ τὸ χειρόγραφο αὐτὸ πού ἀναφέρει ὅτι εἶδε καὶ μελέτησε ὁ Ἀραβαντινός, ἀλλὰ οἱ ἀπόγονοι τῆς οἰκογενείας Τσανάκα, πού τὸ κατείχε, δὲ μπόρεσαν νὰ τὴ διαφωτίσουν (σ. 106σημ. 8).

Εἶχα τὴν τύχην τὸ χειρόγραφο αὐτὸ νὰ πέσει πρὸ καιροῦ στὰ χεῖρά μου. 1 Εἶναι ἓνας κώδικας 240 φύλλα, δεσμάζομενος, σὲ διαστάσεις 28X40 ἐκ., μὲ 170 φύλλα χωρὶς ἀριθμηση, γραμμένα ὄλα, καὶ στὰ παράφυλλα ἔχει τὰ ἐξῆς σημειώματα. Στὴν ἀρχὴ «Ποιημὰ κ(αι) κτήμα ἐμοῦ Νικολά(ου) Κυριακοῦ τζαρτζούλη, ἀψιμῆ: ἐν Ἰωαννίνους» καὶ στὸ τέλος «εἰληφῆ τέλο(ς) διὰ χειρὸς Νικολά(ου) Κυριακοῦ Τζαρτζούλη ἐν Ἰωαννίνους, ἀψιμῆ: μαί(ου) α:». Στὸ τελευταῖο ἐπίσης παράφυλλο μὲ ἄλλο χεῖρ γράφει: «ἔχον φηλα 170: κεφάλαια 30: τριάντα αγορασμένο ἀπο τὸν Νικολάκη κοῦ ταντην(ου) τζαρτζούλη 1842 μαη(ου)10». 2

(1) Τὸ κατέχει ὁ κ. Θεόδωρος Τσόφας (ὁδὸς Βηλαρᾶ 76), ἐργάτης, ὁ ὁποῖος τ' ἀγόρασε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ ἓναν συνάδελφόν του διαθέντας ἀρκετὰ ἡμερομισθία του γιὰ τὴν ἀγορὰ αὐτῆ, κινούμενος ἀπ' τὴν φιλοτιμίαν νὰ φέρει τὸ παραπλανημένο αὐτὸ χειρόγραφο πάλιν στὰ Γιάννενα, ἴσως γιὰ ν' ἀποδείξει πὸς οἱ ταπεινοὶ χειρῶνακτες ἔχουν συχνὰ μεγαλύτερη ἀγάπην γιὰ τὰ γράμματα καὶ τὸν τόπον τους ἀπὸ πολλοὺς μεγαλόσημους προγαστορες. . .

(2) Ὁ τίτλος τὸν δλόκληρος εἶναι «Θεῶρον πολιτικόν, εἰς τὸ ὁποῖον περιέχεται ἀκριβῆς συμβολὴ τῆ πρόπει νὰ κάμη κ(αι) ἀπὸ τὴ νὰ ἀπέχη ὁ ἡγεμῶν». Ἀρχίζει: «Κεφ. ἀ. Ὁ ἡγεμὼν χρεωστέι νὰ ἀπεράση ζῶν τιμῶν κ(αι) οἱ ὑπῆκοοι πέπει νὰ ἀκολουθήσουν αὐτὸν ὡσάν ὁ ἴσχιος τὸ κορμί...» καὶ τελειώνει μὲ τοὺς στίχους:

«μ' ἐπιτήδειον πλέουσιν ἄνεμον οἱ τιμῶντες τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ κ(αι) ταύτην ἀγαπῶντες

Ἀυστηρῶς ὅμως δὲν πρόκειται γιὰ ἔργο τοῦ Τζαρτζούλη πρωτότυπο. Τὸ χειρόγραφο εἶναι πιστὸ ἀντίγραφο ἀπὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου (περ. 1670—1730), ἡγεμόνος τῆς Οὐγγροβλαχίας, πού τὸ μετέφρασε ἀπὸ τὰ λατινικὰ «εἰς μελισσαγῆ ἀπὸ τὴν ἡμετέραν διάλεκτον», ὅπως λέγει ὁ πρόλογος στὴν ἐκδοσὴ τῆς Βενετίας. Τὸ ἔργο ἦταν περίφημο καὶ πρὶν ἀκόμα ἐκδοθῆ, γιὰτὶ ἔχουμε καὶ ἄλλα ἐκτὸς ἀπ' τοῦ Τζαρτζούλη ἀντίγραφα. Ὁ Ζαβίρας 1 τὸ χαρακτηρίζει «γνώσιον τοῖς πᾶσι» καὶ φαίνεται ὅτι τὸ ἔργο γνώρισεν πολλὰς ἐκδόσεις. Πρωτοτυπώθηκε στὴ Λειψία τὸ 1758, 2 καὶ ἀνατυπώθηκε στὰ 1760, 3 στὰ 1766, 4 στὰ 1776 5 καὶ στὰ 1802 στὴ Βενετία. Τέλος στὰ 1933 τὸ ἀνατύπωσε στὸ Βόλο, ὁ ἐκδοτὴς Σωτ. Ν. Σχοινᾶς μὲ μερικὰς διορθώσεις στούς πολλοὺς δημοτικὸς τύπους τοῦ πρωτοτύπου. Ἡ παραβολὴ πού ἔκαμα δεῖξει τὸ χειρόγραφο τοῦ Τζαρτζούλη πιστότατο ἀντίγραφο τοῦ ἔργου τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου. Ὁ Τζαρτζούλης ὅμως παρέλειψε τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα — ἢ ἴσως καὶ νὰ τὸν ἀγνοοῦσε — καὶ αὐτὸ παραπλάνησεν τὸν Ἀραβαντινὸ, προπάντων ἢ σημείωσεν «Ποιημὰ καὶ κτήμα ἐμοῦ Νικολάου Κυριακοῦ τζαρτζούλη». Ἀλλὰ ἡ λέξι «Ποιημὰ» ἔδω ἀναφέρεται ἀσφαλῶς στὴν ἀντιγραφή καὶ ὄχι στὴ συγγραφή τοῦ ἔργου.

Τὸ χειρόγραφο, ὅμως αὐτὸ ἂν δὲ μᾶς προσθέτει ἐν ἀκόμα σύγγραμμα στ' ἀνέκδοτα τοῦ Τζαρτζούλη, ἔχει μιάν ἄλλη πληροφορία: μᾶς δίνει τὴ χρονολογία 1749; τὴν ἀρχαιότερη γνώστη μαρτυρία γιὰ τὸν ἔρχομό του. Τζαρτζούλη στὴν πόλιν μας (πρὸβλ. σ. 106).

Κλείνοντας τὴ μελέτῃ τῆς ἢ Κα Χατζημιχάλη δημοσιεύει ἀποσπάσματα ἀπὸ δυὸ ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Τζαρτζούλη, ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴν του πού βρισκεται σὸ χειρόγραφο τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (σ. 127—130) καὶ ἀπὸ τὴν «Ἐκθεσιν περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὁμιλίας» πού βρισκεται στὸ Μέτσοβο, (σ. 130—133) Ἐπιγράμματα καὶ διαφόρους στίχους κ' ἓναν μακροτάτο κατάλογο ἀπὸ βιβλιογραφικὰ σημειώματα καὶ ἐνθυμήσεις τοῦ Τζαρτζούλη σὲ χειρόγραφα καὶ βιβλία (σ. 133—140).

Μὲ τοὺς ἀδελφούς Κυριακοῦ, Κωνσταντῖνου καὶ Θεοφίλου, γιου τοῦ Νικολάου Τζαρτζούλη,

οἱ δὲ πολέμοι αὐτῆς, ἀντίμαχοι τῶν θεῶν, ὄλεθρον κ(αι) ἀπόλειαν ἔχουν διὰ βραβεῖον.»

(1) Γ. Ζαβίρας, Νέα Ἑλλάς: ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον... Ἀθ. 1872, σ. 335.

(2) Ζαβίρας, σ. 335 Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία... Ἀθ. 1868, σ. 424.

(3) Σάθα, σ. 424.

(4) Ἀ Παπαδοπούλου Βορετοῦ, Νεοελλ. Φιλολογία... Μέρους Β', Ἀθ. 1857, ἀρ. 126.

(5) Ζαβίρας, σ. 335.

ἀσχολεῖται τὸ τελευταῖο μέρος τῆς ἐργασίας (σ. 141—158). Ἐμποροὶ σὴ Βιέννη ὀνομαστοί, ἀσχολήθηκαν καὶ μὲ τὰ γράμματα καὶ μᾶς ἀρῆσαν μερικὰ ἐπιγράμματα δημοσιεύμενα σὲ βιβλία διάφορα, καθὼς καὶ χειρόγραφα, ὅπως ὁ ἀριστοτεχνικὸς μουσικὸς κώδικας πού παραθέτονται τα περιεχόμενά του.

Γενικὰ ἡ ἐργασία τῆς Κα; Χατζημιχάλη εἶναι ἀπὸ τίς ἐξονοχιστικότερες τοῦ εἶδους. Ἡ σύλλογῃ ὅλου τοῦ σχετικοῦ βιβλιογραφικοῦ ὕλικου, ἢ ἐξαιρητικὸτητα στὴν ἐξέτασιν τῶν ζητημάτων καὶ προπάντων ἢ ἐπιτότια ἐρευνα καὶ ἀναδίφηση ἀρχείων καὶ βιβλιοθηκῶν καθιστοῦν σημαντικώτατη τὴ συμβολὴ τῆς ἀκαταπόνητης ἐρευνητικῆς. Ἡ Κα Χατζημιχάλη ὑπόσχεται (σ. 101, σημ. 5) νὰ συνεχίσει γιὰ τὸ Μέτσοβο καὶ γι' ἄλλους μεσοβίτες λόγους.

3. I. Θ. Κολιτσάρα, Κώδιξ εὐαγγελίου Μολυβδοσκεπάστου, σ. 159-173.

Ὁ συγγραφέας ἀσχολεῖται μ' ἓνα χειρόγραφο εὐαγγέλιον προσεχόμενον ἀπὸ τὴ Μολυβδοσκεπέστη μονὴ τῆς Πρωγωνιανῆς, Γραμμένο τὸ 12ο αἰῶνα, ὅπως δειχναί τῃ γραφῇ του, δὲν πρῆχει καμμίαν ἱστορικὴν σημεῖωσιν, ἐνθυμῆσιν ἢ ἄλλη πληροφορία. Διόνη σημασία τοῦ χειρογράφου εἶναι μερικῆς παραλήψεις καὶ διαφορῆς πού παρουσιάζει τὸ κείμενό του ἀπὸ τίς γνωστῆς γραφεῖς τοῦ εὐαγγελίου. Πρόκειται ὅμως γι' ἀσημαντὰ ἀντιγραφικὰ λάθη στίς πύ πολλὰς περιπτώσεις κ' εἶσι τὸ ἀπλὸ χειρόγραφο (κ' ὑπάρχουν κ' ἄλλα τέτοια), πού ὁ κ. Κολιτσάρας θέλησε ν' ἀναγάγῃ σὲ περιοπῆ μὲ τὸν ἐπίσημον τίτλο «Κώδιξ Μολυβδοσκεπάστου» (καὶ — ἄς σημειωθῆ — τὸν γράφει καὶ μὲ γράμματα κεφαλαῖα παντοῦ, γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ περισσότερη βαρῆτητα) ἀμφιβάλλομεν ἂν θά ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ ἂν θά χρῆσιμῆται γιὰ μιὰ μελλοντικὴ κριτικὴ ἐκδοσὴ τῶν εὐαγγελίων, δεδομένου πὸς χρῆσιμοποιοῦνται ἄλλα πολλὰ ἀρχαιότερά του. Ὅπως δὲ ὁ κ. Κολιτσάρας πέρασεν λέξι πρὸς λέξι τὸ κείμενον σὲ ἀντιπαραβολὴ μὲ τίς ἐκδόσεις τῶν Πατριαρχείων, τὴν κριτικὴν τοῦ Tischendorf κ. ἀ. σ. σημεῖωσεν ὑπομονητικὰ κάθε διαφορὰ γραφῆς ἢ παραλείψιν, πιστεύοντας πὸς «θὰ προαγαγῇ ἀσφαλῶς τὴν γνώσιν ἡμῶν περὶ τοῦ ἀκριβοῦς ἀρχετύπου κειμένου τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων», ἀλλὰ ἡ ἐργασία του ξεφεύγει ἀπ' τὰ ὄρια τῆς ἱστορίας ἢ τῆς παλαιολογίας καὶ νομίζομε πὸς ἔσχε τὴν θέσιν τῆς ὄχι στὰ «Ἠπειρ. Χρονικόν», ἀλλὰ σ' ἓνα εἰδικώτερο θερησκευτικὸν περιοδικόν, γιὰτὶ κατὰ τίποτε δὲν ἀφορᾷ τὴν Ἠπειρὸν.

4. Ἀγγ. Χατζημιχάλη, Ἡ στάχως τοῦ εὐαγγελίου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Πρωγωνιανῆς Μολυβδοσκεπάστου, σ. 175-182.

Ἡ κα Χατζημιχάλη ἐξετάζει τὸν ἴδιο κώ-

νει ο ποιητής (σελ. 4-28). Εξωρίζει το ποίημα σε πρόλογο, πούκατά τόν συγγραφέα δέν είναι «εισαγωγή στην υπόθεση του μύθου, άλλ' άπτελει μιá δικαιολογία της αυτικής; και μάλιστα τής ανθρώπινης μορφής, πού έδωσε στην άφηρημένη ιδέα, πού τραγουδεί ο ποιητής;» και σέ δώδεκα άσματα-χαιρετισμούς, ά τό τούς όποιους τό πρώτο είναι εισαγωγή στον μύθο, τά άκόλουθα τέσσερα είναι λόγια τής 'Ηλιογέννητης, πού προσπαθεί νά εξηγήσει τή θεϊκή τής ύπόσταση και τήν επίδρασή της και τά υπόλοιπα άποτελούν ύμνο του ποιητή προς αυτή μιλώντας και γιά τήν πατρίδα τής θεάς, και τελευτά σέ έπίλογο πού είναι παραμύθι. 'Ο συγγραφέας εξηγεί φιλοσοφικά τό ποίημα, βρίσκει τίς συγγένειες τών ιδεών του ποιητή μέ τήν άρχαία φιλοσοφία και τήν ινδική θρησκεία και διατυπώνει σκέψεις πού είναι εύστοχες, όταν έρμηνεύει τά νοήματα του ποιητή. Άποσπάει άπό τόν πρόλογο τή φιλοσοφική ιδέα τών άρχαίων, πού άποκρυστάλλώθηκε στη φράση του Πρωταγόρα «Πάντων ποταμάτων είκάν άνθρωπος» (σ. 5) θεωρεί τήν 'Ηλιογέννητη σάν «πνευματική χάρη πού γίνεται δημιουργική καλωσύνη ή όμορφιά, βλάστηση, ζωή, ήθική έντελέχεια» (σ. 6) «σε κάθε δημιουργική πνοή ύπάρχει ή 'Ηλιογέννητη, είτε δονομάζεται νίκη, είτε αθουσία, είτε πίστη, είτε αγάπη, είτε όποσδήποτε» (12). Διαστέλλει τίς σκέψεις του ποιητή άπό τίς του Καρτεσιού και ένά για τόν δεύτερον ισχύει τό «άγνοομαι άρα σκέπτομαι», γιά τόν πρώτο πού είναι μαζί φιλόσοφος και ποιητής, άπό τήν άρνηση φτάνει κινέρις στην αντίληψη τής πνευματικότητας.

Άν στη λεπτομερειακή αυτή άνάλυση του ποιήματος πού πολλές φορές κουράζει γιατί τέτοιου είδους άνάλυση άπαιτεί και τό κρινόμενο ποίημα έπρόσθετε ό συγγραφέας και ξεχώριζε, έκρινε ή κατάκρινε, παραδέχονταν ή άπαρνούσαν και τίς σχετικές γνώμες τών άλλων, πού ασχολήθηκαν μέ τήν 'Ηλιογέννητη όχι σάν αυτόν άναλυτικά όπως του Βεζανή, του Χαλάτση Λιλής Πατρικού—'Ιακωβίδη ή και αυτού άκόμα του ποιητή, πού τήν αναφέρει και κάπου στην «Ποιητική» του ή κριτική μελέτη του; Σιωμόπουλο υθάηταν συμπληρωμένη όλοκληρωμένη. Και σέ τέτοιες μελέτες δέν είναι άναρμόδιος και άδέξιος ό συγγραφέας. Κατέχει τήν άρχαία φιλοσοφία, τήν ελληνική μυθολογία και συνδυάζει τήν ποιητική διάθεση άπό τήν όποια βγήκαν δόκιμα ποιητικά έργα. Τα προσόντα αυτά είναι άπαραίτητα γιά τήν κριτική μελέτη του Παλαμικού έργου. Άν στις μελέτες αυτές, άφού δέν κατορθώνεται τοϋτο γιά τεχνικούς ή άλλους λόγους, προσσεθεί άργότερα μιá άλλη, συνθετική, πού νά περιλαμβάνει τήν αξιολόγηση των έπί μέρους έργων μέσα στο συνολικό Παλαμικό ή μέσα στη νεώτερη ελληνική λογοτεχνία, μέ αντίκρουση ή παραδοχή προγενέστερων κρίσεων, έξέταση τής εποχής, πού βγήκαν, και τής επίδρασης πού είχαν τα έργα του Παλαμά στη

νεώτερη 'Ελληνική ποίηση, τότε θά ιδούμε νά ολοκληρώνεται ή κριτική εργασία γύρω άπό τόν Παλαμά.

K. A. Σ.

ΜΙΑ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ

Στό ποίημα «Διάλογος» του κ. Δ. Σιωμοπούλου, σέ μερικά άντιτυπα του τεύχους του, μετά τό στίχο:

«Πρό πάντων ξέρουν ν' άνεβοϋν ψηλά
[πρό; τή θυσία,

έχουν παραληφθει οι εξής στίχοι:

«και δέχονται μέ άπάθεια τούς φθόνους
[και τά μίσση,

τήν άποθέωση σκέπτονται και τήν ά-
[νυπαρξία

σάν κατιστάσεις του είναι τούς μέσ στη
[διπλή τους φύση

Στη φύση, πού τελμύει ψηλά στον
[«Όλομτο ν' άνέβει».

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

K. A. Παπαχρήστου: «Τό 'Επίγραμμα τής Χειμάρας», Αθήνα, 1943.

«Νεώτερη 'Ηπειρωική Μούσα» (μέ φροντίδα Πέτρου Λάμπρου και Χρίστου Χάρου). Γιάννινα Μάη 1943.

Δη. Β. Σιωμοπούλου: «'Η'Ηλιογέννητη» τϋ Κωστή Παλαμά (κριτική μελέτη), Γιάννινα 1943.

«'Ηπειρωικά Χρονικά», Έτος 15ον, 1940.

Δ. Σαλαμάγκας: «Οί Θεοβάδιστοι Τόποι». Γιάννινα 1943.

Του ίδιου: 'Εκλογή άπό «τά "Ανή του Κικού» του K. Μικονταίρη, Γιάννινα 1943.

Του ίδιου: «Νοσταλγίες», στίχοι, Γιάννινα 1943.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Σ. Γκάτζαρον, εύχαριστούμε γιά τά ένθουσιαστικά σας λόγια και τίς εύχές σας. Μάν. Φάντην, εύχαριστούμε επίσης θεσμά γιά τήν προσφορά τής συνεργασίας σας. Μιχ. Κόκορο ν, επίσης. Άδρα. Μιράνας ανώρισότατο τό ποίημά σας. Φ. Ματσόπουλον, έγκρίνεται τό «Μιμηλή». Δ. Κέκσερν, έγκρίνεται τό «Φωχή μου Κιθάρι». Πήραμε επίσης συνεργασία τών: Γ. Παπακόστα, Παναγή Στέα, Χωη Χαρήτου, Χρίστου Χάρου, Κώστα Νικολαίδη, Λάκη Βλέσσα, Πάνου Εϋθυμιάδη, Πέτρου Λάμπρου, κ.τ.λ., γιά τίς όποιες υ' άπανήσουμε στο έπίμενο φύλλο.

Στην 1η σελ. τό ΓΙΑΝΝΕΝΑ νά διορθωθεί σέ ΓΙΑΝΝΙΝΑ και τό ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1943 σέ ΓΕΝΑΡΗΣ 1944.